

Гребенюк Т.М., Сасіна І.О., Тімакова Ю.В.

**МЕДИКО - ПЕДАГОГІЧНА КОРЕКЦІЯ
ЗОРОВОГО СПРИЙМАННЯ У
ДОШКІЛЬНИКІВ З ВАДАМИ ЗОРУ**

Київ - 2005

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова
Інститут корекційної педагогіки та психології**

Гребенюк Т.М., Сасіна І.О., Тімакова Ю.В.

**МЕДИКО-ПЕДАГОГІЧНА КОРЕКЦІЯ
ЗОРОВОГО СПРИЙМАННЯ У
ДОШКІЛЬНИКІВ З ВАДАМИ ЗОРУ**

**Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як
навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів**

Київ – 2005

УДК 376.32: 617.75 (075.8)

ББК 74.339.1я73

Г79

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів
(Лист № 14/18.2-1260 від 01.06.2005)

Рецензенти:

Вавіна Л.С. – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, зав. лабораторією тифлопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки АПН України.

Шульженко Д.І. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри корекційної педагогіки і спеціальної психології ІКПП НПУ імені М.П. Драгоманова.

Кошова Н.О. – завідувача спеціальним дошкільним закладом №72 для дітей з вадами зору.

Гребенюк Т.М., Сасіна І.О., Тімакова Ю.В. Медико-педагогічна корекція зорового сприймання у дошкільників з вадами зору: Навчальний посібник. - К., 2005. - 147 с.

У навчальному посібнику „Медико-педагогічна корекція зорового сприймання у дошкільників з вадами зору” розкриваються: напрямки роботи спеціального дошкільного закладу, особливості індивідуального та диференційованого підходу на заняттях, функціональні можливості зорового сприймання при вадах зору, а також запропонований комплекс ігор та вправ із врахуванням офтальмологічного навантаження.

Запропонований навчальний посібник допоможе студентам спеціальності: “Дефектологія. Тифлопедагогіка”, тифлопедагогам, вихователям, сестрам-ортописткам, батькам в організації роботи з дітьми, які мають порушення зору.

Навчальний посібник видано збільшеним шрифтом для полегшення користування ним особами зі зниженим зором.

УДК 376.32: 617.75 (075.8)
ББК 74.339.1я73

Друкується відповідно до рішення Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

ПЕРЕДМОВА

У тифлопедагогіці накопичено значну кількість даних (Л.І. Солнцева, Л.І Плаксіна, Л.А. Григорян, В.П. Жохов, Т.П. Свиридюк, С.В. Федоренко), які свідчать про ефективну діяльність спеціальних дошкільних закладів, в яких поєднується тривала комплексна інтенсивна лікувально-відновлювальна робота з корекційно-педагогічними заходами в умовах звичайного режиму життя дитини-дошкільника. У спеціальному дошкільному закладі в оточенні однолітків з такою ж недугою дитина не бачить нічого незвичайного в тому, що носить оклюдор, окуляри і виконує вправи для розвитку зору.

Однією з найбільш важливих переваг лікування порушення зору в дитячому садку для дітей з вадами зору є й те, що дитину оточують вихователі та тифлопедагог, які здійснюють постійний контроль за виконанням призначень лікаря, підтримують інтерес дитини до лікування. Адже лише тоді, коли дитина займається з бажанням і зацікавленістю можна сподіватись на позитивний результат.

Спеціальні дошкільні заклади (або спеціальні групи в дошкільних закладах загального типу) освіти для дітей з вадами зору здійснюють тривале та інтенсивне комплексне лікування, поєднане водночас і з раціонально побудованим педагогічним процесом, який передбачає корекційно-виховну роботу з урахуванням порушень зорового аналізатору.

Відповідно до Міжвідомчої інструкції про організацію роботи та комплектування дошкільних виховних закладів компенсуючого типу, спеціальний дошкільний заклад освіти для дітей з вадами зору комплектується наступними групами:

- групи для сліпих дітей;
- групи для дітей з косоокістю і амбліопією;

- групи для дітей зі зниженим зором (такі діти мають захворювання очей, що викликають зниження гостроти зору від 0,05 до 0,4 на оці, яке краще бачить з оптимальною корекцією. Найпоширенішими є аномалії рефракції, гіперметропія, міопія, катаракта, атрофія зорового нерва, мікрофтальм, альбінізм тощо, часто декілька аномалій присутні у однієї дитини в комплексі.);

- групи для дітей зі складними дефектами (до цих груп потрапляють аномальні діти, які мають відставання у розумовому розвитку та порушення зору).

Основне завдання даного навчального посібника полягає у розкритті напрямків медико-педагогічної корекції зорового сприймання дошкільників з вадами зору.

НАПРЯМКИ РОБОТИ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ЗОРУ

В спеціальному дошкільному закладі для дітей з вадами зору традиційно здійснюються три основні напрямки роботи: організаційно-педагогічний, лікувально-відновлювальний та корекційно-виховний, які забезпечують не тільки можливість засвоєння дітьми загальноосвітньої програми, але й розвиток та охорону функцій зорового аналізатору, корекцію і компенсацію вторинних відхилень у розвитку.

У роботі по цим напрямкам на кожного спеціаліста (офтальмолога, вихователя, тифлопедагога та ін.) дошкільного закладу для дітей з вадами зору покладені свої, але взаємозалежні і взаємообумовлені задачі.

Розглянемо детальніше напрямки роботи медико-педагогічного персоналу в розв'язанні поставлених спеціальних задач.

Організаційно-педагогічний напрямок

роботи спеціального дошкільного закладу для дітей з вадами зору полягає у визначенні рівнів розвитку кожної дитини (діагностування), комплектуванні груп та підгруп дітей, створенні сприятливих умов для розвитку дітей (обладнання приміщень, освітлення їх тощо), врахування особливостей їх психофізичного розвитку при засвоєнні навчальної програми, при відборі ігрового та наочного матеріалу, а також у підборі адміністрацією дошкільного закладу високо кваліфікованих кадрів, які займаються навчанням, вихованням, корекцією розвитку дітей з патологією зору, у здійсненні співпраці між дошкільним закладом і сім'єю.

Створити умови для нормального розвитку дошкільників з вадами зору - це не тільки надати їм можливість брати участь в тому чи іншому виді діяльності,

а насамперед забезпечити їм можливість для оволодіння способами тієї чи іншої діяльності. При цьому ми повинні пам'ятати, що дошкільник з порушеним зором повинен бути спеціально навчений тому, що дитина з нормальним зором засвоює сама.

Організаційно-педагогічна робота спеціального дошкільного закладу забезпечується всім колективом. Адміністрація дошкільного закладу для дітей з вадами зору показує кожному члену колективу свою роль і місце у вихованні дитини з порушенням зору.

Медичний персонал для створення сприятливих умов по розвитку дітей з порушеним зором покликаний здійснити комплекс лікувально-профілактичних, гігієнічних заходів, які полегшують роботу зорової системи.

Педагогічний колектив, використовуючи дидактичні прийоми та засоби, сприяє розвитку дошкільника з порушеним зором й водночас попереджує і виправляє (корегує) вторинні відхилення.

В рамках цього напрямку спеціальний дошкільний заклад для дітей з вадами зору здійснює роботу з батьками для успішної реалізації корекційно-виховної роботи.

Лікувально-відновлювальний напрямок роботи спеціальних дошкільних закладів освіти для дітей з вадами зору полягає в розвитку збережених зорових функцій у дітей з вадами зору, відновленні їх до норми медичними і педагогічними засобами.

Значимість педагогічних методів і засобів у закріпленні стійкості відновлених функцій і їхнього розвитку визначається положенням психології про те, що акт сприймання не є механічне відображення. У цьому акті бере участь мислення. Осмислене цілеспрямоване сприйняття розвиває здатність бачити, аналізувати, диференціювати.

Знання зорових можливостей дитини дозволяє педагогу, в свою чергу, цілеспрямовано впливати на

розвиток зору, створювати умови для закріплення результатів відновлювального лікування.

В опосередкованому розвитку зорових функцій провідна роль належить тифлопедагогу. З урахуванням індивідуальних особливостей дитини, ступеня і характеру порушення зору, тифлопедагог навчає дошкільника способам цілеспрямованого сприйняття предметного світу на компенсаторній основі: способам зорової орієнтації у знайомих і нових ситуаціях, в розрізненні ознак та властивостей предметного світу, просторових ознак тощо. Системи вправ, які сприяють активізації зорового сприймання та пізнання навколишньої дійсності, узгоджуються з лікарем-офтальмологом і сестрою-ортоптисткою.

Розвиток бінокулярного та стереоскопічного зору здійснюється шляхом стимулювання в дітей зорової уваги на прогулянці, екскурсії, у праці, грі, на загальноосвітніх заняттях тощо. Засоби стимулювання можуть бути різними: виховання інтересу до різноманітних видів діяльності, підбір яскравих наочних посібників, навчання дітей цілісному розгляданню об'єктів та інші.

У вільний час дітям пропонуються різні види вправ для розвитку гостроти зору, бінокулярного, кольорового зору (вишивання, мозаїка, аплікація тощо).

Навчання та виховання у дошкільних закладах для дітей з вадами зору спрямоване на ранню корекцію та компенсацію вторинних відхилень у розвитку дітей, здійснення лікувально-відновлювальної роботи по виправленню порушень зору, а також успішну підготовку дітей до навчання у школі. Успіх вирішення всіх цих задач залежить від вирішення їх у тісному взаємозв'язку. З огляду на це, є важливим розвиток зору та зорового сприймання, оскільки неповноцінність першого зумовлює недостатній розвиток другого. Тому однією зі спеціальних задач корекційно-виховної роботи у спеціальних дошкільних

установах для дітей з вадами зору є розвиток способів зорового сприймання, зорової орієнтації при активному вправлянні та активізації зорових функцій.

Така система лікувально-відновлювальної і корекційно-педагогічної роботи різними фахівцями дитячого садка забезпечує найбільш повний розвиток зорових функцій і подальшу їхню стійкість, підвищує пізнавальні можливості дітей, сприяє виробленню компенсації вторинних відхилень у розвитку.

Корекційно-виховний напрямок роботи

полягає в корекції вторинних відхилень у розвитку, як наслідок неправильного виховання в сім'ї і дошкільних закладах.

Необхідність виділення цього напрямку роботи спеціального дошкільного закладу для дітей з вадами зору обумовлена тим, що вже до моменту прийому дітей у спеціальний дошкільний заклад більшість з них мають серйозні відставання в розвитку пізнавальної діяльності, порушення в орієнтуванні, недоліки у фізичному розвитку, порушення міжособистісних стосунків (М.І. Земцова, Л.І.Солнцева, В.О. Феоктистова), що значно ускладнює засвоєння дітьми програми і подальший їхній розвиток.

Дошкільна тифлопедагогіка переконливо довела, що корекція вторинних відхилень у розвитку дітей з порушеним зором здійснюється в процесі цілеспрямованої діяльності, під керівництвом кваліфікованого тифлопедагога.

Завдання педагогічної корекції полягає в тому, щоб через систему спеціальних прийомів і способів подолати і заповнити недоліки в розвитку і нормалізувати хід психічного і фізичного розвитку дошкільників з порушеннями зору. Педагогічна корекція створює умови для оволодіння дітьми знаннями на рівні програмних вимог, для формування всебічно розвиненої особистості.

Спеціальні корекційні задачі, зміст і методи корекційної роботи дошкільної установи визначаються складом дітей, ступенем порушення їхнього зору; програмним вимогами і віковими особливостями дошкільників.

Важливою умовою визначення основного змісту, організаційних форм і прийомів корекційно-педагогічної роботи з дошкільниками є комплексне, всебічне, динамічне вивчення кожної дитини з метою визначення відповідності її рівня розвитку програмним вимогам. Нами розроблена картка обстеження дитини з порушеним зором (див. Додаток 1), яка і дозволяє накреслити перспективний план розвитку кожної дитини за такими напрямками:

- сенсорний розвиток;
- розумовий розвиток;
- мовний розвиток;
- розвиток трудових умінь та навичок;
- розвиток рухових навичок;
- розвиток ігрової діяльності;
- розвиток особистості.

Відповідно до перспективного плану розвитку дитини організовується корекційно-виховна робота всіх спеціалістів дошкільного закладу.

Насамперед, необхідно встановити взаємозв'язок між ступенем і причинами порушення зору, а також рівнем психічного розвитку дитини. Такий порівняльний аналіз отриманих даних дозволяє встановити об'єктивні причини недорозвитку дитини, найближчі перспективи розвитку його зорових можливостей, здійснити оптимальний вибір засобів корекції і компенсації. Не менш важливим є вивчення розвитку сенсорних функцій, розвиток емоційно-вольової сфери, якостей особистості дитини з порушеним зором, для того, щоб з'ясувати рівень самостійності,

активності, самоконтролю, інтересу до навчання, сформованість навичок спілкування.

Обстеження дитини з порушеним зором відбувається в динаміці, оскільки дуже важливими є початкові дані про рівень розвитку дитини для того, щоб правильно організувати корекційно-виховну роботу тифлопедагога і вихователя, вибрати найбільш доцільні методи та організаційні форми роботи; на наступних етапах обстеження дитини за цими ж параметрами визначається ефективність застосовуваних методів і прийомів роботи, виявляються індивідуальні особливості і перспективи розвитку дитини.

Основна роль у реалізації розглянутого напрямку належить тифлопедагогу, що виступає як безпосередній виконавець (проводить індивідуальні і підгрупові заняття), як методист-організатор, що направляє роботу вихователя і консультує батьків.

Вся корекційно-виховна робота проводиться у відповідності з етапами лікування (плеоптика, ортоптика, стереоптика).

Однією із спеціальних задач корекційно-виховної роботи в дошкільних закладах для дітей з вадами зору є розвиток способів зорового сприймання, зорової орієнтації при активному вправлянні і активізації зорових функцій.

Для розвитку зорового сприймання і активізації зорових функцій необхідно використовувати всі види дитячої діяльності: гру, працю, заняття, побутову діяльність. Це забезпечить дітям формування практичних навичок і вмінь користуватися неповноцінним зором в процесі життєдіяльності. Тому, як вказує Л.І. Плаксіна, проведення спеціальних занять з розвитку зору і зорового сприймання, без включення дитини в активну і цікаву для неї діяльність, не доцільне, і призведе лише до додаткових зорових навантажень і втоми, в той час. Доволі часто вправи на розвиток і активізацію зорових функцій мають

малорухливий характер, що знижує рухову активність дітей з порушеним зором, яка і так страждає через зорово-рухову недостатність. Тому ми пропонуємо включати вправи на розвиток зорового сприймання і в процесі проведення рухливих ігор на прогулянці, в процесі проведення занять з фізичного виховання, там, де це не суперечить рекомендаціям лікаря-офтальмолога.

Важливим завданням спеціального дошкільного закладу для дітей з вадами зору в рамках корекційно-виховного напрямку є формування у дошкільників з вадами зору компенсаторних способів пізнавальної, ігрової і трудової діяльності.

Особливо важливе значення це завдання набуває в зв'язку з необхідністю формування компенсаторних способів діяльності дошкільників, що забезпечують на наступних етапах життя дитини можливість самостійно й адекватно відобразити і перетворювати оточуючу дійсність (М.І. Земцова, І.С. Моргуліс, Л.І. Солнцева, В.О. Феоктистова, Т.П. Свиридюк, С.В. Федоренко та інші).

Дослідженнями в тифлопедагогіці доведена залежність протікання компенсаторних пристосувань у сліпих і слабозорих дітей від рівня сформованості активності і самостійності дитини (Ю.Л. Кулагин, О. Г. Литвак, Т. П. Свиридюк, С.В. Федоренко та ін.). Тому для того, щоб якнайкраще вирішити завдання по підготовці дитини з порушенням зору до навчання в школі, необхідно сформувати компенсаторні якості особистості ще в дошкільному віці.

Ступінь участі тифлопедагога і вихователя в розв'язанні цієї важливої задачі залежить від змісту й організаційних форм їхньої роботи. Тифлопедагог на індивідуальних та підгрупових заняттях з урахуванням рівня розвитку дитини насамперед формує первісні знання про той чи інший спосіб пізнавальної діяльності. Вихователь на фронтальних заняттях закріплює, вправляє

знання дитини і переносить ці способи в нові для дитини ситуації, а також перевіряє ефективність сформованих способів і прийомів.

Ефективність корекційно-виховного напрямку роботи залежить від реалізації тифлопедагогом, вихователем та іншими спеціалістами, які працюють з дітьми з порушеним зором, індивідуального та диференційованого підходу при проведенні занять і організації вільної діяльності дітей.

Індивідуальний та диференційований підхід на заняттях здійснюється з урахуванням рекомендацій лікаря-офтальмолога, рівня розвитку і можливостей дітей (виділення ступеню самостійності, підбір певного розміру індивідуальних посібників, спрощений чи ускладнений варіант завдання, диференційована оцінка результатів роботи тощо). Диференційований підхід залежить і від рівня оволодіння дитиною прийомами та навичками, і від етапу лікування.

Індивідуальний підхід передбачає врахування в роботі тифлопедагога гостроти зору, пізнавальних можливостей дитини оскільки від цього залежить темп виконання завдання, реакція на оцінку власної діяльності (пасивність, радість, розчарування тощо), стійкість уваги до роботи тощо. Слід пам'ятати, що посібники для індивідуальної роботи зберігаються в „корекційному куточку” в групі і не повинні бути постійним ігровим матеріалом для дітей.

В індивідуальній роботі з дітьми з вадами зору необхідно поступово відпрацьовувати кожний прийом з використанням різноманітних завдань на одному і тому ж занятті. Слід дотримуватись послідовності у виконанні прийомів навчання, щоб у дитини формувалась система знань.

Диференційований підхід до навчально-виховної і корекційної роботи потребує виділення підгруп дітей, в склад яких можуть входити діти з низькою гостротою зору,

з порушеннями зору у сполученні з затримкою психічного розвитку (1-2 дитини).

В обладнанні і підготовці робочого місця цих дітей зберігаються всі правила для роботи з дітьми з порушеним зором. Дуже важливо вчити дитину прибирати своє робоче місце. Під час роботи з такими підгрупами педагог повинен говорити більш повільно, питання задавати чітко, коротко, конкретно, щоб діти могли усвідомити їх, вдуматись у зміст. Не слід їх підганяти з відповідями, дати 1-2 хвилини на обдумування. Якщо дитина не може дати відповідь, то необхідно дати додаткові пояснення, потім повторно задати питання і дочекатись відповіді. Під час обстеження предметів, обведення по контуру необхідно звертати увагу дітей на рухи рук тифлопедагога. Руки мають рухатись повільно, кожен рух необхідно супроводжувати словом, показом. Обов'язково здійснювати індивідуальне оцінювання дітей після кожного завдання, яке вона виконала, підкреслюючи позитивні сторони її діяльності, самостійність. Ефективним є використання дидактичних, рухливих, будівельних, творчих ігор спеціально організованих для закріплення знань, вироблення навичок.

Під час проведення фронтальних занять вихователем з дітьми, які мають порушення зору, створюються умови для кращого зорового сприймання об'єкта: розрізнення його кольору, форми, розміру тощо.

На одному занятті, як правило, використовують 3-4 однакові об'єкти для більш точного їх сприймання, наприклад, 2-3 однакові картини. Необхідно дітей розміщати як можна ближче до об'єкта, який розглядається, використовувати індивідуальну наочність для дітей з низькою гостротою зору, розміщувати об'єкти які вивчаються на контрастному фоні.

Дітям дозволяється не вставати під час відповіді, підходити до об'єкта в ході заняття. Крім того зразок можна показувати не тільки на дошці, а також по підгрупам та

індивідуально. Під час аналізу дитячих робіт рекомендується не розміщувати всі роботи одночасно, а показувати їх по підгрупах: в молодшій – 3-2 об'єкти, в середній – 3-4, в старшій і підготовчій – 5-6 об'єктів.

Працюючи з дітьми з порушеннями зору, слід частіше використовувати вказівки для простеження об'єктів в повному обсязі (обводити його контур, частини), на заняттях використовувати додатковий матеріал: контур, силует, малюнок, дрібні картинки, іграшки, індивідуальні картки для слабозорих дітей.

Під час знайомства з об'єктом рекомендується знижувати темп ведення заняття, оскільки дітям з порушеннями зору потрібно більше часу, ніж зрячим, для зорового сприймання, обдумування завдання, повторного розгляду.

Демонструючи на заняттях наочний матеріал, необхідно враховувати не тільки його доступність віку дітей але і доцільність роботи з ним в даний момент. При цьому можна зменшити складність матеріалу, якщо діти його не засвоюють.

Наочний матеріал має бути достатньо великим за розміром, його має бути добре видно за контуром, силуетом, кольором, має відповідати природним розмірам (будинок має бути більшим за людину; мишка меншою, ніж кіт; вишня менша, ніж помідор тощо).

На дошці силуетні зображення предметів розміром від 10 до 15 см в кількості не більше 8-10 штук, а об'єкти розміром 20-25 см – від 3 до 5 штук одночасно. Розміщувати об'єкти необхідно так, щоб вони не зливались в одну лінію, пляму, а їх добре було видно.

Умовами для повного і точного сприймання об'єктів, які демонструються є:

- вибір адекватного фону;
- вибір певного кольору, так як колір у сполученні і на відстані може змінюватись (наприклад, червоний поряд з

жовтим здається жовтогарячим, синій – фіолетовим, фіолетовий з коричневим – чорним, червоний – бордовим);

- постійно використовувати указки для показу;
- дитина під час показу об'єкта знаходиться у дошки з боку відкритого ока (заклеєне праве око – зліва, заклеєне ліве око – справа);
- педагог знаходиться біля дошки справа, обов'язково обличчям до дітей;
- деякі об'єкти на картині, яка розглядається даються чітким контуром (обвести чорним кольором за контуром).

Зразки для показу на заняттях з образотворчої діяльності повинні бути в 2 - 2,5 рази більше дитячих робіт, дрібні деталі необхідно показувати додатково у більшому форматі. Для слабозорих дітей листи для малювання використовуються в два рази меншого розміру ніж для решти дітей (1/2 альбомного аркуша).

Організація робочого місця дитини з порушенням зором на заняттях

Корекція зору дитини на першому етапі при вступі в спеціальний дошкільний заклад полягає в стимуляції ока, яке гірше бачить, шляхом оклюзії (закриття) ока, яке краще бачить. При цьому діти з амбліопією і косоокістю потрапляють в положення слабозорих, тому рекомендується розсаджувати дітей за таким принципом:

1 ряд – діти з дуже низькою гостротою зору (0,4).

2 ряд – діти з гостротою зору (0,4 – 0,6).

3 ряд і далі – діти з гарною гостротою зору (0,6 – 1,0).

Крім того, якщо у дитини оклюзія лівого ока, то її саджають справа від вихователя, якщо у дитини оклюзія правого ока – зліва від вихователя, діти з розбіжною косоокістю – по центру в 2-3 ряди, а з парезами очних м'язів – по центру, залежно від гостроти зору.

Дітям зі збіжною косоокістю та міопією рекомендується виконувати всі види робіт з підставкою, яка розміщена під кутом 45° .

Особливого значення в системі індивідуального та диференційованого підходу набуває дотримання режиму зорового навантаження (див. Додатки 3,4,5)

Запитання та завдання для самостійної роботи

1. Які Ви знаєте напрямки роботи спеціального дошкільного закладу для дітей з вадами зору? Назвіть їх і дайте коротку характеристику.

2. Визначте завдання організаційно-педагогічного напрямку роботи спеціального дошкільного закладу для дітей з вадами зору.

3. Визначте зміст лікувально-відновлювального напрямку роботи спеціального дошкільного закладу для дітей з вадами зору.

4. Виділіть змістовні компоненти здійснення індивідуальної корекційної роботи з дитиною, у якої порушений зір.

5. Обґрунтуйте рекомендації щодо розсаджування дітей в групі під час занять.

6. Розкрийте зміст обстеження дитини з порушеним зором.

7. Проведіть обстеження дошкільника з порушеним зором, користуючись Додатком 1. Складіть перспективний план розвитку даної дитини на перше півріччя.

8. На плані навчальної зони групи для дітей з косоокістю та амбліопією розташуйте дітей з наступними діагнозами (див. Додаток 9):

1. розбіжна косоокість OS, вроджена катаракта;
2. простий гіперметропічний астигматизм;
3. змішаний астигматизм OD;

4. збіжна косоокість обох очей;
5. гіперметропія OD;
6. гіперметропічний астигматизм ON;
7. розбіжна косоокість;
8. астигматизм ON, амбліопія високого ступеня OS;
9. гіперметропічний астигматизм;
10. збіжна косоокість OD, астигматизм ON;
11. розбіжна косоокість OD, міопія середнього ступеня.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ЗОРОВОГО СПРИЙМАННЯ ПРИ ВАДАХ ЗОРУ

Особливості зорового сприймання дітей з вадами зору

За дослідженнями М. І. Земцової, для дітей з вадами зору характерна нескоординованість окоорухових функцій, порушення орієнтування в мікропросторі, кольоророзрізнення, зорової працездатності. Внаслідок неточності, фрагментарності і сповільненості зорового сприйняття сенсорний досвід збіднений. Пізнання навколишнього світу, формування та розвиток всіх видів діяльності будуються на звуженій наочній і дієвій основах.

Дітям необхідна допомога у формуванні складної психологічної системи міжфункціональних зв'язків, отриманні точної сенсорної інформації.

Спробуємо охарактеризувати зорове сприймання дітей з вадами зору, виходячи з основних функцій зорового аналізатору:

- гостроти зору;
- поля зору;
- кольорового відчуття;
- світлосприйняття;
- бінокулярного зору,

При сприйманні оточуючого провідним фактором є гострота зору. Діти з вадами зору відчувають ускладнення в

сприйманні форм, розмірів, оцінці положення предметів. Їм важко розглядати предмети і явища, впізнавати позначення та деталі зображень на малюнках.

Трапляються випадки, коли зниження гостроти зору, викликає, як вторинне відхилення, **порушення кольоросприймання**. Спеціальними дослідженнями доведено, що такі порушення виникають у 30% слабозорих і у 80% осіб із залишковим зором. В нормі у людини трихроматичне сприймання кольорів. Кольорове відчуття виникає із змішування лише трьох кольорів — червоного, зеленого та синього. Розлади кольорового відчуття характеризуються перекрученим сприйманням кольорів. Всі вроджені кольороаномалії мають загальну назву — дальтонізм (на честь англійського хіміка Дж. Дальтона, XIV ст.), кожна конкретна власну назву (так, наприклад, сприймання навколишньої дійсності у чорно-білому відображенні називається монохромазією і т.п.).

Порушення меж поля зору відбиваються на цілісності, одночасності та динамічності сприймання. Дитина оглядає предмет по частинах, виділяє окремі ознаки та властивості. Цілісний, одночасний (симультанний) характер сприймання змінюється послідовним (сукцесивним). Адже дитина з нормальним полем зору може охоплювати поглядом одночасно у взаємозв'язках і взаємовідношеннях, дистантно розташовані предмети. Сприймання зображень дітьми, які мають порушення поля зору здійснюється шляхом послідовного обведення контурів поглядом. При цьому погляд часто втрачає контур, повертає назад, змінюється напрямком, а це збільшує час фіксації та відповідно збільшується тривалість розглядання.

У багатьох дітей з вадами зору спостерігаються **порушення світлової чутливості ока**. Так, при гемералопії спостерігається цілковите порушення функцій паличкового апарату ока і хворі не бачать у сутінках. Світлова чутливість ока залежить від тривалості дії світла на око, від

стану нервових центрів у мозку, віку людини та інших умов. Порушення світлосприймання спостерігається при певних зорових патологіях (глаукомі, атрофії зорового нерва та ін.).

Поняття "**бінокулярний зір**" означає зір обома очима разом. Цілковитий (справжній) бінокулярний зір — завдяки двом двомірним зображенням створюється один тривимірний образ із глибиною, об'ємом, рельєфом, взаєморозташуванням і точною локалізацією предметів у просторі.

Під час зору обома очима участь кожного з них в акті зору може бути неоднаковою — від спільної гармонійної роботи до абсолютного переважання одного ока. При вадах бінокулярного зору розрізняють кілька видів такої взаємодії.

Неповний (зливальний) бінокулярний зір — образи обох очей зливаються в один, але створюється плаский, без відчуття глибини образ.

Монокулярний зір — у бінокулярному акті бере участь лише одне око, сигнали від центральної частини сітківки другого пригнічуються.

Одночасний зір — обидва ока функціонують разом і рівноцінно, але немає взаємодії між ними.

Бінокулярний зір посилює яскравість об'єкта, що його сприймає око; він потребує більших нервових і м'язових зусиль, аніж монокулярний, не пов'язаний з фузією. В умовах монокулярного зору просторову орієнтацію зумовлюють тільки вторинні чинники глибинного зору, котрі виробляються впродовж життя людини.

Удосконалюється бінокулярний зір протягом тривалого часу: від здатності фіксувати предмети двома очима (1,5 — 2 місяці) і фузії з конвергентними й дивергентними рухами очей (6 місяців) до розвитку глибинного зору (7—14 років). Для нормального його формування та функціонування необхідне дотримання багатьох умов. Зорові осі обох очей

мають бути спрямовані точно на об'єкт фіксації (моторний компонент). Щоб уможливити фузію, зображення на сітківках не мають значно різнитися між собою за величиною, яскравістю, чіткістю за кутом нахилу (сенсорний компонент).

Порушення бінокулярного зору виявляють різними за складністю та інформативністю способами. Найбільш проста проба з двома олівцями. Пацієнт має сумістити кінчик свого олівця з верхівкою олівця в руках лікаря так, щоб утворилась пряма вертикальна лінія. Людина з добрим бінокулярним зором легко виконує завдання при двох відкритих очах та промахується, коли одне заплющене. Пацієнт з вадами зору робить помилки в обох випадках.

Отже, порушення бінокулярного зору призводить до відхилень в оцінці глибини простору та відношень між рівновіддаленими предметами. З огляду на всі вище викладені факти, ми пропонуємо використовувати в роботі з дітьми, які мають вади зору, комплекси вправ на розвиток зорового сприймання, що передбачають:

- формування здатності до виявлення, розрізнення та впізнавання предметів з різної відстані, кольоророзрізнення, координацію рухів очей та руки;

- розвиток інтермодальної взаємодії сенсорних функцій, збагачення уявлень, активізацію мислевих операцій, які сприяють формуванню та розвитку аналітико-синтетичного візуального мислення в процесі впізнавання та дій з предметами;

- розширення спеціальних знань про предмети й явища оточуючого світу;

- удосконалення практичної діяльності.

Таким чином, розвиток зорового сприймання проводитиметься не ізольовано, а у відповідності з розвитком усєї пізнавальної діяльності.

Одне з найбільш частих захворювань очей у дитячому віці є **косоокість**.

Окоруховий апарат дитини розвивається від народження до 10-14-річного віку, коли завершується становлення справжнього бінокулярного зору. Відхилення у розвитку нормального бінокулярного зору можуть спричинитися патологією очей — сильною далекозорістю і короткозорістю, астигматизмом, однобічним зниженням зору після будь-якого захворювання очей. До розладів бінокулярного зору і формування косоокості призводять параліч і парез окорухових м'язів, зменшення рухливості очей, порушення їх симетричності і спільного руху. Інколи косоокість поєднується з ністагмом — окоруховим розладом, що виражається в мимовільних коливальних рухах очей.

Помітний зовні, косметичний дефект при косоокості негативно позначається на психіці дітей. У зв'язку з побоюваннями кепкувань вони стають замкнутими, дратівливими, вважають себе неповноцінними, відмовляються від окулярів. Косоокість призводить до глибоких функціональних порушень у зоровій системі: втрати стереоскопічного зору та амбліопії (зниження гостроти зору ока, що косить). Своєчасне виявлення та усунення несприятливих для розвитку окорухового апарату чинників, правильна терапія в більшості випадків веде до функціонального виліковування косоокості.

Під косоокістю розуміють порушення бінокулярного зору, що звичайно супроводжується відхиленням зорової лінії ока від спільної точки фіксації. Втрату бінокулярного зору вважають основною клінічною ознакою косоокості. Косметичний дефект полягає у візуальній несиметричності розташування очей, непаралельності їх зорових ліній. Таке враження складається при оцінці розташування зіниць відносно суміжних анатомічних структур обличчя, форми й величини очної щілини, відстані між зіницями,

розташуванням центрів рогівок тощо. Як правило, косметичний дефект спостерігається в усіх випадках справжньої косоокості.

Справжня косоокість умовно поділена на співдружну і паралітичну.

У більшості випадків у дітей відзначається співдружна косоокість. Серед захворювань ока вона посідає третє місце після запальних захворювань очей та порушень рефракції. Основною ознакою співдружної косоокості вважають однаковість кута косоокості при фіксації будь-яким оком і у різних напрямках зору.

Косоокість вважають вродженою, якщо вона проявилась у перші 6 міс життя дитини, а набутою — якщо ознаки її виявились пізніше. За спрямованістю відхилення ока (девіації) розрізняють кілька видів косоокості:

- відхилення ока до носа має назву збіжної косоокості;
- до скроні — розбіжної (екзотропія);
- відхилення зорової лінії по вертикалі — гіпертрофія, око косить догори, та гіотропія, відхилення ока донизу;
- можливе одночасне відхилення ока по вертикалі та горизонталі.

У разі косоокості важливо знати не лише, в який бік відхилена зорова лінія, але й наскільки.

Більш точно кут косоокості вимірюють за допомогою тесту з прикриванням призмами, на периметрі та синоптофорі за спеціальними методиками.

У випадку відхилення ока до носа, кут косоокості вважають позитивним і позначають знаком "+", а кут розбіжної косоокості — негативним зі знаком "-". При одночасному відхиленні у вертикальній площині величину і напрям девіації ("догори", "донизу") зазначають після величини кута косоокості по горизонталі.

Косоокість, величина якої змінюється при напруженні акомодатції, дістала назву акомодатційної. Якщо кут косоокості за цих умов незмінний, — косоокість неакомодатційна. Проміжним видом виступає частково акомодатційна косоокість. У разі, якщо косять обидва ока по черзі, визначають альтернуючу, або навперемінну, косоокість, а коли постійно лише одне, — монолатеральну, або однобічну. Монолатеральна косоокість дуже швидко ускладнюється розвитком амбліопії косоного ока зі значним зниженням гостроти зору.

Етіологія співдружньої косоокості остаточно не з'ясована. Причини її виникнення різні, оскільки на кожному етапі становлення бінокулярного зору діють неоднакові етіологічні чинники. Поява зазначеної патології в перші 6 місяців життя дитини переважно зумовлена незначними вродженими паралічами та парезами окорухових м'язів, аномаліями прикріплення м'язів до склери. У 70% хворих із збіжною косоокістю визначають далекозорість. Невідповідність між акомодатцією та конвергенцією в умовах некоригованої далеко - або короткозорості є основною причиною косоокості у дітей 2-3 років. У 30 — 40% випадках співдружньої косоокості патологія спадкова. Внаслідок первинної слабкості фузії, однобічного зниження гостроти зору, анізометропії, злиття обох зображень у корі головного мозку не відбувається і розвивається косоокість. У деяких випадках наведені етіологічні чинники лише призводять до появи явної косоокості після переляку, під час загальних захворювань, зорової перевтоми.

В умовах косоокості зорова лінія одного ока відхилена, тому зображення об'єкта фіксації потрапляють на різні ділянки сітківки і в зоровому кірковому центрі зорові образи не зливаються. Виникає двоїння (діплопія), за таких умов зорове сприймання досить ускладнене.

Зорова система дитини пластична і швидко

приспосовується, гальмуючи менш яскраве й чітке зображення. Бінокулярний зір втрачається, кіркового центру досягають зорові образи тільки одного ока; розвивається монокулярний зір. Гальмування проявляється у вигляді функціональної скотоми пригнічення, що виступає основним видом пристосування зорової системи дитини до двоїння. Вона визначається тільки тоді, коли обидва ока розплющені. Розрізняють скотому в місці розташування зображення об'єкта на сітківці і в центральній частині поля зору відхиленого ока. У разі альтернуючої косоокості скотома пригнічення також виникає позмінно то в одному, то в другому оці. Для виявлення дефекту застосовують прилади з розподілом полів зору, наприклад синоптофор.

Збіжна співдружна косоокість трапляється у дітей у 10 разів частіше, ніж розбіжна. Залежно від величини кута косоокості й акомодациї виділяють 3 види збіжної співдружної косоокості:

1. акомодацийну;
2. частково акомодацийну;
3. неакомодацийну.

Перші ознаки акомодацийної збіжної співдружної косоокості з'являються зазвичай у віці 2-3 років, коли дитина починає зблизька детально розглядати предмети. Якщо далекозорість перевищує вікову норму, зображення на сітківці нечітке. Для отримання яскравого і чіткого зображення посилюється акомодация, проте пропорційно збільшується і конвергенція. Зображення відтак стає чіткішим, але, у зв'язку з відхиленням ока, подвійним. Заради усунення двоїння в оці, що косить, утворюється скотома пригнічення.

Розбіжна співдружна косоокість відрізняється від збіжної напрямом відхилення ока, а також особливостями клінічної картини, їй властива мінливість. Це порушення здатне легко набувати вигляду прихованої косоокості та знову явної, навіть під час одного огляду. Основні види

розбіжної косоокості - акомодаційна розбіжна співдружна та первинна розбіжна співдружна косоокість.

Лише за умови правильної організації всієї системи лікування, виховання та навчання можна досягти хороших результатів відновлення зору та підготовки дітей до навчання у школі. Тому ми вважаємо за необхідне знання педагогами особливостей даної патології, принципів її лікування.

Зміст лікувально-відновлювальної роботи при косоокості

Остаточна мета лікування косоокості — відновлення справжнього бінокулярного зору. Для цього необхідно досягти симетричного положення очей, домірної конвергенції та акомодації, досить високої гостроти центрального зору, злиття зображень із центральних ямок обох очей в один образ, накопичити достатні фузійні резерви. З цією метою використовують комплексну методику лікування косоокості, яка передбачає:

- оптичну корекцію порушень рефракції;
- заходи по боротьбі з амбліопією (плеоптика);
- операції на окорухових м'язах, перед - і післяопераційне апаратне лікування (ортоптика);
- на заключному етапі — відновлення бінокулярного зору в природних умовах (диплоптика) і навчання глибинному зору (стереоптика).

Терапія косоокості триває 3 —5 і більше років і вимагає терпіння, розуміння та витримки дитини, її батьків і оточуючих.

Далі розглянемо докладніше зміст лікувально-відновлювальної роботи на кожному етапі.

Плеоптика — це комплекс методів лікування амбліопії. Постійне використання окулярів дає змогу зменшити амбліопію, підвищуючи гостроту зору. Щоб примусити слабше око активно працювати, те, що бачить

краще, частково або цілком виключають з акту зору. Найбільш простий та перевірений спосіб — пряма оклюзія, при якій сильніше око закривають оклюзором з білого непрозорого наперу, котрий прикріплюють до оправы окулярів пластиром. Маленьким дітям одне око можна перев'язувати хусткою.

Лікування прямою оклюзією проводять протягом 3—4 місяців. Тривале виключення ока з акту зору інколи веде до зниження його гостроти зору (соклюзійна амбліопія). У таких випадках доцільне застосування альтернуючої оклюзії: перемінне прикривання очей на кілька годин або днів. Необхідно 1 раз на 2—4 тижні контролювати гостроту зору прикритого ока.

У дітей перших 3 років життя з далекозорістю 2 — 3 дпт й більшою, перевагу слід надавати іншому способу плеоптики — пеналізації, що передбачає зниження гостроти зору сильнішого (провідного) ока нижче рівня амбліопічного, шляхом тривалої циклоплегії атропіном та постійного використання так званих пеналізаційних окулярів. Залежно від виду пеналізації на одному оці здійснюють гіперкорекцію в 2 -3 дпт, а друге коригують, як при косоокості.

Термін проведення пеналізації — не менш ніж 3 —4 місяці; його можна продовжити до 6 місяців, якщо гострота зору дедалі підвищується, або скоротити в разі вилікування амбліопії.

Для прискорення процесу вилікування амбліопії оклюзію та пеналізацію доповнюють іншими методами плеоптики: загальними та локальними засвітами сітківки амбліопічного ока, лазерною стимуляцією сітківки, тренуванням контрастної чутливості, дозованим зоровим навантаженням. Лікування амбліопії у дітей віком до 4 років, незалежно від виду монокулярної зорової фіксації, завжди слід розпочинати з пеналізації або оклюзії, старшим дітям у разі амбліопії з неправильною фіксацією

призначають комплексне лікування, в основі якого є метод негативного послідовного образу і локальне подразнення центральної ямки сітківки.

Мета лікування амбліопії при косоокості - досягнення однаково високої гостроти зору обома очима, перетворення монолатеральної косоокості на альтернуючу.

Ортоптика

Після лікування амбліопії, як правило, призначають вправи, що сприяють відновленню бінокулярного зору. Комплекс апаратних методів, які дають змогу в умовах розподілу полів зору усунути скотому пригнічення, виробити фузію та фузійні резерви, має назву ортоптики.

Вправи проводять переважно на синоптофорі, де є можливість подавати на кожне око окремий зоровий образ.

Слід пам'ятати, що методом ортоптики у хворого виробляють навички спільної роботи очей в умовах штучного розподілу полів зору (гаплоскопія).

Диплоптика

За природних умов або наближених до них бінокулярний зір відновлюють за допомогою комплексу методів диплоптики. Основний принцип її полягає в тому, щоб за допомогою пристроїв спричинити у хворого в звичайних умовах двоїння та навчити його об'єднувати подвійні образи в один. У такий спосіб відтворюється оптомоторний фузійний рефлекс - основа справжнього бінокулярного зору. Диплоптику застосовують у дітей з досить високою гостротою зору і правильним або майже правильним положенням очей завдяки оптичній корекції або операції на окорухових м'язах.

Стереоптика

Лікування косоокості завершують, застосовуючи методи стереоптики, які дають змогу виробити відчуття глибинного зору (стереопсис). Вправи виконують при розподілі полів зору на стереоскопах і у вільному просторі на стереотренажах.

ВИДИ КОСООКОСТІ

Справжня косоокість		
Співдружна		Паралітична
Збіжна	Розбіжна	
<ul style="list-style-type: none">• акомодаційна• неакомодаційна• частково акомодаційна	<ul style="list-style-type: none">• акомодаційна розбіжна співдружна• первинна розбіжна співдружна	

Запитання та завдання для самостійної роботи

1. Перерахуйте функціональні можливості зорового аналізатору.

2. Які труднощі під час зорового сприймання відчують діти з порушенням зором?

3. Поясніть поняття „бінокулярний зір”. Наведіть приклад тесту на з’ясування порушення бінокулярного зору.

4. Поясніть поняття „монокулярний зір”.

5. Дайте визначення косоокості. Перерахуйте основні причини її виникнення.

6. Поясніть поняття „вроджена косоокість”, „набута косоокість”, „позитивний кут косоокості”, „негативний кут косоокості”.

7. Які види збіжної співдружної косоокості ви знаєте? За якими показниками відбувається такий поділ?

8. Поясніть різницю між збіжною співдружною косоокістю та розбіжною співдружною косоокістю.

9. Перерахуйте основні види розбіжної співдружної косоокості.

10. З’ясуйте, яким повинен бути кінцевий результат лікувально-відновлювальної роботи при косоокості.

11. Розкрийте зміст лікувально-відновлювальної роботи на етапі плеоптичного лікування. Перерахуйте відомі вам методи плеоптичного лікування.

12. Розкрийте зміст лікувально-відновлювальної роботи на етапі ортоптичного лікування.

13. Розкрийте зміст лікувально-відновлювальної роботи на етапі диплоптичного лікування.

14. Розкрийте зміст лікувально-відновлювальної роботи на етапі стереоптики.

ІГРИ ТА ВПРАВИ НА РОЗВИТОК ЗОРОВОГО СПРИЙМАННЯ

ПОКРАЩЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗОРОВОГО АНАЛІЗАТОРА

1. Мета. Розвиток рухливості очей.

Обладнання: предмети червоного, жовтого, зеленого, жовтогарячого кольорів; м'ячик на тоненькому мотузку (волосині), який прикріплений до довгої палки. Вправа ефективна для дітей зі збіжною, і розбіжною косоокістю.

Методичні вказівки. На відстані 50 см від очей дитини розхитують яку-небудь іграшку чи м'ячик на мотузочку справа наліво та зліва направо, особливо в бік, протилежний оку, яке косить. Дитина слідкує очима, а голова залишається нерухомою. Вправу виконувати по 2-3 хв. 2-3 рази на день. Розрахована на дітей 3 - 7 років.

2. Мета. Розвиток конвергентних рухів очей і відновлення нормального обсягу конвергенції. Вправа ефективна при розбіжній косоокості.

Обладнання: (вправа № 1).

Методичні вказівки. На висоті підборіддя дитини предмет наближають до її носа. Вправу виконувати 3-5 хв. по 2-3 рази на день.

3. Мета. (вправа №2).

Обладнання: іграшка, кольоровий прапорець.

Методичні вказівки. Дитина тримає палець витягнутої руки на висоті підборіддя (або затиснуту в руці іграшку, кольоровий прапорець) і наближає його по середній лінії до носа. Необхідно слідкувати, щоб обидва ока фіксували предмет чи палець, який наближається. Якщо фіксація порушується, тоді очне яблуко відхиляється в бік і вправу треба починати спочатку. Вправу потрібно повторювати двічі на день по 3-5 хв. Розрахована на дітей 4 - 7 років.

4. Мета. Підсилення конвергенції. Ефективна при розбіжній косоокості.

Методичні вказівки. Дитина фіксує кінчик свого пальця, який наближається до її очей по середній лінії, і одночасно обмацує його пальцями другої руки. Вправу виконувати 3-5 хв. по 2-4 рази на день. Розрахована на дітей 4 - 7 років.

5. Мета. Підсилення конвергенції. Ефективна при розбіжній косоокості.

Обладнання: будь-які іграшки, м'ячик.

Методичні вказівки. Катання м'ячика, машинки до дитини. Дитина фіксує поглядом предмет і ловить його. Виконувати 2-3 рази на день по 2-3 хв. Розрахована на дітей 3 - 4 років.

6. Мета. Розвиток плавного руху очних яблук, активізація фіксування погляду, розвиток дивергенції - для дітей зі збіжною косоокістю, підсилення конвергенції - для дітей із розбіжною косоокістю.

Обладнання: предметні картинки, фланелеграф.

Методичні вказівки. На зеленій дошці чи фланелеграфі за допомогою магнітів закріплюють у рядок різні знайомі дітям предметні картинки дітям пропонують послідовно називати картинки спочатку в горизонтальних рядках, потім у вертикальних (зліва - направо, потім навпаки, зверху -

вниз, і знову навпаки). Якщо в дитини розбіжна косоокість, то роботу потрібно проводити з нижнім рядком картинок, а якщо збіжна, - то з верхнім рядком і при цьому використовувати підставку під кутом 45 градусів. Розрахована на дітей 5 - 7 років.

7. Мета. Формування прослідковуючої функції ока. Ефективна для всіх видів косоокості.

Обладнання: модель "книжки" з умонтованими лампочками.
Методичні вказівки. Робота з апаратом "книга". Дитина "читає", спрямовуючи погляд за лампочками, які загоряються зліва направо. Можна, також спрямувати погляд слідом за книжкою, яку гортає вчитель зліва направо. Тривалість 3-5 хв. по 2-3 рази на день. Розрахована на дітей 4 - 7 років.

8. Мета. Розвиток руху очних яблук. Ефективна для дітей зі збіжною косоокістю.

Обладнання: круг з картону, на якому зображені різні предмети.

Методичні вказівки. Гра "Тир". Тифлопедагог указкою показує предмет, зображення якого є в крузі, а дитина називає його. Виконувати 2 рази на день по 4-5 хв. Розрахована на дітей 5 - 7 років.

9. Мета. Розвиток руху очних яблук, розвиток гостроти зору, підсилення конвергенції, активізація фіксування погляду, закріплення навичок кольоророзрізнення. Ефективна при розбіжній косоокості.

Обладнання: модель будиночка.

Методичні вказівки. Робота з моделлю "будиночок". Дитина слідкує, в якому віконечку загорілося світло, називає колір. Дитина, яка не засвоїла кольорів, може показувати пальцем віконечко, де загорілося світло. Для активізації фіксування

погляду у віконечко вставляються предметні картинки. Дитина повинна впізнавати, що вона бачить у віконечку.

10. Мета. Розвиток фіксування погляду, гостроти зору, прослідковуючої функції ока.

Обладнання: яскраві і великі предмети та їх зображення.

Методичні вказівки. Дітям з гостротою зору менше 0,3 показують предмети з близької відстані.

1 етап. Дитині показуємо картинку, предмет. Просимо назвати його. Якщо не впізнає, підказуємо. Наприклад: "Це прапорець. Давай разом повторимо, що це". Показуємо 2–3 знайомі картинки чи предмети (серед них прапорець).

2 етап. Розкладаємо перед дитиною декілька картинок. Пропонуємо знайти ту, на якій намальовано прапорець.

3 етап. Розкладаємо 3–4 картинки в ряд (серед них прапорець).

4 етап. Ознайомлення з предметом (у вигляді гри). Спочатку предмет розглядають, обмацують, виділяють істотні ознаки (наскільки дозволяє вік і можливості дитини). Потім обіграємо іграшку. Тифлопедагог знаходить цей предмет у кошику, коробці, кишені дитини. Запитує: "Що це?".

5 етап. Знаходження знайомих предметів серед інших.

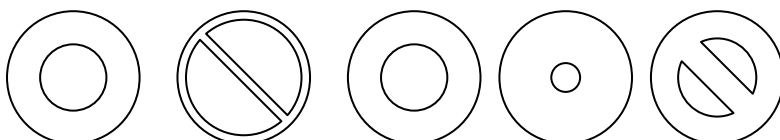
6 етап. Знаходження зображення предмета серед інших зображень.

7 етап. Послідовне називання предметів або їх зображень у рядку.

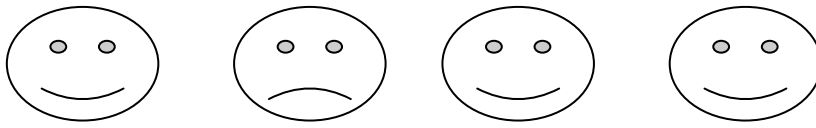
8 етап. Показ розкиданих предметів, зображень.

9 етап. Виконання інструкцій: "Візьми качечку, принеси прапорець і поклади його у вазу" тощо.

11. Гра „Знайти два однакові предмети серед п’яти схожих”

12. Гра „Який малюнок не схожий на інші? Чим?”

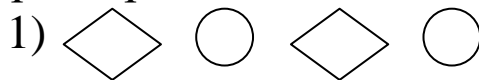
13. Замалювати всі кружечки червоним кольором, квадратики - зеленим, трикутники - синім.

14. З геометричних фігур (геометричної мозаїки) викладають різні зображення: людини, качечки, пташки..

- Які це фігурки? (Показують дитині квадратик і трикутничок).

- Які фігури потрібно домалювати, щоб вийшла ялинка, будиночок?

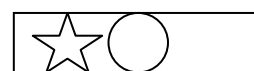
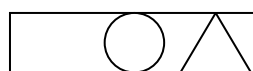
15. Гра „Продовжити ланцюжок за зразком”

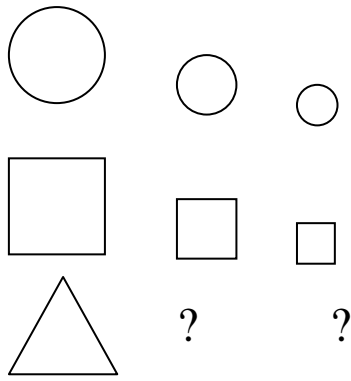
16. Гра „Знайти фігуру, на яку схожий м'ячик, кузов машини”.

17. Знайти предмет трикутної, круглої, овальної чи квадратної форми серед решти предметів (наприклад: ялинка, стіл, морква, листівка, будиночок, чашка, сніговик та ін.).

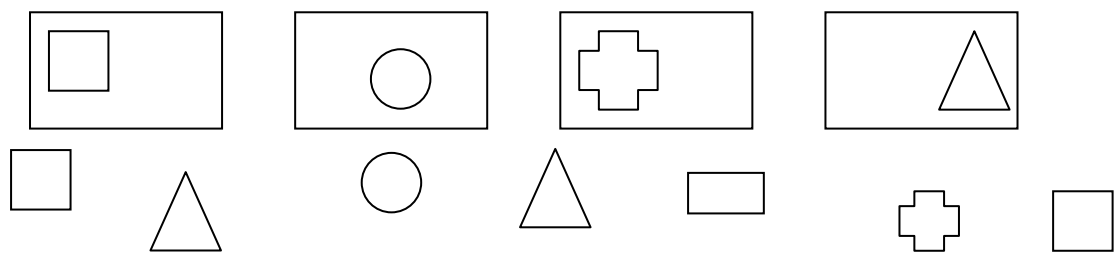
18. Які фігурки потрібно домалювати, щоб вийшли однакові малюнки?

19. Роздивись фігурки і доповни нижній рядочок за зразком.

20. Гра: "Приший латочку"

21. Визначення на картинках і аплікаціях стилізованих фігурок.

Мета. Розвиток периферичного зору і зорового гнозису, фіксування погляду.

Обладнання: картинки і аплікації.

22. Гра „Що ти бачиш?”

Мета. Розвиток периферичного зору, фіксування погляду, запам'ятовування.

Обладнання: яскраві предмети будь-якого розміру.

Методичні вказівки.

1. етап. Діти розглядають різні предмети, розміщені на столику.

- Хто більше помітить, запам'ятає, назве предметів?
- Які іграшки та посуд є в кімнаті?

2. етап. Діти розглядають предмети на столі, потім закривають очі. Щось переставляють чи забирають.

- Що лежить не на своєму місці?
- Що зникло?

23. Гра „Хто без чого?”

Методичні вказівки. „Художник Хитрунчик намалював тварин, але кожній він забув щось домалювати. Подивіться і скажіть, хто без чого? Що потрібно домалювати (зайчик без вушка, лисичка без хвоста тощо)?” Така ж робота проводиться з предметами зображеннями (машинка без коліс, чайник без носика).

24. Гра „Предмет та його зображення”

Мета. Формування впізнавання предметів різної форми в різному положенні.

Обладнання: картки з контурним зображенням предметів і шаблони цих предметів.

Методичні вказівки. Перед дитиною розкладають картки з контурним зображенням предметів і шаблони цих предметів. Тифлопедагог: "На цій картці лежали різні предмети, потім їх хтось забрав. Від них залишилися тільки сліди. Давайте подивимося, які предмети тут лежали". Дитина накладає шаблони на контурні зображення.

25. Простежування за лінією в системі ліній:

1 етап.

Мета. Розвиток уміння простежувати за лінією в системі ліній, активізація фіксації, розвиток прослідковуючої функції ока, розвиток бінокулярного зору.

Обладнання: рельєфні макети "Хто з дітей швидше потрапить додому", "Як Червоній Шапочці потрапити до своєї бабусі", плоскі зображення лабіринтів на металевій дошці або фанері тощо.

Методичні вказівки. Лінії на рельєфному лабіринті представляють у вигляді заглиблень 5 мм. Дитина пальцем (пізніше фішкою) веде по доріжці. Потрапляючи в тупик, вона відчуває перешкоду, шукає інший шлях. Спираючись на відчуття, шляхом проб і помилок, під контролем зору,

вона вчиться знаходити єдину потрібну лінію. Складність з урахуванням вікових можливостей.

2 етап. Робота на коректорі.

Мета. Розвиток уміння прослідкувати за лінією, системою ліній, закріплення навичок диференціювання кольорів, розвиток цілеспрямованої уваги.

Обладнання: коректор, малюнок лабіринту на залізній пластинці в кольоровому зображенні.

Методичні вказівки. На металічну пластину нанести малюнок з кольоровими лініями, які пересікаються. Наприклад: "Відгадай, хто на чому поїде? Хто що зловив? Хто забив гол?" тощо. Дитина веде електроолівцем по лінії. На місці пересікання звучить зумер. Дитина, враховуючи колір, знаходить необхідну лінію.

3 етап

Обладнання. Малюнки з нанесеними на картон або фанеру лініями, що пересікаються. 3-4 кольорові лінії.

Методичні вказівки. Зміст роботи не змінюється.

4 етап

Методичні вказівки. Робота відбувається так, як і на 2 етапі, тільки лінії виконані одним кольором.

5 етап

Обладнання. На фанері візерунок лабіринту з наклеєних плоских смужок.

Методичні вказівки. Дитина повинна роздивитися візерунок лабіринту, за допомогою зору знайти правильний шлях, а потім провести фішку по цьому шляху.

6 етап

Обладнання: наклеєні на картон малюнки лабіринтів, ліній, які пересікаються та розходяться. Можна використати вирізки з дитячих журналів та газет.

26. Гра "Доміно"

Мета. Розвиток прослідковуючої функції ока, мислення.

Обладнання. Доміно, на пластинках якого зображені кусочки кольорових ниток, кусочки ниток з намистинками, фрагмент конкретного візерунка.

1 етап

Доміно нагадує розрізані на кусочки кольорові нитки, дитина повинна скласти з них нитку.

2 етап

"Збери намистинки на одну нитку." Доміно, на якому зображені кусочки нитки з намистинками (намистинки певною мірою заважають правильно сприйняти нитку).

3 етап

"Побудуй огорожу". На доміно нанесені зображення відрізків конкретного візерунка. Принцип той самий.

Впізнавання предмета по незакінченому малюнку

Мета. Розвиток зорового гнозису, прослідковуючої функції ока.

Обладнання. Предмети – прапорець, яблуко. Предметні картинки, магнітна дошка.

1 етап

Тифлопедагог малює контури зображення предмета і не домальовує якусь деталь.

- Що ще потрібно домальовати, щоб вийшов такий прапорець? (Показує прапорець на паличці). Так само можна взяти будь-який інший предмет, не намальовавши в ньому певну деталь (чайник, відро тощо).

2 етап

Розвиваємо стереоскопічний зір. Частина предмета закривається. Потрібно відгадати весь предмет.

3 етап

Робота з сюжетними картинками, де використовується прийом закриття частини предметів. Тут також ознайомлюються з перспективою: ті предмети, що далеко, – маленькі, дорога звужується тощо. Проводиться робота з аплікацією.

РОЗРІЗНЕННЯ ВЕЛИЧИНИ ПРЕДМЕТІВ

Формування понять "великий-маленький"

I. Ігри з об'ємними предметами різної величини

1. "Дай такий самий".
2. "Сховай м'ячик у долонях". Діти ховають у долоньках два предмети, які відрізняються за величиною. Треба прийти до висновку: маленький предмет можна сховати в долоньках, а великий – не можна.
3. "Чарівний мішечок". Діти визначають, якої величини предмет вони знайшли – великий чи маленький.
4. На підставці розкладаються предмети різної величини. Дітям пропонується взяти найменший, потім самий великий предмет. Знову найменший чи найбільший (маленькі покласти в один бік, великі – в другий).
5. Розкласти мотрійок за зростом; зібрати пірамідку з кілець; башточку з формочок і тощо.
6. Розкласти великі яблука, груші, помідори у великі кошики, а маленькі – у маленькі.
7. Опустити великих рибок у великий акваріум, а маленьких – у маленький.

II. Робота з площинними предметами

1. Робота з кругами різної величини: показати великий, показати маленький; дати (взяти) великий, маленький.
2. Знайти предмет круглої форми серед предметів іншої форми.
3. Зоровий диктант: виклади візерунок з кружечків (з дітьми 3 – 4 років необхідно розкласти предмети разом з дорослим, при цьому слід повторювати: "Кладемо великий круг, тепер маленький, знову великий, а тепер який?" ...).
4. Робота з геометричними фігурами в такій же послідовності, сортування геометричних фігур.
5. Зоровий та слуховий диктант: розвиває увагу, пам'ять, фіксацію погляду. Спочатку проводиться аналіз за зразком. Зразок залишається. Потім зразок забирають, розкладають

фігурки за інструкцією. Наприклад: "Поклади великий круг, праворуч – маленький квадратик, знову праворуч – великий круг" ...

Формування понять "близько – далеко"

Завдання на зразок:

1. Хто ближче (далі) стоїть, сидить, росте?
2. Поклади ближче, далі і т.д.

Робота з картками:

1. Хто перебуває ближче до хатинки? Можна порівнювати за допомогою ниток, смужок паперу. На малюнку зображено хатинку, а на різній відстані від неї – мишку, зайчика, лисичку тощо.
2. Якою доріжкою зайчик швидше потрапить додому? На малюнку зображено хатинку зайчика і дві доріжки – одна коротка, друга – довша. Спочатку діти визначають на око, а потім перевіряють за допомогою нитки.

Формування понять "перший – останній"

1. Робота з картинкою "На вулиці". Яка машинка їде першою, останньою, яка поміж ними і т. д.
2. Робота за картинкою "Ріпка". Покажи, хто перший тягне, хто – останній.
3. Робота з іграшкою "поїзд" (паровоз, перший вагон, другий вагон і т. д.) Хто їде в першому вагоні і т. д.

Формування понять "високий – низький"

Закріплення понять "високий" – "низький" відбувається на прогулянці, під час екскурсій, скрізь, де є можливість порівняти предмети за висотою.

Рекомендовані ігри та вправи: Скажи, хто вищий на зріст, яке дерево вище, який будинок нижчий тощо?

Формування понять "довгий-короткий"

Рекомендуються наступні ігри та вправи:

1. З картону зроблені голки різної довжини. В коробці лежать кольорові нитки різної довжини. Завдання: Втягти нитку в найдовшу голку; затягти найдовшу нитку в найдовшу голку; найкоротшу нитку – в найкоротшу голку.
2. Робота з олівцем. Малювання голок різної довжини.
3. Малювання, замальовування ниточок різної довжини олівцями різного кольору.
4. Збирання довгих та коротких ланцюжків.
5. Сортування довгих та коротких смужечок.
6. Гра "Криничка". Ставлять дві банки, що символізують кринички різної висоти, і відра на довгій та короткій ниточках. Підібрати відро до криниці.
7. Порівняння двох дівчаток за довжиною волосся.

Формування понять "товстий – тонкий"

Рекомендуються наступні ігри та вправи:

1. Порівняння книжок за товщиною. Яка книжка товста? Якого кольору обгортка в тонкій книжки? Де стоїть найтонша книжка?
2. Порівняння стовбурів дерев за товщиною.
3. Порівняння ніжок у грибів.

РОЗРІЗЕННЯ ФОРМИ ПРЕДМЕТІВ

Система вправ на розрізнення форми предметів

Однією з ознак предмету, його сенсорним змістом є форма. В формі відображаються якості і властивості, які характеризують предмети. На зорове сприймання форми предмету впливають: величина предмета, відстань до ока, освітленість, контраст між яскравістю об'єкта і фоном тощо.

Розрізнення за формою включає декілька сенсорних дій:

- впізнавання та називання еталонів форми;
- формування способів співставлення форм предметів з геометричними зразками;
- розвиток дій аналізу складної форми шляхом використання полісенсорних взаємозв'язків: дотиково-зорових і зорово-рухових сенсорних функцій;
- розвиток аналітичного сприймання складної форми і відтворення її з елементів.

Впізнавання і називання форми

1. Розклади геометричні фігури на серветках схожої форми.
2. Знайди серед фігур кружечок, квадрат, трикутник тощо.
3. Робота з сигнальним кубиком. На боках пластмасового кубика розміром 7х7 см наклеюють різні геометричні фігури. Одна дитина кидає кубик, потім називає фігурку, яка опинилася на верхній частині кубика. Знаходить собі таку саму фігурку і кладе біля себе. Якщо на верхній частині випаде чорний круг, діти пропускають хід. Виграє той, хто більше викладе біля себе фігурок.
4. Робота з фланелеграфом або магнітною дошкою:
 - поклади зверху всі круги, внизу – всі квадрати;
 - поклади зверху один квадрат, внизу – два круги, посередині – трикутник;
 - виконання інструкцій:
 - поклади біля себе кружок;
 - поклади далеко від себе квадрат;
 - поклади близько два кружечки;
 - поклади далеко два прямокутники тощо.
5. Робота з геометричною мозаїкою: викладання різних фігур з набору мозаїки.
6. Знайди за допомогою дотику ці фігурки в „чарівному мішечку”.

Оволодіння способами співставлення форми предметів з геометричними зразками

1. Знайди в кімнаті предмети або частину предмета про який можна сказати: „круглий як куля” (м’яч, голова ляльки тощо); „всі сторони однакові як у квадрата” (кубик, ящик тощо).
2. Знаходження і порівняння предметів круглої, квадратної або іншої форми. Розкласти перед дитиною предмети різної форми і геометричні фігури: кружок, квадрат, прямокутник. Порівняти їх шляхом накладання. Роботу продовжувати доти, доки дитина не навчиться співвідносити геометричну форму з формою предмета, не співвіднесе предмети, однакові за формою, але різні за величиною.
3. Відшукування предметів заданої форми на предметних малюнках.
4. Відшукування предметів заданої форми серед навколишніх предметів.
5. Накривання шаблонами контурних зображень предметів на картинці. Гра “Поштовий ящик”.
6. Знаходження предмета серед багатьох інших:
 - Серед багатьох знайти два однакові предмети.

Розвиток аналітичного сприймання форми предметів

1. Збирання геометричних фігурок з їх половинок, четвертинок і ще з більш дрібних деталей.
2. Викладання орнаментів з геометричних фігурок за заданим зразком.
3. З яких геометричних фігурок складаються (сніговичок, будиночок, парус тощо)? Скласти їх із геометричного матеріалу.
4. Скласти за зразком зображення цілих предметів з частин конструктора.

ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНОЇ ФУНКЦІЇ РОЗРІЗНЕННЯ ЗА КОЛЬОРОМ

Відповідно до програми спеціального дошкільного закладу для дітей з вадами зору сенсорна функція розрізнення за кольором включає вміння:

- диференціювати кольори;
- розпізнавати і називати кольори та відтінки;
- зоровий аналіз кольорових сполучень;
- розрізняти кольори по світлості та насиченості (від світлого до темного та навпаки);
- ритмічно чергувати кольори;
- утворювати нові кольори, шляхом змішування фарб.

I. Навчати дітей диференціювати кольори або співвідносити предмети за кольором можна розпочинати уже на другому році життя дитини. Потрібно звертати увагу дітей на колір предмета, встановлювати схожість і відмінність між кольорами, розуміти слова „колір”, „такий самий”, „схожі”, „різні”, „однакові”. Доцільно використовувати ігри і вправи на групування предметів різних за кольором, розпочинати необхідно із однорідних предметів. З цією метою, можна використати такі кольорові сполучення: червоний – синій, жовтий – фіолетовий, жовтогарячий – зелений, синій -білий, чорний – жовтий.

Пропонуємо наступні вправи:

1. З кольоровими олівцями (розкласти олівці, які різко відрізняються за кольором на дві групи).

Наприклад, педагог показує дітям 5 олівців червоного кольору і 5 олівців синього кольору, які перемішані між собою. Демонструє олівець одного кольору (червоного), кладе його вбік. Потім показує предмет іншого кольору (синього), відкладає в інший бік. Слово назву кольору він не використовує, а говорить тільки „колір”, „такий самий”,

„різні”. Бере в руки ще один олівець і запитує, куди ми його покладемо. Спочатку він прикладає червоний олівець до синього і говорить, що вони зовсім різні, потім прикладає червоний олівець до червоного і говорить, що вони однакові. Так педагог розкладає перші дві пари сам, а потім, пропонує зробити це дитині.

Дітям необхідно пропонувати оперувати і іншими однорідними предметами, наприклад, погрупувати листочки, грибочки, квіточки за кольором тощо.

Після того як вони навчаться оперувати кольорами, які різко відрізняються один від одного необхідно перейти до кольорів близьких світлових тонів. Наприклад, червоний – жовтогарячий, жовтогарячий – жовтий, синій – фіолетовий, жовтий – білий, зелений – синій, чорний – фіолетовий тощо. Наступні завдання необхідно ускладнити і давати дітям вибрати два необхідних кольори із 3-х, 4-х тощо.

Для дітей третього року життя необхідно підбирати завдання, в процесі виконання яких закріплюються уміння групувати однорідні предмети за кольором і переходити до групування неоднорідних предметів. Наприклад, квіточки і вазочки тощо. Фіксувати увагу дітей на тому, що колір є ознакою різних предметів і може бути використаний для їх позначення (*наприклад*, розфарбувати апельсин відповідним кольором тощо).

2. З кольоровими кубиками: "Покажи кубик такого ж кольору".

3. З кольоровими смужками: "Покажи смужку такого ж кольору".

4. З кольоровими геометричними фігурами: "Покажи фігурку такого ж кольору".

5. Розкладання кольорових предметів у коробочки, конверти, кошички відповідного кольору.

6. Групування різних за формою, але однакових за кольором предметів.

Для навчання дітей диференціації кольорів необхідно також використовувати мозаїку, фарби, дидактичні картки, іграшки тощо.

II. Цілеспрямоване навчання дітей назві кольорів слід розпочинати на четвертому році життя. Пропонується наступна методика ознайомлення з кольорами:

1. Вибір еталону кольору (наприклад, еталоном жовтого кольору є сонечко, зеленого – ялинка тощо) на який у своїй роботі опиратиметься дитина при диференціюванні кольору;
2. Вивчення віршиків про колір (обов'язково при цьому демонструється предмет чи зображення такого кольору).
3. Закріплення уявлень про колір.

Ознайомлення з зеленим кольором

1. Гілочка ялинки, малюнок ялинки, розглядання ялинки на вулиці. В усіх випадках використовується слово „зелена”. Вивчити з дітьми вірш про зелений колір.

Ялинка

Що за гостя в нас така:
І **зелена** і струнка,
Сяє зірка угорі,
На гіллячках ліхтарі.
І ростуть на ній не шишки,
А цукерки і горішки.

Галина Демченко

2. Відібрати кружечки, фігурки (різні предмети) зеленого кольору, порівнюючи з кольором ялинки.

3. Виділення деталей зеленого кольору на предметних малюнках (зелені черевики, зелений комірець тощо).

4. **Що уміє зелений олівець?**

У мене **олівець** зелений,
Що нам зобразить поле й ліс,
Все зілля й листя на деревах,
Ген очерет, ген явір зріс.

Ось у городі огірочок,
Горох, смугастий кавунець,
Сховалась жабка під листочок,
А ящірка – під камінець.

Т. П. Свиридюк

Ознайомлення з червоним кольором

1. Ознайомлення з предметом – еталоном (мак).
2. Вивчення вірша про червоний колір.

Червоний мак

Певно, знає з вас усяк,
Хто бував у полі
Що **червоний** гарний мак
Там росте на волі.
Й на городах, на грядках
І в малих садочках
Червоніє квітка та,
Гарна на віночки.

Катерина Перелісна

3. Відбір предметів червоного кольору (знайти предмети такого ж кольору, як мак).

4. Що уміє **червоний** олівець?

А ось – **червоний олівець**.

Малює він калину,
І горобину, й кавунець,
Порічки та малину.
І полуниці і грибок,
Троянду, мак, гвоздику.

Ось стигле яблуко, жучок

І вишиваний рушничок. Т.П. Свиридюк

5. Сортування предметів зеленого і червоного кольорів (розкласти в торбинки відповідного кольору).

6. Який предмет зайвий (4 предмети: 3 червоні, 1 зелений).

7. Гра "Літаки".

Діти діляться на дві команди. Одні – зелені, другі – червоні. На голови дітей одягають обідочки зеленого і червоного кольорів. Якщо вчитель підняв червоний прапорець – літають червоні літаки, якщо зелений – зелені. Опустив прапорець – усі повинні приземлитися на свій аеродром відповідного кольору. Піднімає обидва прапорці – літають усі.

8. Гра "Знайди свій прапорець".

Парі дітей дають по прапорцю та малюють два кола – це їхні хатинки. Дитина в центрі високо тримає прапорець. Усі хором говорять: "Підемо, підемо погуляємо, свій прапорець знайдемо". Діти бігають по залу (майданчику). Учитель: "Хмарка налетіла, діток розігнала". Діти біжать кожен до свого прапорця.

9. Гра "Розклади в корзинки різні картинки".

В червоний – помідор, зірочку; в зелений – листочок, огірок тощо.

Ознайомлення з жовтим кольором

1. Ознайомлення з предметом – еталоном, з яким порівнюватимуть інші предмети (наприклад, сонечко).

2. Відбір предметів жовтого кольору.

3. Що уміє **жовтий олівець?**

Це олівець жовтенький.

Він сонечко малює,

Курчаточко маленьке,

Ген сонях сторожує.

Колосся золотаве,

Кульбабки ясне очко,

Лимонниця яскрава,

груші у садочку.

Т.П. Свиридюк

4. Гра з кубиками. На столі лежать кубики червоного, жовтого, зеленого кольорів та різнокольорові іграшки. Поклади іграшку на кубик такого ж кольору.

5. Гра з сигнальними кубиками. На пластмасовий кубик 7x7 см наклеюють кружечки різних кольорів (ті, з якими діти знайомі). Одна дитина подає кубик. Усі дивляться на верхню грань. Дитина називає колір і бере собі предмет такого ж кольору. Потім кидає наступний. Той, кому випаде червоний кружок, пропускає хід.

6. Гра "Ялинка".

Підібрати ялинкові прикраси за кольором верхівки ялинки. На ялинці зеленого кольору розміщені круги 2 – 4 см (незафарбовані). У центрі – магніт. Дитина підбирає іграшки за кольором верхівки ялинки.

7. Гра „Юний художник”.

Перед дитиною лежать різні геометричні фігури на магнітах і дошка. Пропонується виконати ряд завдань: "Візьми жовтий квадратик, праворуч від нього поклади зелений. Візьми два червоних кружечка і поклади знизу до кожної фігури. Що в тебе вийшло? Що означає жовтий квадратик, що – зелений, червоний кружечок?"

8. Гра "Лото" побудована на співвідношенні за кольором і кількістю. Підібрати за кольором кружечки і покласти їх стільки, скільки намальовано на картинці предметів.

За такою самою схемою ознайомлюють дітей з рештою кольорів.

III. Формування зорового аналізу кольорових сполучень.

1. Подивись на веселку і предмети, які намальовані біля смужечок (помідор, морква, лимон, ялинка, волошка, небо, бузок). Відшукай на столі малюнки предметів, які підходять за кольором до намальованих. Приклей їх поряд (біля лимона – сонечко, соняшник тощо).

2. Знайти на квітнику (під час екскурсії, прогулянки або в альбомі червоні квіти, жовті тощо і назвати їх.

3. Які квіти цвітуть білим цвітом, жовтим, червоним тощо.

РОЗВИТОК АНАЛІЗУЮЧОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Включає:

- формування способів послідовного обстеження предметів за допомогою сенсорних еталонів (кольору, форми, величини, фактури);
- розвиток зв'язної мови в процесі розгорнутого опису предмета, що обстежується;
- порівняння предметів і виділення суттєвих ознак предметів.

1. Гра „Підказка” (розроблена Т.П. Свиридюк).

Мета: вчити дітей розгорнутому опису предмета, використовуючи, як план опис сенсорних еталонів (колір, форма, величина, фактура тощо).

Обладнання: матеріалізовані сенсорні еталони у вигляді шести карток із зображенням таблиці кольорів веселки, рамки М.Монтесорі (зображення основних геометричних фігур), лінійки і двох смужок (короткої і довгої), пір'їнки і колючки, зразків матеріалу – заліза, дерева, пластмаси тощо.

Хід гри: У ведучого на столі стоять на підставках шість карток із картону. Це предмети-підказки, які нагадують дітям про ті ознаки, на які необхідно вказати в ході опису предмета. Гравці сидять за столом. Одна дитина підходить до столу, виймає із чарівного мішечка” предмет і розказує про нього все, що може, використовуючи виставлені предмети-підказки і власний минулий досвід. Ведучий підраховує кількість правильних ознак предмету, який описує дитина, і пропонує решті гравців доповнити опис товариша, оцінюючи кожен підказку в 1 бал. По черзі до столу ведучого виходять всі гравці. Виграє той, хто набере більшу кількість балів.

2. Подумай і скажи, чим відрізняються ці предмети і чим вони схожі. (Трамвай – тролейбус, літак – гелікоптер, човен – катер тощо).

3. Гра „А у мене”.

Для гри використовують парні предмети для опису (білочка – лисичка, ялинка – сосна, олівець – ручка, зошит – книжка тощо).

Діти наслідуючи дорослого, описують кожен свій предмет. *Наприклад:*

- Мій олівець червоний!
- Моя ручка біла!
- Мій олівець з дерева!
- Моя ручка пластмасова!
- Мій олівець гладенький!
- Моя ручка теж гладенька!
- Моїм олівцем малюють!
- Моєю ручкою пишуть!

Діалог продовжується до того часу, доки діти не вкажуть на всі ознаки предметів. Виграє дитина, яка назве більшу кількість ознак.

ВИДІЛЕННЯ ПРОСТОРОВИХ ВІДНОШЕНЬ МІЖ ПРЕДМЕТАМИ

Рекомендуються наступні ігри та вправи:

1. З коробочками, в яких предмети можуть змінювати своє розміщення відносно один одного.

2. З двома предметами при зміні положення одного з них. Наприклад, у дитини є два предмети: клітка і пташка. Змінюючи відношення між ними, змінюємо словесне визначення відношень: пташка у клітці, біля клітки, на клітці.

3. Змінюємо предмети, а відношення і їх визначення залишаються: ложка в склянці, лінійка в зошиті; стілець біля столу, шафа біля дверей; книжка на столі, квітка на підвіконні тощо.

4. Ознайомлення з малюнками, які зображують просторові відношення.

Робота пропонується у три етапи:

1 етап. Уточнення розміщення реальних предметів: “Що це? Де лежить?”

2 етап. Знаходження відповідних картинок: “Знайди картинку, на якій намальований м’ячик у кошичку”.

3 етап. За зображенням на картинці знайти захований предмет: “Подивись на картинку і ти дізнаєшся, де діти сховали м’ячик”.

М’ячик під столом, м’ячик у кошичку.

5. Складання цілого з частин:

а) робота з розрізними картинками;

б) робота з розрізними картинками на кубиках;

в) малювання, ліплення предметів, які складаються з окремих предметів.

6. Конструювання.

Робота з аналізу зразка будівлі: виділяти основні частини і розрізняти їх за величиною, формою, встановлювати просторове розміщення цих частин одна відносно другої.

Для дітей 3 – 4 років конструювання з кубиків та брусочків іграшкових меблів (стіл, стілець). Поступово будівлі ускладнюються: хатинка, машина.

7. Розвиток просторового орієнтування:

а) робочий стіл: верх, низ столу, ліва, права сторони, верхній лівий кут тощо;

б) аркуш паперу: ті ж операції;

в) проведи лінію справа наліво, зверху вниз тощо;

г) намалюй колобка зверху рядочка, під рядочком тощо;

д) де виріс плід? (морква в землі (внизу), соняшник на землі (вверху) тощо);

е) зроби з мозаїки візерунок, розміщуючи його у верхній частині, справа наліво тощо.

8. Вправи для розвитку просторового орієнтування і точності рухів проводяться у взаємозв'язку з матеріалом програми з фізкультури шляхом введення відповідних вимог. При стрибках у довжину – точне приземлення у визначене місце, при метанні в ціль – зміна відстані від місця кидка до цілі. Вправи для рівноваги: ходьба по наведених на підлозі і лавочках орієнтирах, розміщених на різній відстані один від одного. Чергування вправ з відкритими і закритими очима добре впливає на діяльність зорового та рухового аналізаторів. Складність поступово зростає. Наприклад, стрибок у довжину на точність приземлення:

- стрибок у великий орієнтир, що розміщений на близькій відстані від місця відштовхування;
- поступове зменшення розмірів орієнтира;
- стрибок у орієнтир через нитку, мотузку.

РОЗВИТОК ДОТИКОВОГО СПРИЙМАННЯ

Робота з розвитку дотику в дітей з вадами зору спирається на виділення якостей і властивостей предметів, що можливо внаслідок дотикового обстеження. На заняттях необхідно формувати способи обстеження з точним зазначенням дій, за допомогою яких проводитиметься обстеження:

- натисни – для визначення твердості;
- зігни – для визначення м'якості;
- погладь – для визначення гладкості;
- тримай на витягнутій руці – для визначення ваги;
- обведи – для визначення форми;
- затисни в кулачок – для визначення об'ємної форми та величини;
- однією рукою тримай, а другою тягни – для визначення довжини, протяжності.

Необхідне обладнання:

1. Набір будівельного матеріалу.
2. Зразки тканини.
3. Природний матеріал: горох, квасоля, шишки.
4. Металеві вироби.
5. Дерев'яні вироби.
6. Скляні вироби.
7. Пластмасові вироби.
8. Паперові, картонні вироби.
9. Вироби з хутра.

Порівняння предметів на дотик

1. Підбір еталонів для порівняння:
 - а) твердих і м'яких: кубик, камінь твердий; вата, котик м'який;
 - б) гладеньких і шершавих, колючих: гладенький, як праска; шершавий, як кора; колючий, як їжачок;
 - в) гладеньких і шершавих з гранями: олівець, склянка – гладенькі з гранями; кусочок цукру – шершавий з гранями;
 - г) гострих, тупих: гострий, як ніж; тупий, як молоток;
 - д) гарячих, холодних: гарячий, як вогонь; холодний, як лід.
2. Гра "Хто більше назве (покаже)" гострих, тупих, гладеньких, шершавих, холодних тощо.
3. Опис предметів без обмацування.
4. Гра "Чарівний мішечок". Розкласти предмети в коробки залежно від матеріалу. Визначення на дотик матеріалу, з якого зроблені предмети:
 - а) гумові;
 - б) пластмасові;
 - в) дерев'яні.
5. Визначення форми та величини предметів:
 - а) круглі предмети (немає кутів, вони котяться). Сортування великих і маленьких кругів. Визначення на дотик величини;

б) чотирикутні. "Пальцем поле обведу і фігурку я назву. Я по краю веду, і куточок я знайшов. Далі пальцем я веду, ще куточок я знайду. Порахую я кути: 1, 2, 3, 4. Фігурку чотирикутничок назву".

Гра "Чарівний мішечок".

– Визначення великих і маленьких квадратів.
– Визначення на дотик матеріалу, з якого зроблені предмети чотирикутної форми.

– Визначення за допомогою дотику предметів круглої і квадратної форми з визначенням матеріалу, величини. Наприклад: "Я знайшов круг, він великий пластмасовий, я знайшов квадратик, він маленький дерев'яний". Після того, як предмет дістали з мішечка, можна назвати його колір;

в) предмети трикутної форми, багатокутні. Робота за таким же принципом. "Пальчиком фігурку я обводжу, три куточки в ній знаходжу. Це трикутник". "По стежинках ми йшли, багато куточків знайшли. Багатокутник".

б. Опис предметів з зазначенням розміру предмета – великий, маленький, довгий, короткий. Визначити, який предмет твердий, м'який, гладенький, шершавий, його колір, матеріал. Складання загадок. Можна проводити зорове описання ваги. Перед дитиною кладуть два предмети. Дитина, дивлячись на них, повинна визначити, який з них важчий. Потім результат перевіряється на дотик. У цьому випадку не потрібно брати суперечливих розумінню дитини відношень величини (великий шмат вати – легкий, а маленький металевий м'ячик – важкий).

Розвиток дрібної моторики пальців рук

Враховуючи компенсаторне значення дотикового сприймання в розвитку дітей з вадами зору необхідно включення в навчально-виховний процес спеціальних ігор і вправ з розвитку дрібної моторики пальців рук. Різноманітні вправи з корекції зору не тільки допомагають розвиткові зорового сприймання, дотику, але й сприяють

розвитку моторики. Усі вправи краще проводити у вигляді гри з елементами змагання: "Хто швидше?", "Хто краще?" тощо.

- ◆ Зібрати розсипані на столі лічильні палички, горох, квасолю тощо і розкласти в коробочки (збирають один вид предметів). "Хто швидше збере?"
- ◆ Горошинки по одній опускають у пластмасову пляшечку. Пляшечки в кожній дитини однакові. "Хто швидше?"
- ◆ Перекладання по одному предмету з однієї коробки в іншу.
- ◆ Викладання візерунків з паличок. Спочатку за зразком, потім самостійно "Хто цікавіше?"
- ◆ Нанизування кілець.
- ◆ Намотування ниток на клубочок.
- ◆ Робота з олівцем.
- ◆ Робота для кисті і пальців рук.
 - Згинання кисті в кулак і розгинання (долонею вгору, долонею вниз).
 - Швидка зміна положень долонею – угору, вниз.
 - Кругові рухи кистей при вільно зігнутих пальцях.
 - Помахати кистю, як при прощанні.
 - Струсити з рук водичку (руки вниз).
 - Розведення і зведення пальців.
 - Вільне стукання пальцями по столу.
 - Гра на піаніно.
 - Вправи для правильного тримання олівця в руці – постукування вказівним пальцем по олівцю.
 - Малювання в повітрі. Діти імітують малювання знайомих букв, овочів, фруктів тощо.
- ◆ Орнаментальне малювання.
 - Штрихування контурів.
 - Малювання клубочків.
 - Малювання кольорових ниток.
 - Малювання трави, дощичку.

Розвитку дрібної моторики пальців рук сприяють також заняття з образотворчої діяльності (малювання, ліплення, аплікація, конструювання).

З метою розвитку дрібної моторики пальців рук необхідно використовувати пальчикову гімнастику.

Це ігри типу забавлянок: “Ладушки, ладусі”, “Сорока-ворона” та інші. Можна використати пальчикову гімнастику розроблену Л.П. Савіною.

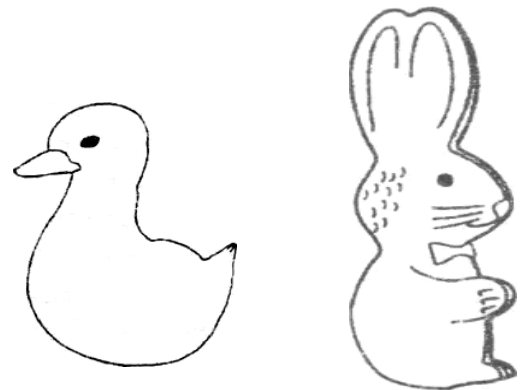
Кожну вправу потрібно виконувати повільно, від трьох до п’яти разів спочатку однією, а потім другою рукою, а на закінчення – обома разом. Дорослі стежать за правильною поставою кисті руки дитини і точністю переходу від одного руху до іншого. Вказівки повинні бути спокійні, доброзичливі, чіткі.

Кожне заняття має власну назву, проводиться протягом кількох хвилин тричі на день.

Розминка

Плаче бідне каченятко:

- Де це мама, де це татко?
- Тут підходить зайченятко
- Утішає каченятко.

Стискати в кулачки і розтуляти одразу пальці обох рук. Бажано використовувати гумові іграшки.

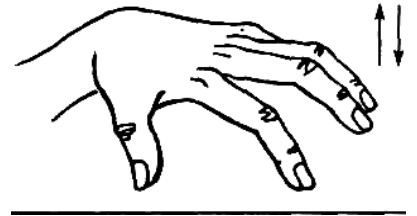
Дощик

Дощику, дощику,

Припусти, припусти
Та на наші капусти,
Відром, цебром,
Відерцем, цеберцем!

Подушечки правої (лівої) руки притиснути до столу.
Навперемінно постукувати ними по поверхні столу (наче гра на піаніно).

Пальчики прокинулись

Задрімав мізинчик трішки,
Безіменний - стриб у ліжку,
А середній там лежить,
Вказівний давно вже спить.
Вранці всі схопились враз –
В дитсадочок бігти час!

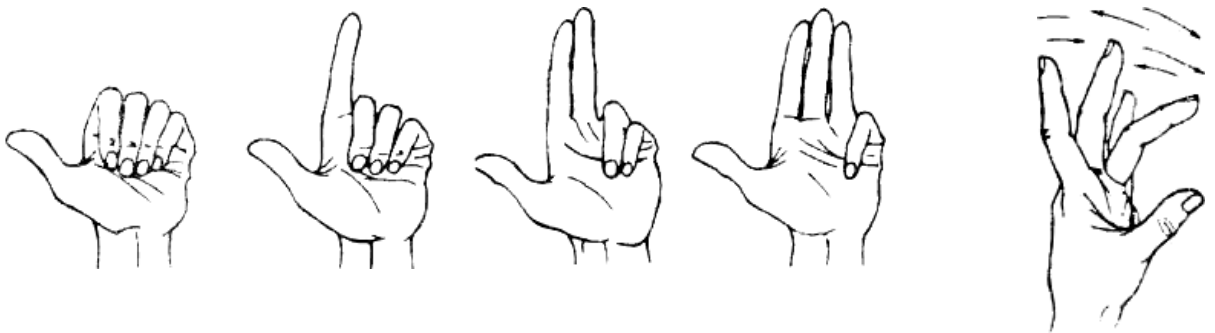
По черзі згинати пальчики до долоньки, починаючи з мізинця. Потім великим пальцем торкатися всіх інших — „будити”. Одночасно зі словом „враз” кулачок розтулити, широко розсунувши пальці.

Робота

Спечем, спечем хлібчик
Дітям на обідчик.
Найбільшому - хліб місити,
А тобі - воду носити,
А тобі - в печі палити,
А тобі - дрова рубати,
А малому ~ замітати.
Тільки хліба напекли –
Танцювати почали.
Це робота нелегка –
Витинати гопака.

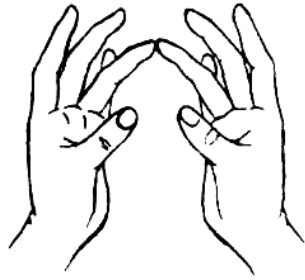
По черзі розгинати пальці, починаючи з великого, а зі словами „Танцювати почали” — енергійно ворушити ними.

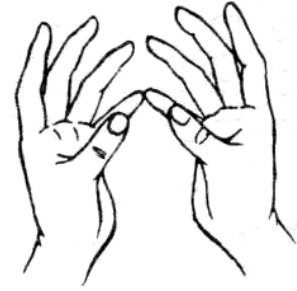
Доброго ранку

Доброго ранку, сонце привітне!
Доброго ранку, небо блакитне!
Доброго ранку, у небі пташки!
Доброго ранку, маленькі дубки!
Я вас вітаю, люблю, пізнаю,
Бо живемо у одному краю.

Пальцями правої руки по черзі вітатися з пальцями лівої руки, поплескуючи одне одного пальців.

кінчиками

Пазурі

Котики маленькі –
Пазурі гостренькі.
Не ховайте пазурі,
Покажіть їх дітворі.

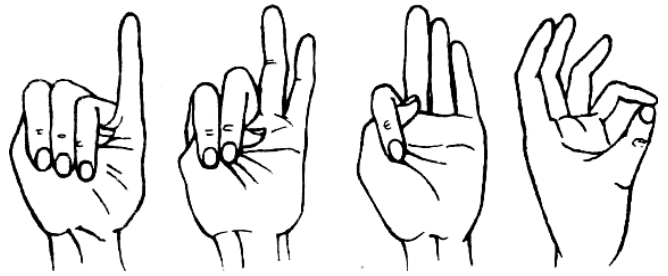

Підігнути подушечки пальців правої руки до верхньої частини долоньки. Великий палець притиснути до вказівного. Вимовити голосно „няв!” кілька разів. Можна продовжити гру з іншою рукою. На завершення провести заняття двома руками.

Мізинчик

Наш найменшенький Мізинчик
Плаче, плаче, плаче...
Безіменний не вгадає,
Що усе це значить.
А Середній - той поважний,
Слухати не хоче.
Вказівний пита Мізинця:
- Хочеш їсти, хлопче? -
А Великий із кімнати
Вже несе горішки,
Каже: - Плакати не треба,
На, поїж хоч трішки!

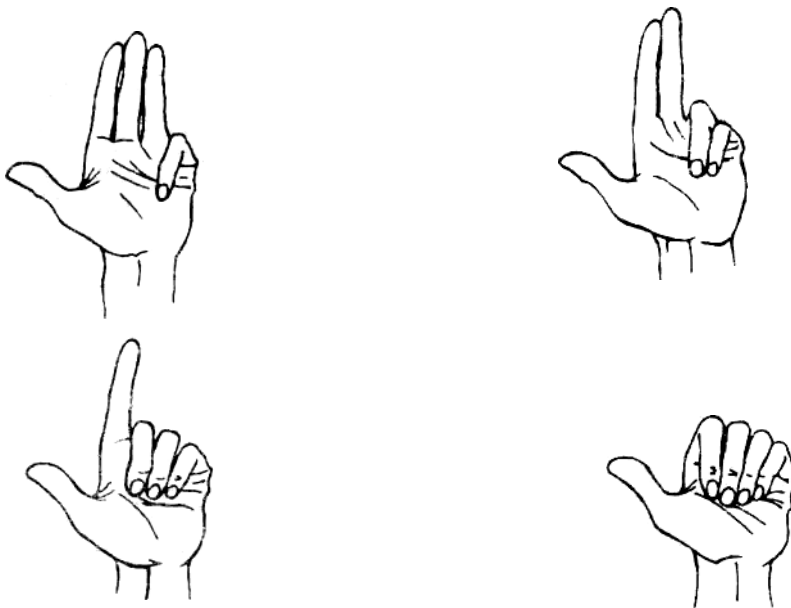
Кисть руки стиснути в кулачок. По черзі розгинати пальці, починаючи з мізинця. З останньою фразою великим пальцем і мізинцем торкатися один одного.

Хлопчик-пальчик

- Хлопчик-пальчик, Що робив?
- З першим братом
В ліс ходив.
З другим братом
Борщ варив,
З третім братом
Пас корів,
А з четвертим -
Кашу їв.

По черзі згинати й розгинати всі пальці, починаючи з мізинця.

РОЗВИТОК ПАМ'ЯТІ ТА ЦІЛЕСПРЯМОВАНОЇ УВАГИ

Мета. Розвиток пам'яті, смислового запам'ятовування. При цьому необхідно дотримуватися таких настанов:

Методичні вказівки:

- Звертати увагу на те, що цей матеріал необхідний для запам'ятовування. Наприклад: "Діти, подивіться на фігурку, запам'ятайте, що вона називається кругом". Після цього педагог знову повторює: "Всі запам'ятали? Яку назву фігурки всі сьогодні мали запам'ятати?"
- Багаторазове повторення. Знаходження певної фігурки серед інших, порівняння за величиною, використання назв у процесі виконання аплікації, малювання, знаходження предметів схожих на коло, квадрат тощо.
- Підвищення інтересу до об'єкта, який потрібно запам'ятати. Цього можна досягти шляхом незвичної появи предмета: надійшов у конверті, в посилці, як подарунок, за участю ляльок.

1. Перед дитиною картинка з зображенням ключки. Учитель викладає ключку із кольорових смужок. Аналізує, з яких частинок складається ключка та як її зробили. Дитині пропонують зробити таку саму ключку, дивлячись на зразок, а потім по пам'яті. Це завдання має певні труднощі, якщо не підкріплене картинкою.

Кожна фігура розкладається на елементи, уточнюється і запам'ятовується колір кожної смужки, точно визначається розміщення смужок. Після цього діти самостійно викладають фігуру із кольорових смужок (учитель викладає фігуру з смужок одного кольору). Наприклад, учитель повільно малює якусь фігурку, а потім витирає.

2. Викладають перед дитиною спочатку будь-які три предмети, з часом кількість їх збільшується. У певній послідовності розкладають, наприклад, іграшки: ляльку, машинку, пірамідку. Діти закривають очі, в цей час іграшки

мінняють місцями, (спочатку переставляють не більше одної). Дитина повинна покласти іграшку на місце.

3. Якого предмета не вистачає.

4. Що змінилося?

а) до 3 – 4 предметів додалося ще 2;

б) предмети помінялися місцями;

в) один предмет забирають, другий підставляють;

г) аналогічна робота з предметними малюнками.

5. "Кого шукає Мухтар?" Когось із дітей просять назвати всіх присутніх. Потім пропонують закрити очі, а в цей час одну дитину тихенько виводять. Першій дитині знову пропонують перерахувати вже по пам'яті імена дітей, а дитина, яка сховалася, імітує гавкання собаки. Педагог: "Діти, Мухтар прийшов, напевно щось сталося, хтось у нас пропав. Подивіться, кого серед нас немає". Діти пригадують.

6. "Хто більше запам'ятає". Двоє дітей стають один перед одним. Їм пропонують уважно подивитися і запам'ятати, хто в що одягнений. Потім діти стають спиною один до одного і починають перераховувати (послідовність запам'ятовування зверху – вниз або навпаки).

7. Хто більше запам'ятає. Дітям пропонують запам'ятати предмети, що намальовані на сюжетній картинці. Діти розглядають, потім картинку перевертають (словесне запам'ятовування).

8. Дати для запам'ятовування п'ять слів: ліс, відро, картинка, цукор, лялька. Якщо дитина не запам'ятає, пропонують слова пов'язати між собою: "Давайте уявимо собі, що в лісі є хатинка, в хатинці – вода. Водою з цукром пригощають ляльку". Ще раз називають п'ять слів.

9. Запам'ятовування пар слів:

лялька – гратися, зима – сніг, ведмідь – мед,

заєць – капуста, курка – яйце, вечір – лампа,

компот – грушка, лисиця – курка, щітка – зуби,

Спочатку дітям називають пари слів, потім одне слово із пари. Дитина повинна назвати пару слів (у разі необхідності допомогти дитині встановити зв'язок між ними).

10. Робота з розрізними картинками. Необхідно два набори однакових предметних картинок 15х10 см. Одна з парних картинок розрізається на 2 частини, 3, 4, 5, 10. Спочатку дитина розглядає ціле зображення. Потім можна умовно розрізати, покласти паличку.

Запитання та завдання для самостійної роботи

1. Скласти картотеку дидактичних ігор та вправ з розвитку зорового сприймання дошкільників з різним офтальмологічним навантаженням: на розвиток оптичної уваги, розвиток рухів очних яблук та активної фіксації погляду на предметі, візуальне впізнавання предмету, орієнтацію в просторі, розвиток гнозису (тема, мета, коротко хід гри).

2. Розробити дидактичну гру для розвитку зорового сприймання дошкільників з вадами зору.

3. Законспектувати розділ „Програма по розвитку зрениа и зрительного восприятия у детей” з методичного посібника: Жохов В.П., Кормакова И.А., Плаксина Л.И. Реабилитация детей, страдающих содружественным косоглазием и амблиопией. М., 1989, с.41-53.

4. Проаналізувати посібник: Григорьева Л.П., Бернадская М.Э., Блинникова И.В., Солнцева О.Г. Развитие восприятия у ребенка: Пособие для коррекционных занятий с детьми с ослабленным зрением в семье, детском саду, начальной школе. – М., 2001. (Лечебная педагогика и психология – приложение к журналу „Дефектология”, вып 6).

5. Підібрати віршовані фізкультхвилинки з метою розвитку зорового сприймання для дошкільників з вадами зору.

6. Розробити конспекти корекційних занять з розвитку пізнавальних процесів для молодшої, середньої і старшої груп спеціального дошкільного закладу для дітей з вадами зору.

7. Проаналізувати заняття з розвитку пізнавальних процесів у середній, молодшій, старшій групах спеціального дошкільного закладу для дітей з вадами зору (див. Додаток №8).

8. Розробити дидактичну гру на формування у дошкільників з вадами зору сенсорної функції розрізнення за кольором (вік за вибором).

9. Розробити дидактичну гру на формування у дошкільників з вадами зору сенсорної функції розрізнення за формою (вік за вибором).

10. Розробити дидактичну гру на формування у дошкільників з вадами зору сенсорної функції розрізнення за величиною (вік за вибором).

11. Розробити дидактичну гру на розвиток у дошкільників з вадами зору аналізуючого спостереження.

12. Розробити дидактичну гру на розвиток дотикового сприймання у дошкільників з вадами зору.

РУХЛИВІ ІГРИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ЗОРУ

При зниженні зорових можливостей спостерігається підвищена втомлюваність і знижується працездатність дитини. В зв'язку з цим у системі корекційної допомоги дітям необхідно передбачити комплекс гігієнічних і профілактичних заходів, які позитивно впливають на загальний стан дитини (серед них такі засоби фізичного виховання дошкільників, як рухлива гра, фізкультпауза, фізкультхвилинка).

Різноманіття ігор для зрячих дітей і можливість їх проведення в різних умовах (спортзал, кімната, поле, ліс та ін.) не можуть бути адекватно використані в практичній

роботі спеціалізованих дошкільних установ для дітей з вадами зору, необхідна спеціальна їх організація. Важливого значення при цьому набуває вміння керувати грою в цілому та кожною дитиною індивідуально в ній.

Ускладнене зорове сприймання звужує рухові можливості дітей, створює значні труднощі при організації ігрової діяльності. Діти з вадами зору грають у ті ж ігри, що і зрячі, тільки ці ігри повинні бути адаптовані до особливостей таких дітей і не суперечити протипоказанням лікаря – офтальмолога.

Пропонуємо вашій увазі рухливі ігри та ігрові вправи для роботи з дітьми, які мають вади зору.

Удосконалення ходьби та бігу

3 - 4 роки

ІДЕМО НА ПРОГУЛЯНКУ

Мета: вдосконалювати ходьбу парами, орієнтування в просторі, рівновагу; розвивати слухову увагу; виховувати доброзичливе ставлення до партнерів по грі.

Хід гри. Педагог пояснює, що потрібно йти разом, не зупинятися і не тягнути один одного, щоб не зіштовхнутися з іншими парами. Розподіляє дітей у пари. Діти в парах пересуваються по майданчику в різних напрямках, у кожній парі брязкальце (дзвоник). Педагог дає словесну інструкцію.

Методичні вказівки. Гру можна проводити, формуючи пари наступним чином: сліпа та слабозора дитина. Педагог корегує дії кожної пари, оцінює виконання завдання, підбадьорює гравців. Згодом сюжет гри можна ускладнювати.

БІЖІТЬ ДО ПРАПОРЦЯ

Мета: вдосконалювати ходьбу та біг по прямій; розвивати увагу, орієнтування у просторі, спритність.

Хід гри. Діти отримують по прапорцю (пів групи – зеленого кольору, пів групи – червоного). Педагог стає на одному

боці майданчика і тримає відповідного кольору прапорці. За командою: «Ідіть гуляти» - діти розходяться по майданчику, бігають. Тим часом педагог переходить на інше місце і промовляє : «Раз, два, три, скоріше до прапорця біжи», піднімає прапорець відповідного кольору. Діти з прапорцями такого ж кольору повинні підбігти до педагога та помахати прапорцем.

Методичні вказівки. Після кількох повторень можна дещо ускладнити гру. Педагог виділяє тих, хто підбіг першими.

5 - 6 років

МАК

Мета. Удосконалювати навички ходьби на місці. Розвивати пам'ять, увагу, координацію рухів.

Хід гри. Діти стоять у колі пліч-о-пліч. Одна дитина або педагог всередині – «городник».

Педагог співає:

Ой на горі мак,
Під горою так.

Діти беруться за руки і, ступаючи назад, збільшують коло на ширину відведених у сторони рук.

Мак, мак, маківочки,
Золоті голівочки.

Діти роблять крок на місці і виконують мах руками вперед назад.

Станьте ви так,
Як на горі мак

Діти присідають і показують руками, який виріс мак (простягають руки вперед). Діти запитують:

Городнику, городнику
Чи полив ти мак?

«Городник» відповідає: «Полив».

Мак, мак, маківочки,
Золоті голівочки.

Діти роблять крок на місці, розмахуючи руками вперед назад, а «городник» у цей час ходить усередині кола й удає, що поливає мак.

Станьте ви так,
Як на горі мак

Діти, стоячи показують, як виріс мак (піднімають руки в сторони на рівень плечей, долоні повертають угору, пальці трохи згинають, показують як квітка в маку).

Мак, мак, маківочки,
Золоті голівочки.

Діти опускають руки і виконують мах руками вперед назад. Питають:

Городнику, городнику
Чи поспів мак?

«Городник» відповідає: «Поспів».

Діти повторюють пісню спочатку, дрібним кроком звужують коло, беруться за руки й повільно піднімають їх угору. Далі гра повторюється.

Методичні вказівки. Стежити, щоб діти робили рухи разом. Після кількох повторень гри замість кроку на місці можна включити ходьбу по колу.

ЗНАЙДИ ІГРАШКУ

Мета. Вдосконалювати ходьбу з орієнтуванням в просторі на звуковий сигнал.

Хід гри. Педагог шикує дітей у шеренгу на відстані 3-5 метрів. Потім знайомить дітей із звуковим сигналом (озвучені іграшки з різною тональністю звучання, різного розміру), який тримає дитина або сам педагог (ведучий). По черзі викликають одну, двох (трьох) дітей, які повинні знайти озвучену іграшку.

Методичні вказівки. Гру використовують для сліпих дітей, для слабозорих використовують пов'язки на очі. Педагог слідкує, щоб іграшка постійно звучала, спонукає до

швидких дій та вмілого орієнтування на звук, впевненості у рухах.

6 - 7 років **СНАЙПЕРСЬКА ХОДЬБА**

Мета. Розвивати сприймання різних за розміром просторів. Виховувати взаємоповагу.

Хід гри. По центру майданчика малюють мішень з 3-5 концентричних кругів. Радіус внутрішнього (центрального) круга – 30 см, радіус кожного наступного збільшується на 50 см. Від центрального круга у зворотному напрямку розставляють кількість балів від 5 (3) до 1. Перед мішенню на відстані 2 м проводять стартову лінію.

Дітей розділяють на дві команди і шикують колонами за стартовою лінією. За сигналом педагога, по одній дитині з кожної колони стартують з лінії та намагаються ввійти до мішені, набираючи якомога більше балів для команди. Як тільки хтось із дітей дістається центрального кола, гра зупиняється і відбувається підрахунок балів (бали занотує педагог або помічник – хтось із дітей).

Методичні вказівки. Педагог повинен чітко визначити разом з дітьми правила гри, слідкувати за їх дотриманням. Варто провести пробне програвання.

Розвиток навичок метання та прослідковуючої функції очей

3 - 4 роки **ПРОКОТИ М'ЯЧ У ВОРОТА**

Мета. Удосконалювати вміння прокочувати м'яч двома руками та підлізати під шнур довільним способом. Розвивати спритність, зорову та слухову увагу, окомір. Виховувати організованість.

Хід гри. На майданчику або в залі натягнуто яскравий шнур на висоті 50 см. Це «ворота». Шестеро дітей стоять у шерензі на відстані 2 м від шнура з озвученим м'ячем у руках. Педагог промовляє:

Коти свій м'яч,
Коти ще раз.
А ти поспішай,
Його наздоганяй!

Діти котять м'яч обома руками по підлозі у «ворота» і доганяють його, підлазячи під шнур. Потім беруть м'яч і піднімають його.

Методичні вказівки. Перед початком гри педагог обов'язково показує, як прокочувати м'яч. Відстань до воріт можна поступово збільшувати. З дітьми, яким протипоказані або не рекомендовані нахили тулуба вперед, можна прокочувати м'яч ногою, а переступаючи через «ворота» наздоганяти його. Педагог відмічає дітей, які правильно прокотили м'яч у ворота і швидко наздогнали його.

5-6 років КЕГЛІ

Мета. Удосконалювати вміння прокочувати кулі однією рукою. Розвивати окомір, влучність і простежуючи функцію очей.

Хід гри. Яскраві кеглі розставляють на рівному майданчику за 15-20 см одна від одної в один ряд.

На відстані 2,5-3 м від кеглів проводять лінію. Діти по черзі з кулькою у руках стають на визначену лінію і сильним поштовхом котять кульку по рівній доріжці, намагаючись збити кеглі. Якщо вдається збити кеглю, дитина котить кулю вдруге, але вже іншою рукою; потім передає кулю наступному гравцеві.

Відзначають дитину, яка збила найбільшу кількість кеглів.

Методичні вказівки. Кулю прокочувати, не виходячи за лінію. Той, хто прокочував кулю, ставить на місце збиті кеглі і підбирає кулі. Відстань до кеглів можна поступово збільшувати, а кеглі ставити у кілька рядів.

6 - 7 років
ДОЖЕНИ М'ЯЧ

Мета. Удосконалювати передачу м'яча один одному. Виховувати відчуття володіння м'ячем. Розвивати спритність і швидкість.

Хід гри. Діти стоять у колі. Педагог дає озвучений або яскравий волейбольний м'яч. За сигналом педагога діти починають передавати м'яч по колу обома руками. За іншим сигналом педагог вводить у гру другий м'яч. Гравці повинні передавати м'ячі якомога швидше, щоб вони не «наздогнали» один одного. Коли м'яч опиняється у гравців, які стоять поруч, гра повторюється, але зі зміною напрямку передачі м'яча.

Методичні вказівки. М'ячі можна передавати, але не кидати гравцю, який поруч. Якщо кількість гравців більша 12, можна вводити у гру три м'яча одночасно.

Удосконалення навичок повзання та лазіння, розвиток гнучкості і спритності

3 - 4 роки
КВОЧКА І КУРЧАТА

Мета. Удосконалювати вміння підлізати під шнур. Виховувати увагу та сміливість.

Хід гри. Педагог зображує квочку, діти – курчат. Вони стоять перед шнуром, натягнутим на висоті 60 см. Окремо сидить «кіт» (дорослий або старша дитина). Педагог промовляє:

Вийшли крихітки – курчата,
З ними курочка чубата.

Ко-ко-ко – засокотіла, -
Не відходьте, дітки милі!

Усі „курчата” з „квочкою” підлазять під шнур.
Підходячи до „кішки”, педагог каже:

А в дворі, біля воріт,
Спав на лаві кіт – воркіт,

Спав на лаві кіт – воркіт,
Очі він відкрив і: „Няв!”
Здоганять курчаток став.

„Курчата», почувши „няв”, біжать у „курник” (куток залу або майданчику, який обмежений яскравою мотузкою з прапорцями, натягнутій на висоті 60 см). „Кіт” женеться за „курчатами”, „квочка”, витягнувши „крила” (руки) в сторони, говорить: „Геть, коте, не віддам тобі курчаток!”.

Методичні вказівки. „Курчата” тікають, коли почують „няв”. Під час підлізання під мотузку намагатися не торкатися підлоги руками. Поступово висоту мотузки зменшують до 50-40 см. Коли „курчата” повертаються додому, підняти шнур вище, щоб діти не зачепилися за нього.

5 - 6 років **ПЕРЕЛІТ ПТАХІВ**

Мета. Удосконалювати вміння лазити по гімнастичній стінці. Виховувати вміння організовано діяти за словесною вказівкою, артистизм.

Хід гри. Педагог домовляється з дітьми, що зал (майданчик) – це море, а „пароплав” - гімнастична стінка, лава або колода. Діти – „пташки” перелітають через „море” (бігають у різних напрямках, виконують рухи, наслідуючи птахів). На звук у- у- у, що означає завивання бурі, „пташки” рятуються (вилазять на гімнастичну стінку, стають на лаву, колоду). Коли буря вщухне «пташки» починають літати знову.

Методичні вказівки. Стежити, щоб, піднімаючись на гімнастичну стінку, діти не пропускали щаблів, не наштовхувались один на одного і нагадувати про це. Перед початком гри обов’язково звернути увагу дітей на місце розташування гімнастичної стінки, лави, колоди.

6 - 7 років

ХТО ПЕРШИЙ ДО ПРАПОРЦЯ

Мета. Удосконалювати навички бігу й підлізання під дугу. Виховувати дух змагання.

Хід гри. Дітей розподіляють на рівноправні команди, шикують колонами. Вони стають проти стільців, де покладено по прапорцю. Стільці поставлено на відстані 6-10 м від стартової лінії. На шляху до прапорців поставлено дуги.

За командою педагога „Раз, два, три – біжи!” діти, які стоять першими в колонах, біжать, підлазять під дугою, підбігають до прапорців, піднімають їх угору, потім кладуть на місце і повертаються в кінець колони. На наступну команду „Біжи!” біжать другі, треті, четверті і т.д. Гра закінчується, коли в ній візьмуть участь усі діти.

Методичні вказівки. Бігти зі стартової лінії можна лише після команди „Біжи!”. Для урізноманітнення гри, після кількох повторень можна замість дуг поставити обручі, що прив'язані до стояків або стільців.

Удосконалення стрибків

3 - 4 роки

СТРИБНИ ДО ІГРАШКИ

Мета. Стимулювання самостійного виконання стрибків на двох ногах з просуванням вперед. Виховання сміливості та впевненості.

Хід гри. На підлозі розкладають 4-6 яскравих іграшок (зайчик, качка, ведмедик та ін.), на відстані 15 см одна від одної. Діти по черзі виконують стрибки до якоїсь іграшки. Педагог коментує стрибок кожної дитини, вживаючи слова: „довший стрибок”, „стрибнув далі”, „коротший”, „ближче”, стимулюючи дітей до виконання „найдовшого” стрибка.

Методичні вказівки. Довжину стрибка визначають за тим, скільки іграшок перестрибнула дитина одним рухом. Іграшки слід використовувати великі й яскраві. Педагог

емоційно підтримує виконання стрибка кожною дитиною, навіть якщо спроба не дуже вдала.

СПІЙМАЙ КОМАРА

Мета. Удосконалювати вміння стрибати на обох ногах. Виховувати увагу, спостережливість. Розвивати спритність.

Хід гри. Діти стоять у колі, на відстані витягнутих в сторони рук, обличчям до центра. Педагог у центрі кола, в руках тримає прутик (завдовжки 1-1,5 м) з прив'язаним до нього на шнурку (завдовжки 1 м) картонним „комаром”. Педагог піднімає „комара” над головою дітей і обводить прутиком навколо. Коли „комар” летить над головами, діти підстрибують, намагаючись спіймати його. Гра повторюється доти, поки „комара” не спіймає певна кількість дітей (6-8).

Методичні вказівки. Ловити „комара” можна тільки обома руками, підстрибуючи на обох ногах на місці вгору. Прутик пересувають по колу не дуже швидко (так, щоб діти мали змогу простежити його рух очима), піднімають і опускають „комара”, залежно від зросту дітей, щоб підстрибуючи, вони могли доторкнутися до нього.

5 - 6 років

НЕ ЗАМОЧИ НІГ

Мета. Удосконалювати навички стрибка в довжину з місця. Виховувати увагу і розвивати спритність.

Хід гри. Посередині залу (майданчику) покладено дві паралельні мотузки на відстані 4-5 м одна від одної. Між ними – „болото”. По „болоту” розкладені на відстані одного кроку маленькі обручі або кружечки з картону зеленого кольору – „купини”. Дітей поділити на три підгрупи. Кожна з них по черзі перескакує по „купинах” на протилежний бік „болота”. Виграє підгрупа, у якій ніхто жодного разу не замочив ніг, тобто не оступився.

Методичні вказівки. Кожна підгрупа починає перестрибувати „болото” за сигналом педагога.

6 - 7 років

ВОВК У РОВІ

Мета. Удосконалювати навички стрибків у довжину з розбігу. Виховувати рішучість і сміливість.

Хід гри. На майданчику накреслити дві паралельні лінії на відстані 80-90 см одна від одної. Це „рів”, де живе „вовк”. Інші діти – „кози”, вони стоять на одному боці майданчика, за 5-6 кроків від „рову”.

На умовний сигнал педагога „кози”, перебігаючи з одного боку майданчика на інший, перестрибують через „рів”. „Вовк” намагається їх спіймати, доторкнувшись до них рукою. Спіймані „кози” відходять вбік. Після того як спіймано трьох – чотирьох „кіз”, гра закінчується.

Методичні вказівки. „Вовк” не має права виходити за межі рова. „Коза”, яка не перестрибнула, а перебігла через рів, вважається спійманою. Якщо дітей багато, призначають двох „вовків”. Гра буде цікавішою, якщо ввести момент театралізації.

Розвиток вміння орієнтуватися в просторі

3 - 4 роки

ЗНАЙДИ СВІЙ БУДИНОК

Мета. Удосконалювати вміння ходити та бігати врозтіч. Виховувати увагу, вчити швидко орієнтуватися в просторі.

Хід гри. Поділити дітей на дві підгрупи. Одну посадити на лаву або на стільці на одному боці майданчика (залу), іншу – на другому.

На слова педагога «Діти по майданчику гуляють, ходять, бігають, стрибають» діти розходяться, ходять і бігають врозтіч. Педагог: „Гей, діти, не зівайте, як почуєте гудок, - тікайте!” Дає сигнал: „У-у”. Діти поспішають на свої місця (до „будиночків”).

Методичні вказівки. Під час гри дітям нагадують, щоб вони не наштовхувались один на одного. Перед початком гри чітко з’ясувати місце знаходження „будиночків”.

5 - 6 років **ЗАБОРОНЕНИЙ РУХ**

Мета. Виховувати увагу, кмітливість, швидку орієнтацію.

Хід гри. Діти стають у коло на відстані витягнутих у сторони рук. Педагог також стає з ними в коло і пропонує виконувати за ним усі рухи, за винятком „забороненого”, про який домовився заздалегідь з дітьми. Той з учасників, хто помиляється, виконуючи заборонений рух, робить крок вперед. Гра триває 5-6 хвилин, після чого називають дітей, які були найуважнішими.

Методичні вказівки. Гравці повинні повторювати всі вправи, крім „забороненого” руху. У разі помилки „крок уперед” можна замінити штрафуванням – відгадати загадку і т.п.

6 - 7 років **ЗОЗУЛЯ**

Мета. Удосконалювати навички ходьби. Виховувати увагу та спостережливість.

Хід гри. Посередині кімнати (залу) на стільці сидить „зозуля”. Діти стоять уздовж стін. На слова педагога: „Погуляймо по гайочку, послухаємо голоси птахів”, діти розходяться. „Зозуля” кує: „Ку-ку, ку-ку!” Діти зупиняються, а одна дитина (визначена педагогом) за спиною „зозулі” повторює: „Ку-ку, ку-ку!”

На слова педагога:

Всі присіли на пеньок,

Щоб послухати голосок,

діти присідають. „Зозуля” відповідає: „Ку-ку, ку-ку!”, визначена дитина вдруге повторює за „зозулею”. А „зозуля” відгадує, хто повторював її пісні, після чого вони міняються місцями. Гра повторюється.

Методичні вказівки. „Зозуля” відгадує із заплющеними очима. Відповідає „зозулі” лише одна дитина, яку визначив педагог. Педагог слідкує за тим, щоб ніщо в залі не заважало дітям вільно пересуватися.

Запитання та завдання для самостійної роботи

1. З'ясуйте мету проведення рухливих ігор із дошкільниками, які мають вади зору.
2. Запропонуйте власні рухливі ігри для дітей 5-6 років із збіжною та розбіжною косоокістю.
3. Складіть план-конспект заняття з фізичного виховання (ігрового типу) для слабозорих дітей старшого дошкільного віку.
4. Зробіть підбірку рухливих ігор на свіжому повітрі для слабозорих дітей середнього дошкільного віку.
5. Підберіть матеріали до ширми для батьків „Рухливі ігри, в які ви можете пограти вдома”.
6. З книги Сермеєва Б.В. „Физическое воспитание детей с нарушениями зрения” - Киев „Здоров'я”, 1987 законспекуйте питання про вплив фізичних навантажень на функції зорового аналізатора.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Абілітація - це система лікувально-профілактичних заходів, що мають на меті попередження та лікування, розвиток і корекцію, тих патологічних станів дітей раннього віку, які ще не адаптувалися до соціального середовища, що призводять до стійкої втрати можливості працювати, вчитися і бути корисним членом суспільства.

Адаптація – пристосування людини до певних умов існування, зокрема суспільства, зміна чутливості аналізаторів в результаті пристосування до діючих на них подразників.

Адаптація ока - пристосування ока до різних умов освітленості.

Адаптація соціальна - активне пристосування індивіда до умов соціального середовища шляхом засвоєння і усвідомлення цілей, цінностей, норм і стилів поведінки, прийнятих в суспільстві.

Адаптивна фізична культура - це навчальна та наукова дисципліна, що вивчає теорію і методіку вживання специфічних принципів, методів, прийомів і засобів фізичного виховання для формування у інвалідів і осіб з обмеженими функціональними можливостями життєво - і професійно необхідних рухових умінь і навичок, розвитку і вдосконалення фізичних, психічних, функціональних і волевих якостей і здібностей.

Акінезія – повна втрата рухової активності.

Акомодація – здатність ока ясно бачити предмети, які знаходяться на різній відстані від нього.

Альбінізм (від лат. *albus* – білий) – вроджена відсутність пігментації волосся, шкіри та райдужної оболонки очей. Виникає внаслідок генетично зумовленого порушення синтезу пігменту меланіну.

Амбліопія – зниження зору без видимих причин, яке проявляється в зниженні гостроти центрального зору. Часто виникає внаслідок вимушеної без дії ока при косоокості і

порушенні бінокулярного зору. Інколи є наслідком гострих афективних переживань (істерична А.).

Анамнез - сукупність відомостей про умови виникнення і протікання хвороби, отриманих від самого хворого, а також його близьких з метою постановки і уточнення діагнозу. Анамнез аномальних дітей, крім медичних даних, повинен включати також інформацію про розвиток моторики, мови, ігрової і пізнавальної діяльності.

Аналізатор - складна анатоמו-фізіологічна система, що забезпечує сприйняття, аналіз і синтез зовнішніх і внутрішніх подразників. Поняття А. введено І.П. Павловим в 1909 р. Функціонування А. в нормі забезпечує цілу своєрідну реакцію організму на зміну умов, що сприяє його пристосуванню до навколишнього світу і підтримці рівноваги внутрішнього середовища. Залежно від модальності сприйманих і аналізованих стимулів розрізняють зоровий, слуховий, нюховий, смаковий, шкіряний і руховий А.

Ангіома — вроджена пухлина, що повільно росте. Розрізняють просту ангіому, котра складається із сплетень розширених вен у жировій клітковині, та кавернозну, що її утворює мережа порожнин, заповнених затрамбованою або свіжою кров'ю.

Анізометропія - різна рефракція обох очей. Може бути вродженою чи набутою. Якщо анізометропія не більше як 2,0 D, на кожному оці, призначають різні коригуючі лінзи. У тих випадках, коли більше, ніж 2,0 D, тоді призначають окуляри, які відповідають рефракції ока, що бачить краще.

Аномалії рефракції – відхилення у заломлюючій здатності ока.

Анофтальм - вроджена аномалія проявляється у відсутності очного яблука (частіше двобічна) та недорозвитку провідних шляхів і коркового центру зорового аналізатору.

Аномальний розвиток (в дефектології) - порушення нормального ходу психічного розвитку у дітей з дефектом аналізатора або інтелектуальним дефектом. Аномальний розвиток розглядається як своєрідний, а не як дефектний розвиток.

Аномальні діти (діти з обмеженими можливостями)- діти, які мають значні відхилення від нормального фізичного або психічного розвитку і потребують спеціального навчання. Залежно від аномалії виділяються наступні категорії дітей, залежно від враженості і часу настання дефекту): діти з порушеннями зору (сліпі діти, слабозорі діти, осліплі діти), діти з порушеннями слуху (глухі діти, слабочуючі діти, діти, які оглухли), діти з порушеннями інтелекту, діти з порушеннями мови, діти з порушеннями опорно-рухового апарату, діти з емоційними порушеннями, а також діти зі складними видами порушень.

Астигматизм – аномалія заломлюючої здатності ока, при якій в одному оці спостерігається сполучення різних видів рефракції, або різних ступенів одного її виду.

Астенія - нервово-психічна слабкість, яка виявляється в підвищеній стомлюваності, нездатності до тривалого розумового та фізичного навантаження.

Астенопія - зоровий дискомфорт, що виникає під час роботи, особливо на близькій відстані.

Атрофія зорового нерва - захворювання, при якому мають місце набряк, запалення, стискання, пошкодження, дегенерація волокон зорового нерва або судин, що живлять його.

Аутизм – стан психіки, який характеризується замкнутістю, відсутністю потреби в спілкуванні, наданням переваг своєму внутрішньому світу, ніж контактам з оточуючими.

Афакія - відсутність в оці кришталика.

Афектні порушення - розлади емоційно-вольової сфери.

Ахроматичний зір. Ахромазія – важке порушення кольоросприймання та кольоророзрізнення, при якому людина сприймає навколишній світ у чорно-білому або сірому зображенні.

Більмо – стійке інтенсивне та поширене помутніння рогівки.

Бінокулярний зір – здатність бачити обома очима од

Брайля шрифт - рельєфно-крапковий шрифт для письма та читання сліпих, розроблений у 1829 р. франц. сліпим тифлопедагогом Л. Брайлем. Адаптований до різних мов і отримав розповсюдження, витіснивши менш досконалі види рельєфних шрифтів. Складається з комбінацій випуклих крапок (від 1 до 6), за його допомогою зображають різні знаки- літери алфавіту, цифри, розділові знаки, математичні та хімічні формули, нотні знаки.

Буфтальм ("бичаче око") - пізня стадія вродженої глаукоми.

Вербалізм у навчанні - недолік в навчанні, що проявляється у відірваному від життя, догматичному викладанні

Витривалість - здатність організму протистояти м'язовій діяльності, тривалий час підтримувати високу працездатність.

Гемералопія ("куряча сліпота") - розлади сутінкового зору.

Геміанопсія - випадання половини поля зору в кожному оці; спостерігається при органічних захворюваннях (пухлина ока, крововилив в головний мозок і т. ін.).

Генералізація – поширення якого-небудь процесу з первинного обмеженого джерела.

Гетеротрофія – прихована косоокість (порушення м'язової рівноваги).

Гідрофтальм (водянка ока) - вроджена глаукома (див. глаукому).

Гідроцефалія - водянка мозку, що виникає внаслідок накопичення надмірної кількості спинномозкової рідини в порожнині черепа.

Гіперметропія (далекозорість) - вид аномалії рефракції, при якому паралельні промені, що йдуть від віддалених предметів, з'єднуються за сітківкою.

Гіподинамія - зниження рухової активності.

Глаукома - хронічне захворювання очей, яке характеризується підвищенням внутрішньоочного тиску, зниженням зорових функцій, є особливою формою атрофії зорового нерва.

Гнозис – цілісність сприймання у засвоєнні навчального матеріалу.

Дальтонізм - порушення колірного зору, що виявляється в нездатності розрізняти окремі кольори (найчастіше червоний колір). Д. обумовлений недоліком одного з трьох кольоросприймаючих елементів в сітківці ока.

Депривація – психічний стан, який виникає в результаті тривалого обмеження можливостей людини для задоволення достатньою мірою її основних психічних потреб; характеризується вираженими відхиленнями в емоційному та інтелектуальному розвитку, порушенням соціальних контактів.

Діоптрія (Д) – одиниця вимірювання оптичної сили лінз.

Діти–інваліди - діти, які внаслідок захворювання або каліцтва обмежені в проявах життєдіяльності. Деякі форми спадкової патології, родові травми, а також важкі захворювання і травми, можуть явитися причиною того, що дитина в ранньому віці, що ще не пройшла найважливіших етапів соціалізації, виявляється інвалідом. Специфіка дитячої інвалідності полягає в тому, що обмеження життєдіяльності виникає в період формування вищих психічних функцій, засвоєння знань, умінь і навичок, становлення особи. Дитяча інвалідність являє серйозну проблему, оскільки накладає обмеження не тільки на прояв

особи, але й на її формування. Д.-І. страждають тому, що їм багато що недоступне. Негативні емоційні переживання, хронічна незадоволеність і т.п. можуть призводити до патологічних змін характеру, спотворень у формуванні особи. Всі ці особливості Д.-І. вимагають особливого підходу до їх навчання і виховання.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – захворювання, о виникає у дітей внаслідок уражень головного мозку у пренатальний період (внаслідок хронічних захворювань майбутньої матері, перенесених нею інфекційних захворювань, інтоксикацій, несумісності крові матері і дитини по резус-фактору або груповій приналежності й т.ін.), під час пологів або асфіксії новонароджених, рідше – як наслідок енцефаліту. а також коли основні структури мозку ще незрілі. ДЦП, як правило, не є спадковим захворюванням. Нерідко ДЦП обтяжується порушеннями поведінки, інтелекту, мови, зору і слуху.

Дихромазія - часткова колірна сліпота, переважно на один з трьох кольорів: червоний, зелений, синій.

Дисморфобія – хворобливий стан, переживання свого дефекту (фізичної недосконалості), недоліків зовнішності, досить часто без реального підґрунтя.

Дефект - фізичний або психічний недолік, який викликає порушення нормального розвитку дитини. Л.С. Виготським встановлено, що структура Д. не зводиться до симптомів ушкодження біологічних систем (різних відділів ЦНС, аналізаторів і та ін.), що є первинними симптомами порушення - первинний Д. Недорозвиток вищих психічних функцій (мови і мислення глухих, опосередкованої пам'яті у дебілів, сприйняття і просторового орієнтування сліпих і т.д.) і соціальної сторони поведінки, Виготський вважав вторинними відхиленнями, не пов'язаними безпосередньо з основним, первинним Д., але обумовленими ним.

Дефектологія - наука про психофізичні особливості розвитку аномальної дитини, закономірності її навчання і

виховання. В Д. входить ряд розділів спеціальної педагогіки: сурдопедагогіка, тифлопедагогіка, олігофренопедагогіка і логопедія. Теоретичні основи вітчизняної Д. були закладені Л.С. Виготським, який визначив загальні закономірності розвитку аномальних дітей різних категорій, основні принципи корекції наявних порушень (перш за все - орієнтація не на дефект і обмежений ним рівень розвитку, а на потенційні можливості дитини).

Дефект розвитку – фізичний і психічний недолік, який спричиняє порушення нормального розвитку.

Діплопія – двоїння предметів, на які споглядає око.

Дитина з порушенням зору - термін, що стосується як сліпих, так і слабозорих дітей.

Диференційоване навчання дітей з обмеженими можливостями - організація навчання і виховання дітей з дефектами розвитку в різних типах спеціальних освітніх установ залежно від характеру і ступеня враженості дефектом. Направлення дитини до установи того або іншого типу здійснюється на підставі комплексного обстеження. Для кожного типу спецшкіл і спеціалізованих відділень при деяких школах визначені терміни навчання, зміст освіти і трудової підготовки, методи відбору дітей, створена система підручників, методичних і дидактичних матеріалів.

Екзофтальм – вирячування очного яблука.

Епілепсія – хронічне нервово-психічне захворювання, яка проявляється у вигляді судомних приступів з втратою свідомості, а також поступовим розвитком своєрідних рис особистості. Інколи Е. проявляється також у зниженні розумових здібностей.

Елементарна реабілітація - первинна підготовка сліпих і слабозорих до самостійного життя і праці.

Еметропія - відповідна, нормальна рефракція, при якій паралельні промені, що йдуть від відокремлених предметів, збираються на сітківці.

Залишковий зір - зір, який характеризується гостротою зору від світловідчуття до 0,04 при оптичній корекції.

Занедбаність педагогічна - стійке відхилення в свідомості і поведінці дітей, зумовлене негативним впливом середовища і недоліками виховання. Як правило, до педагогічно занедбаних відносять дітей, які не страждають аномаліями розвитку, але не володіють знаннями й уміннями, необхідними для нормальної життєдіяльності. У аномальних дітей З.П. є наслідком недоліків в корекційно-виховній роботі.

Запалення симпатичне - важкий запальний процес в здоровому оці внаслідок поранення іншого ока.

Затримка психічного розвитку (ЗПР) - особливий тип аномалії, що виявляється в порушенні нормального темпу психічного розвитку дитини. У дітей із ЗПР спостерігається знижена працездатність, внаслідок виникаючих у них явищ церебрастенії, психомоторної розгальмованості, збудливості. Пізнавальна діяльність у таких дітей характеризується низьким рівнем активності і уповільненням переробки інформації. Разом з тим у них не порушені пороги абсолютної чутливості, розрізнявальні можливості слуху і зору. Увага характеризується нестійкістю, пам'ять обмежена в об'ємі і неміцна. Наочно-дійове мислення розвинене більшою мірою, ніж наочно-образне і словесно-логічне. ЗПР особливо яскраво виявляється на початкових етапах шкільного навчання, коли дається взнаки недостатність знань і уявлень про навколишній світ, незрілість емоційної сфери і мотивації (відсутність пізнавальних і переважання ігрових мотивів), несформованість довільної поведінки, відставання в розвитку мови.

Зорова працездатність – здатність людини виконувати зорову роботу з припустимим числом не грубих помилок протягом певного часового періоду.

Зорові навантаження – це система корекційно-педагогічних заходів, спрямованих на підвищення зорових функцій.

Зорові функції - полягають в здатності сприймати світло, колір, форму і просторові відношення предметів. Розрізняють центральний зір, світловідчуття, кольоровідчуття, бінокулярний зір.

Ігротерапія - метод лікувально-педагогічної дії на дітей і дорослих, які страждають емоційними порушеннями, страхами, невротами і т.п. В основі різних методик лежить визнання гри важливим чинником розвитку особистості. Ігрові методики розрізняють за ступенем директивності, частотою ігрових сеансів, гра може застосовуватися як спосіб індивідуальної дії і з метою групової психотерапії; іноді проводяться сумісні ігри з батьками.

Інвалід по зору – людина, яка повністю або частково втратила працездатність внаслідок дефекту зору.

Інтегроване навчання дітей з обмеженими можливостями - навчання та виховання дітей з різними дефектами психофізичного розвитку в установах загальної системи освіти разом з дітьми, які нормально розвиваються. З позицій спец. навчання аномальних дітей в нашій країні інтеграція - включення людини в суспільство як повноцінного його члена залежить від успішності її загальноосвітньої і професійної підготовки.

Катаракта - помутніння кришталика ока, яке веде до різкого погіршення зору.

Колобома - дефект радужки або судинної оболонки ока.

Компенсація функцій - відшкодування недорозвинених, порушених або втрачених функцій за рахунок якісної перебудови або посиленого використання підлягаючих зберіганню функцій. Процес К. елементарних фізіологічних функцій не вимагає навчання і відбувається за рахунок автоматичної перебудови, в якій важливу роль виконує оцінка успішності пристосовницьких реакцій, здійснювана в

ЦНС. К. вищих психічних функцій можлива лише в результаті спеціального навчання. Так, в результаті спец. педагогічного впливу по розвитку дотикового сприйняття досягається значна К. втраченої зорової функції у сліпої дитини.

Компенсаторні пристосування – фізіологічні процеси та механізми, що забезпечують підтримку життєдіяльності пошкоджених систем, органів і тканин і розгортаються за рахунок активізації як ураженої, так і суміжних фізіологічних систем.

Конвергенція – зведення (перехрещення) зорових осей обох очей на одному предметі.

Корекція (від лат. *correctio* – поліпшення, виправлення)

1) сукупність педагогічних та лікувальних засобів, спрямованих на поліпшення та виправлення процесу розвитку особи;

2) виправлення окремих дефектів у аномальних дітей.

Корекція зору - виправлення аномалій рефракції ока оптичними лінзами.

Корекційне навчання - особливий вид навчання, що має на меті часткове або повне подолання конкретної недостатності учня, зумовленої порушенням зору.

Корекційно-виховна робота - система педагогічних заходів, спрямованих на подолання та послаблення недоліків психічного і фізичного розвитку дітей з порушенням зором.

Міопія (короткозорість) - порушення зору, внаслідок якого страждаючі на нього особи, погано бачать віддалені предмети. При К. порушена рефракція ока, тому промені світла фокусуються не на сітківці, як в нормі, а попереду неї у вигляді розсіяного пучка. Зір вдалину корегується «мінусовими» лінзами, які переміщують фокус на сітківку.

Розрізняють три ступеня К.: слабкий (до 3,0 Д), середній (3,0-6,0 Д), сильний або високий (понад 6,0 Д). Від сильної К. необхідно відрізнити прогресуючу (злякисну) К., при

якій спостерігаються органічні зміни судинної і сітчастої оболонки ока, які призводять до втрати зору.

Косоокість - дефект зорового аналізатора, що характеризується порушенням бінокулярного зору в результаті відхилення одного ока від сумісної точки фіксації. Часто на оці, яке косить спостерігається зниження гостроти зору.

Люкс - одиниця освітленості.

Медико-педагогічна комісія - орган, що здійснює комплектування спеціальних освітніх установ, тобто відбір аномальних дітей залежно від специфіки і ступеня вираженості дефекту. До складу комісії входять представники відділів народної освіти і охорони здоров'я, лікарі (офтальмолог, психоневролог або дитячий психіатр), педагог-дефектолог, логопед, психолог. За допомогою різних психолого - педагогічних методів проводиться комплексне обстеження дитини. Його результати в сукупності з даними аналізу відповідної документації служать підставою для направлення дитини до освітньої установи того або іншого типу.

Мікрокорнеа - рогівка, зменшена в розмірі.

Мікрофтальм - значне зменшення у розмірі очного яблука.

Мінімальна мозкова дисфункція - порушення функції ЦНС внаслідок микро пошкоджень кори та підкоркових структур головного мозку. Виникає в результаті внутрішньоутробного кисневого голодування плода і в процесі пологів.

Монокулярний зір - процес бачення одним оком.

Ністагм очний – ритмічне смикання очних яблук в той чи інший бік. Розрізняють два компоненти: повільне відведення очних яблук вбік і швидке повернення їх у вихідне положення. Напрямок ністагму визначають за швидким компонентом (може бути горизонтальним,

вертикальним та роторним). Найбільш чітко ністагм проявляється при погляді вбік.

Окомір – здатність ока безпосередньо визначати та порівнювати просторові величини, сприймати форму, віддаленість, розміри та пересування предметів.

Ортоптика – другий етап лікування косоокості, який являє собою комплекс апаратних методів, які дають змогу в умовах розподілу полів зору усунути скотому пригнічення, виробити фузію та фузійні резерви.

Осліпла дитина - дитина, яка втратила зір після народження внаслідок якого-небудь захворювання або травми.

Офтальмотонус - внутрішньоочний тиск.

Патогенез - походження і розвиток хвороби або хворобливого процесу; внутрішній механізм виникнення і розвитку патологічних процесів, що визначають клінічну картину захворювання.

Педагогічна вплив - інформаційна дія, ефект якої заснований на тому, що за рахунок засвоєння певних відомостей можуть бути сформовані нові уміння, знання, навички, освоєні нові ролі і цінності, що генерують нові механізми регуляції поведінки.

Периферичний зір – зір, що здійснюється за допомогою периферичних частин сітківки ока (тобто паличок, що діють переважно в умовах малого освітлення і не дають кольорових відчуттів).

Пізнавальний інтерес – прагнення до знань, яке виникає з активного ставлення до предметів і явищ дійсності в процесі діяльності. Фізіологічним механізмом є орієнтувальний чи дослідницький рефлекс.

Плеоптичне лікування - лікування, що включає методи і засоби по розвитку зору при амбліопії.

Подразники - чинники зовнішнього і внутрішнього середовища, дія яких на організм або окремі його частини викликає процес збудження.

Поле зору - простір, всі точки якого одночасно можна бачити при нерухомому погляді. Залежно від того, беруть участь в зорі один або обидва ока, розрізняють монокулярне і бінокулярне поля зору.

Психічний розвиток сліпих і слабозорих дітей - своєрідність розвитку психіки дитини в умовах зорової депривації. Обмеження безпосереднього сприйняття навколишнього світу сліпими і слабозорими дітьми викликають диспропорції у формуванні предметних і просторових уявлень, порушення рухового орієнтування в просторі та ін. При сліпоті і слабозорості виникають і розвиваються процеси компенсації, зумовлені перебудовою, заміщенням і відновленням порушених функцій.

Психокорекція - напрям реабілітаційної і корекційно-виховної роботи з метою попередження і подолання порушень психічного розвитку, в першу чергу відхилень в розвитку особистості.

Регрес (в дефектології) - деградація якоїсь функції, її повернення на нижчий рівень розвитку. Може носити як тимчасовий, так і стійкий характер.

Ретінобластома – злоякісна пухлина сітківки, яка вражає дітей у перші роки життя.

Рефлекси - відповідні реакції організму на подразнення рецепторів, здійснювані за участю центральної нервової системи.

Рефракція - заломлююча здатність ока.

Розрізнення кольорів - здатність сприймати або впізнавати схожість і відмінність між кольорами, відтінками й ін. властивостями одного і того ж кольору, визначати конкретні кольори, впізнавати гармонійні і конкретні кольорові поєднання, точно підбираючи кольори.

Самосвідомість - усвідомлення людиною самої себе, своїх фізичних сил і розумових здібностей, вчинків і дій, їх мотивів і цілей, свого відношення до зовнішнього світу, інших людей.

Саркома — найбільш часте пухлинне злоякісне ураження очної ямки. Можливий її розвиток із судин (ангіосаркома), окістя (фібросаркома) жирової клітковини (ліпосаркома), м'язів (рабдоміосаркома). Остання форма характеризується надзвичайно швидким ростом, метастазуванням у мозок, печінку, легені та інші органи. Саркоми відзначаються у дітей і дорослих, здебільшого уражуються чоловіки у віці 24 — 35 років.

Сензитивний вік - етап вікового розвитку дитини, найсприятливіший для освоєння яких-небудь видів діяльності, формування певних психічних функцій. В дефектології доведено, що найбільший корекційний ефект навчання дітей залежить від вибору оптимального вікового етапу. З цих позицій науково обґрунтована необхідність раннього корекційного навчання, оскільки перші роки життя дитини - найсприятливіший етап для формування вищих психічних функцій.

Сенсибілізація - процес, в результаті якого підвищується чутливість організму або окремих його органів до впливу будь-яких подразників.

Сенсорне виховання - сукупність педагогічних прийомів, спрямованих на розвиток органів чуття, вдосконалення зорових, слухових, дотикових і ін. відчуттів і сприймань.

Синдром – певне поєднання ознак хвороби (симптомів), зумовлених єдиним походженням. В дефектології вивчають особливості прояву ряду С., що визначають аномальний розвиток.

Сколіоз – бокове викривлення хребта.

Скотома - осередковий дефект поля зору, що не зливається повністю з його периферичними межами.

Слабозорі діти - діти, які мають захворювання, що викликають стійке зниження гостроти зору (від 0,05 до 0,4 на оці, що краще бачить, з оптимальною оптичною корекцією), або порушеннями периферичного зору, що

призводять до значного зниження роздільних здатностей ока. У С.д. спостерігаються порушення окорухової координації, кольоророзрізнення, зорової працездатності. Внаслідок неточності, фрагментарності і сповільненості зорового сприйняття сенсорний досвід С.д. збіднений. Пізнання навколишнього світу, формування та розвиток всіх видів діяльності будуються на звуженій наочній і дієвій основах; при цьому розвиток мови залишається близьким до норми. Навчання С.д. здійснюється в спец. дошкільних установах і школах, з урахуванням їх можливостей і специфіки дефекту.

Сліпа пляма – проекція в просторі диску зорового нерва.

Сліпота - різко виражений ступінь аномалій розвитку і порушень органу зору, при якому стає неможливим або дуже обмеженим зорове сприймання дійсності внаслідок глибокого порушення гостроти центрального зору (від 0 до 0,04) або звуження поля зору до 10-15% при вищій гостроті зору.

Сліпі діти - діти, у яких повністю відсутні зорові відчуття або є лише незначне світловідчуття чи залишковий зір (максимальна гострота зору - 0,04). Для них основним засобом пізнання навколишнього світу стає дотик і слух. Великі труднощі у С.д. в оцінці просторових ознак: місцеположення, напрями, відстані і т.д., що негативно позначається на орієнтуванні в просторі. Процес формування рухів у С.д. сповільнений. Іноді спостерігаються зміни в емоційно-вольовій сфері. Розвиток процесів компенсації сліпоти необхідно починати з раннього віку. Важливу компенсаторну роль в розвитку дитини виконує мова. В мовному спілкуванні з оточуючими в свідомості сліпої дитини створюються та зміцнюються зв'язки між словом і конкретним предметом, словом і дією. Словесний опис предмету, зроблений дорослим, дитина підтверджує власним дотиковим обстеженням. За допомогою слухових і дотикових відчуттів діти вчаться

самостійно пересуватися. Високого розвитку у С.д. досягає пам'ять, оскільки їм для орієнтування в просторі, спілкування з людьми, засвоєння знань необхідно запам'ятати більше відомостей, ніж зрячим. Навчання дітей (сліпих) діям, способам їх виконання досягається тільки в умовах спілкування, при якому рухи сліпої дитини коригуються словом.

Спеціальне навчання - компенсація і корекція дефектів психічного і фізичного розвитку дітей з обмеженими можливостями в процесі навчання.

Стомлення зору (астенопія) - виявляється в суб'єктивних скаргах на відчуття втоми, тяжкість, болі в очах і голові, розливання контурів, діплопію зображень. Виражається в зниженні працездатності світлосприймаючого, нервового і рухового апарату органу зору.

Теноніт — запалення піхви очного яблука (тенонова капсула).

Тест – спеціально організоване випробовування або вимірювання для отримання об'єктивної інформації про явище або об'єкт, що вивчається.

Тифлопедагогіка - галузь дефектології, яка розробляє проблеми виховання і навчання осіб з глибокими порушеннями зору (слабозорих, осліплених, сліпих від народження). В Росії перша школа для сліпих була відкрита в С. Петербурзі в 1807 р. Сучасна Т. розвивається на основі провідних положень загальної педагогіки з урахуванням особливостей, властивих дітям з глибокими порушеннями зору. В тифлопедагогіці розроблені принципи диференціації дітей з глибокими порушеннями зору на сліпих і тих що слабо бачать і відповідно специфічні методи диференційованого навчання цих груп.

Тифлопсихологія - розділ спеціальної психології, що вивчає психічний розвиток сліпих і слабозорих, шляхи, способи його корекції при навчанні і вихованні.

Увеїт - запалення судинного (увеального) тракту ока.

Флегмона очної ямки — розлите запалення всієї клітковини ямки з подальшим її некрозом.

Халязіон (градина повіки) – щільне утворення в повіці.

Хоріоретиніт - запалення судинної оболонки і сітківки.

Список рекомендованої літератури

1. Артемова Л.В. Колір, форма, величина, число. – К., 1997.
2. Баряева Л.Б., Зарин А. Обучение сюжетно-ролевой игре детей с проблемами интеллектуального развития: Учебно-методическое пособие. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена; Изд.-во „Союз”, 2001.
3. Белецкая В. И., Гнеушева А. Н. Охрана зрения слабовидящих школьников. Пособие для учителей. М.: Просвещение, 1982.
4. Васильева Е.М., Фидрикова Е.Н. Логические задачи как дидактическое средство развития зрительного восприятия старших дошкольников с амблиопией и косоглазием.// Актуальные проблемы социализации инвалидов по зрению: Материалы Всерос. юбил. науч.-практ. конф., посвящ. 70-летию каф. тифлопедагогики Санкт-Петербург, 3-5 нояб., 1999.- СПб., 1999.- С. 32-38.
5. Венгер Л.А., Пилюгина Э.Г., Венгер Н. Б. Воспитание сенсорной культуры ребенка. -М., 1988.
6. Витковская А.М. Особенности организации сенсорного воспитания в дошкольных учреждениях для детей с нарушениями зрения.// Диагностика, развитие и коррекция сенсорной сферы лиц с нарушением зрения: Материалы Междунар. науч.-пед. конф. тифлопедагогов и незрячих учителей, посвящ. 200-летию РГПУ им. А.И. Герцена.- М., 1997.- С. 14-17.
7. Вільчковський Е.С. Рухливі ігри в дитячому садку. К.: «Радянська школа», 1989.
8. Воспитание детей дошкольного возраста.// Под ред. Л.Н. Проколименко. – К.: Рад. шк., 1990.
9. Г.Д. Жабоедов, М.М. Сергієнко. Очні хвороби: навчальний посібник. К.: «Здоров'я», 2000.
10. Генкина С.Г. Ранняя диагностика зрительной патологии детей как условие коррекции и компенсации их

развития.// Диагностика, развитие и коррекция сенсорной сферы лиц с нарушением зрения: Материалы Междунар. науч.-пед. конф. тифлопедагогов и незрячих учителей, посвящ. 200-летию РГПУ им. А.И.Герцена.- М., 1997.- С. 56-58.

11. Глушкова Г.Н. Сенсорное воспитание дошкольников с амблиопией и косоглазием на занятиях в коррекционном зале.// Диагностика, развитие и коррекция сенсорной сферы лиц с нарушением зрения: Материалы Междунар. науч.-пед. конф. тифлопедагогов и незрячих учителей, посвящ. 200-летию РГПУ им. А.И.Герцена.- М., 1997.- С. 36-39.

12. Горошников Е.Н., Иванов М.М. Спортивные игры для слепых. – М., 1986.

13. Григорьева Л. П. Системный подход к решению проблемы развития зрительного восприятия у детей с глубокими нарушениями зрения. //Дефектология, 1988, №6.

14. Григорьева Л.П., Бернадская М.Э., Блинникова И.В., Солнцева О.Г. Развитие восприятия у ребенка: Пособие для коррекционных занятий с детьми с ослабленным зрением в семье, детском саду, начальной школе. – М.: школа Пресс, 2001. – 96 с.: ил. 64. – (Лечебная педагогика и психология – приложение к журналу „Дефектология”, вып 6).

15. Григорьева Л.П., Кондратьева С.И., Сташевский С.В. Системный подход к решению проблемы развития зрительного восприятия у детей с глубокими нарушениями зрения. // Дефектология. 1988, а. №6.

16. Григорьева Л.П., Сташевский С.В. Основные методы развития зрительного восприятия при нарушениях зрения. – М., 1990.

17. Григорьева Л.П., Сташевский С.В. Программа коррекционного курса развития зрительного восприятия в начальных классах школ для детей с нарушениями зрения.- М., 1995.

18. Григорян Л. А. Лечебно-восстановительная работа в детских садах для детей с амблиопией и косоглазием. М., 1987.

19. Дидактические игры и упражнения по сенсорному воспитанию дошкольников. Под. ред Венгера Л.А. – М., 1980.

20. Жохов В.П., Кормакова И.А., Плаксина Л.И. Реабилитация детей, страдающих содружественным косоглазием и амблиопией. М., 1989.

21. Жуковская Р.И. Руководство сюжетно-ролевыми играми дошкольников. – М.: Просвещение, 1965.

22. Земцова М.И. Общественное дошкольное воспитание детей с нарушением зрения и его коррекционная направленность (Материалы Всесоюзного симпозиума по дошкольному воспитанию детей с нарушением зрения). - ВОС, 1980.

23. Зрение: сохранение, нормализация, восстановление. Составитель Кудряшова Н. И. М.: Грэгори-пейдж, Новый Центр, 1998.

24. Иванова Н.Н. Коррекция зрительно-двигательной и моторной координации у старших дошкольников с нарушением зрения: (Из опыта работы): [Авт.-тифлопедагог дошкол. образоват. учреждения N 1078].// Дефектология.- 1998.- N 4.- С. 72-79.

25. Изотова В. С. Методы работы по развитию речи младших слабовидящих дошкольников в процессе предметно-практической деятельности. – Душанбе, 1988.

26. Каплан А. И. Охрана остаточного зрения в школе для слепых детей. М.: Просвещение, 1965.

27. Ковалева Л.П. Новые направления в организации работы по развитию зрительного восприятия в детском саду для детей с нарушением зрения. // Диагностика, развитие и коррекция сенсорной сферы лиц с нарушением зрения: Материалы Междунар. науч.-пед. конф. тифлопедагогов и

незрячих учителей, посвящ. 200-летию РГПУ им. А.И.Герцена.- М., 1997.- С. 28-30.

28. Коррекционно-восстановительная работа в образовательном учреждении «начальная школа – детский сад» для детей с нарушением зрения. Под редакцией Плаксиной Л. И. Москва, 1998.

29. Малаев Д.М. Игры для слепых и слабовидящих: Учебное пособие. – М.: Советский спорт, 2002. – 136 с.

30. Методичні поради тифлопедагогу з розвитку зорового сприймання дошкільників. Укл. Гребенюк Т.М., Рожко Н.М., Калачева Л.О. – К., 2003.

31. Міжвідомча Інструкція про організацію роботи та комплектування дошкільних виховних закладів компенсуючого типу № 250/149 від 12.08./07.09. 1994 року.

32. Моргулис И.С. Компенсаторно-коррекционная направленность обучения и воспитания слепых и слабовидящих. - К., 1983.

33. Обучение и воспитание дошкольников с нарушениями зрения // Под. Ред. Земцовой М.И. – К., 1968.

34. Особенности проведения занятий со слепыми детьми в часы коррекции. // Под. ред. Л.И. Солнцевой. М., 1990.

35. Плаксина Л.И. Развитие зрительного восприятия у детей с нарушением зрения. - М.: Адель, 1998.

36. Плаксина Л.И., Григорян Л.А. Содержание медико-педагогической помощи в дошкольном учреждении для детей с нарушением зрения. – М.:, 1998.

37. Пособие для педагогических работников школ слепых и слабовидящих по офтальмологии. Составитель В.Г. Морозова. К.: «Радянська школа», 1987.

38. Самбикин Л.Б. Игры слепых. – М., 1981.

39. Свиридюк Т. П. Педагогическое руководство игровой деятельностью детей с нарушениями зрения дошкольного возраста. - К.,1981.

40. Свиридюк Т.П. Батьківський всеобуч. – К., 1994.

41. Свиридчук Т.П. Коррекционно-воспитательная работа со слабовидящими детьми дошкольного возраста. - К., 1981.

42. Свиридчук Т.П. Подготовка слабовидящих детей к школе. - К., 1984.

43. Синьова Є. П. Тифлопсихологія. – Київ: ВО УФЦ – БФ “Візаві”, 2002. – 296 с.

44. Синьова Э.П. Рельєфно-крапкове письмо сліпих. Шрифт Л. Брайля. Навчальний посібник. 2003 р. – 108 с.

45. Скляр К.М., Свиридчук Т.П., Федоренко С.В. Навчально-виховні програми та методичні рекомендації для спеціальних дошкільних закладів для дітей з вадами зору. К., 1996.

46. Солнцева Л.И. Развитие компенсаторных процессов у слепых детей дошкольного возраста. М., 1980.

47. Стерніна Є.М. Роль гри у вихованні сліпих та слабозорих дошкільників. К., 1981.

48. Український дефектологічний словник. За редакцією В.І.Бондаря. Київ: Милосердя України, 2001.

49. Умственное воспитание детей дошкольного возраста.// Под ред. Н.Н. Поддъяковой, Ф.А. Сохина. – М.: Просвещение, 1980.

50. Усова А.П. Обучение в детском саду. – М.: Просвещение, 1970.

51. Феоктистова В.А. О содержании работы тифлопедагога в детских садах для детей с нарушением зрения. - ВОС, 1980.

52. Эрмаков В.П., Якунин Г.А. Основы тифлопедагогтики: Развитие, обучение и воспитание детей с нарушениями зрения: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Гуманит. Изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 240с.

53. Янківська О.П. Дидактичні ігри у дитячому садку. – К., 1985.

**Індивідуальна картка обстеження дитини
з порушеним зором**

Прізвище, ім'я, по-батькові дитини
.....
Дата народження.....
Домашня адреса.....
Відомості про батьків:
 Батько:
 Мати:
Дата вступу в дошкільний заклад
Висновок ПМПК. Протокол № від
Перекомісія
Дата заповнення картки обстеження:

Загальні відомості про дитину

Побутові умови, склад сім'ї
.....
Короткі анамнестичні дані: внутрішньоутробний період,
пологи, зріст, вага дитини при народженні
.....
Ранній психофізичний розвиток:
 Почала тримати голівку
 Сидіти
 Ходити
 Час появи перших слів
 Час виявлення дефекту, позиція сім'ї
.....
Стан опорно-рухової системи
Перенесені захворювання

Предметні уявлення

Категорія	Перше обстеження	Друге обстеження
<p>I. Рослинний світ</p> <p>1) називає рослини</p> <p>2) узагальнює (дерева, квіти, овочі, фрукти, ягоди)</p>		
<p>II. Тваринний світ</p> <p>1) називає тварин</p> <p>2) сезонні зміни в житті тварин</p> <p>3) суттєві ознаки (зовнішні) узагальнює (комахи, птахи, дикі та домашні тварини)</p>		
<p>III. Предмети першої необхідності</p> <p>1) впізнає</p> <p>2) називає співвідношення натуральних предметів з їх зображенням (кольоровим, чорно-білим)</p> <p>вміє вживати узагальнюючі слова, що позначають видові та родові поняття (одяг, взуття, їжа, посуд, транспорт, меблі, професія)</p>		
<p>IV. Етичні поняття (хороший, поганий, добрий, злий, ввічливий, працелюбний, чесний тощо)</p>		
<p>V. Географічні поняття (країна в якій живе, рідне місто)</p>		
<p>VI. Суспільні явища (мир, війна, свято)</p>		

<p>VII. Часові поняття</p> <ul style="list-style-type: none"> - ранок, день, вечір, ніч - вчора, сьогодні, завтра - пори року - дні тижня - місяці - пізніше, раніше - швидко, повільно 		
<p>VIII. Кількісні поняття</p> <ul style="list-style-type: none"> - більше, менше, один, багато - рахунок прямий - рахунок зворотній - рахунок порядковий - поняття більше або менше <p>число</p> <ul style="list-style-type: none"> - суміжні числа - число і цифра - розв'язування арифметичних задач 		
<p>IX. Просторові уявлення</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Орієнтація в мікропросторі 2. Орієнтація в макропросторі 3. Вміння визначити <p>розташування одного предмета відносно іншого:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ліворуч, праворуч - попереду, позаду - вверх, вниз - за, під, над, перед - ближче, далі, нижче, вище 		

Загальні висновки про сформованість предметних уявлень

.....

Сенсорний розвиток

Категорія	Перше обстеження	Друге обстеження
<p>I. Розвиток зорового та дотикового сприймання:</p> <p>1. Погляд по контуру предмета, що сприймається, послідовне обстеження кінчиками пальців всього контуру</p> <p>2. Обстеження спираючись на зір, характер рухів</p>		
<p>II. Розвиток слухового сприймання:</p> <p>а) розрізнення за висотою звучання звуків музичного ряду (високий, низький тощо)</p> <p>б) розрізнення звуків – шумів</p> <p>в) розрізнення та відтворення фонем</p>		
<p>III. Рівень сформованості загальних сенсорних функцій.</p> <p>1. Розрізнення кольору:</p> <ul style="list-style-type: none"> - називає кольори – червоний, зелений, синій, жовтий, білий, коричневий, жовтогарячий - співвідносить колір об’єктів із сенсорними еталонами кольору - розрізняє за насиченістю кольори - ритмічно чергує кольори <p>2. Розрізнення форми:</p> <ul style="list-style-type: none"> - називає фігури: круг, коло, квадрат, трикутник, 		

<p>прямокутник, овал</p> <ul style="list-style-type: none"> - розрізняє форми предметів (співставляє з сенсорними еталонами форми) - називає форми предметів - складання цілого з геометричних форм <p>3. Розрізнення величини:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розрізняє предмети за величиною - розуміє поняття: <ul style="list-style-type: none"> великий - маленький товстий – тонкий вузький – широкий вище – нижче, однакові довгий – короткий <p>4. Аналітичне сприймання предмета (вміння послідовно описувати об’єкти та їх частини з опорою на сенсорні еталони підказки (колір, форма, величина, матеріал)</p>		
--	--	--

Загальні висновки про сенсорний розвиток.....

.....

.....

.....

.....

Мовленнєвий розвиток

Категорія	Перше обстеження	Друге обстеження
I. Артикуляція (чітка, нечітка)		
II. Фонетична сторона мови звуки [с], [с'], [з], [з'], [ц], [ш], [шч], [ж], [ч], [л], [л'], [р], [р'], [й], [дз], [дз'], інші звуки: замінює пропускає спотворює змішує		
III. Стан фонематичного слуху: - має правильну вимову слів - називає все слово - розрізняє фонемати		
IV. Розуміння суті слів: повне, неповне, неточне, перекручене		
V. Розуміння зверненої мови		
VI. Виконання заданих дій		
VII. Розуміння простих усних оповідань, казок (вміння відповідати на запитання за змістом прослуханого)		
VIII. Словниковий склад та граматична будова мови: - словник (відповідає віку, бідний) - мова (зв'язна, згорнута, відповіді односкладові) - порушення логічної послідовності - розповідь фрагментарна, про		

те, що найбільш запам'яталось - описування розгорнуте за сенсорними еталонами		
ІХ. Емоційна сторона мови		

Загальні висновки про особливості мовленнєвого розвитку

.....

Розвиток рухових навичок

Категорія	Перше обстеження	Друге обстеження
І. Рівновага: - ходіння по лаві, колоді (20 см) - ходіння по похилій дошці (30-35 см) - ходіння по шнуру (10 см), який лежить прямо, по колу з приставлянням п'ятки однієї ноги до носка іншої - ходіння по гімнастичній лаві (горизонтальній, похилій) прямо, боком, приставним кроком - стояння на одній нозі		
ІІ. Метання: - кидання м'яча один одному (відстань 1 м) - кидання та хапання обома руками (відстань 70 см – 1 м) - кидання в сітку та		

<p>перекидання через неї (зріст дитини)</p> <ul style="list-style-type: none"> - кидання м'яча однією рукою вперед на дальність (попадання м'яча в корзину, ящик, які стоять на відстані 1-1,5 м) - кидання мішка з піском (вагою 100 г) правою та лівою рукою - кидання м'яча один одному, ловля (відстань 1 м) 		
--	--	--

Загальні висновки про розвиток рухових навичок

.....

.....

Розвиток трудових вмінь та навичок

Категорія	Перше обстеження	Друге обстеження
<p>I. Самообслуговування:</p> <ul style="list-style-type: none"> - послідовно роздягається, одягається, вмивається, витирається, вішає рушник - самостійно одягається, роздягається, прибирає іграшки, користується носовичком, чистить взуття, одяг, складає речі в шафу, на стілець 		
<p>II. Конструювання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розрізняє та правильно називає елементи будівельного матеріалу (кубик, пластина, брусок) - споруджує будівлі за зразком, 		

<p>за задумом</p> <ul style="list-style-type: none"> - виділяє в предметах необхідні якості (форми, пропорції, частини тощо) та відтворює знайомі предмети за назвою, за зразком, показом, схемою або малюнком - порівнює предмети між собою та відповідно відтворює (розмір, висота, ширина) 		
<p>III. Ліплення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - володіє прийомами розкачування, ділення на частини - ліпить нескладні предмети (грибок, птах тощо) - володіє прийомом витягування невеликих частин - володіє прийомом вдавлювання пальцями округлої форми для отримання заглиблень (чашка човник тощо) 		
<p>VI. Аплікація:</p> <ul style="list-style-type: none"> - складає і наклеює візерунки на смужці, квадраті, колі з готових форм - перегинає лист навпіл, розрізає по лінії, складає та наклеює вирізані форми 		

Загальні висновки про розвиток трудових умінь та навичок

.....

.....

.....

Характер особистості

Категорія	Перше обстеження	Друге обстеження
I. Характер і стан емоційно-вольової сфери		
II. Відношення до труднощів		
III. Характер пізнавальної діяльності		
IV. Відношення до оточуючих		
V. Розвиток мотивів поведінки: - виконує вимоги дорослих з метою підтримки статусу похвали - може виконувати малоцікаву роботу тільки заради дуже привабливої задуманої мети - із задоволенням займається малоцікавою діяльністю, керуючись моральними спонуканнями (треба)		

Загальні висновки про характер особистості

.....

.....

.....

.....

Рекомендації до використання наочності при порушеннях зору

№ п/п	Діагноз	Особливості зорового сприймання	Рекомендації
1.	Порушення окорухової функції (косоокість, ністагм)	1. Порушена цілісність сприймання. 2. Сповільнене сприймання.	1. Рельєфні зображення. 2. Збільшити час на розглядання.
2.	Афакія	1. Неможливість сприймання при поганому освітленні. 2. Сповільнене сприймання.	1. Добре освітлити об'єкт. 2. Збільшити час сприймання об'єкта.
3.	Астигматизм, атрофія зорових нервів, дегенерація жовтої плями	Зображення не зберігається в одному фокусі.	1. Включити у пізнавальну діяльність дотикове та інші види відчуття. 2. Рельєфна наочність.
4.	Вузьке поле зору	Неможливість сприймати об'єкти великого розміру в цілому.	1. Оптимальний розмір ілюстрації 9×12. 2. Здійснювати аналіз ілюстрації по частинах. 3. Використання трафаретів для концентрації погляду.
5.	Гіперметропія, амбліопія	1. Ускладнення сприймання на близькій відстані. 2. Ускладнення сприймання дрібних деталей. 3. Ускладнений спосіб читання і письма.	1. Віддалити об'єкт на оптимальну відстань від очей.. 2. Обвести, виділити дрібні деталі. 3. Збільшити відстань між рядками.
6.	Міопія	1. Погано сприймається предмет на далекій відстані і при недостатньому освітленні. 2. Утруднений перехід погляду з близької на далеку відстань.	1. Наблизити об'єкт до очей. 2. Підмалювати об'єкти, обвести контури, збільшити контраст. 3. Добре освітлити об'єкт. 4. Збільшити час на розглядання.
7.	Кольороаномалія		1. Аналіз кольорової гами. 2. Використання чорно-білого унаочнення.
8.	Катаракта	Порушена цілісність сприймання.	1. Збільшити час на розглядання. 2. Рельєфна наочність.
9.	Глаукома	Швидка втомлюваність.	Дотримуватись режиму зорового навантаження.
10.	Альбінізм	Ускладнення сприймання при яскравому світлі.	
11.	Захворювання сітківки і зорового нерва	Погано розрізняються світлі зображення на темному фоні.	Темні фігури на світлому фоні.

**Зорові навантаження,
рекомендовані для лікування амбліопії та косоокості
у дітей віком 3-4 років**

	Гострота зору	
	0,01-0,3	0,4-1,0
Зорове навантаження	№1	№2
Характер зору	не враховується	не враховується
Фіксація	не враховується	не враховується
Вид косоокості	не враховується	враховується
Характер наочних навчальних посібників:		
Колір	жовтогарячий, червоний, зелений і їх відтінки	жовтий, червоний, зелений і їх відтінки
Розміри	більше 2 см	менше 2 см
Форма	різноманітна	об'ємна
Час проведення занять	вранці, опівдні, ввечері	вранці, опівдні, ввечері
Кількість в день	2	3
Тривалість (в хв.)	5 – 10	10
Характер вправ:		
При збіжній косоокості	вправи з залученням збережених аналізаторів	на активізацію роботи м'язів очорухового апарату
При розбіжній косоокості		на розслаблення м'язів очорухового апарату
При відсутності косоокості		вправи із залученням всіх аналізаторів, іграшки стереоскопічного типу

**Зорові навантаження,
рекомендовані для лікування амбліопії та косоокості
у дітей віком 5-10 років**

	Гострота зору					
	0,01-0,3		0,4-1,0			
Зорове навантаження	№3	№4	№5	№6	№7	№8
Характер зору	не враховується		Монокулярний, монокулярно-альтернуючий одночасний		Одночасний біокулярний нестійкий	Одночасний біокулярний стійкий
Фіксація	нецентральна, стійка	центральна і нецентральна, нестійка	центральна			
Вид косоокості	не враховується		збіжна	розбіжна	немає	
Характер наочних навчальних посібників:						
Колір	зелений, жовтий і їх відтінки	червоний і його відтінки	різноманітний			
Розміри	більше 2 см		менше 2 см		Будь-які	
Форма	об'ємна					
Час проведення занять	опівдні і ввечері		будь-який			
Кількість в день	2	2-3	2	2	2	2
Тривалість (в хв.)	10-15	15	20	20	20	20-25

Вимоги до наочності

Педагог не повинен носити наочність в руках.

Демонструючи наочність, дітей можна запрошувати до себе.

Універсальний фон, на якому демонструють об'єкти – зелений; при цьому темні об'єкти демонструють на світлому фоні, а світлі – на темному.

Роздаткова наочність повинна мати розмір листівки, тобто 10×15 см.

Відстань між об'єктами, які демонструються – 3 см;

Одномоментно можна демонструвати не більше 10 об'єктів, якщо їх висота 10-15 см; якщо висота 20-25 см – не більше 5 об'єктів.

Наочний матеріал повинен бути індивідуальним, тобто розрахованим на кожну дитину.

Діти з міопією та розбіжною косоокістю використовують підставки для наочності.

На заняттях з зображувальної діяльності зразки повинні виготовлятися в групі раннього віку, молодшій та середній - на кожну дитину, в старших групах – на кожну слабозору дитину.

Демонстраційний матеріал добирається відповідно до режиму зорового навантаження.

Найкращою наочністю є натуральні предмети, муляжі, реалістичні зображення. Контурні і силуетні зображення рекомендується вводити в старшому дошкільному віці, що сприяє розвитку зорового гнозису і є засобом розумового виховання.

**Орієнтовна система вправ, які використовуються
відповідно до режиму зорового навантаження**

Зорове навантаження № 1

Перший етап лікування амбліопії (плеоптика)

Загальні відомості

Гострота зору 0,01 - 0,3. Вид косоокості не враховується. Об'єкти розміром більше 2 см різної форми. Ахроматичні посібники використовують вранці і ввечері, хроматичні - вдень. Картинки на жовтогарячому, червоному, зеленому кольорах та їх відтінках. Всі вправи виконуються в окулярах.

1. Розглядання картинок.

Методика. Тифлопедагог спочатку розглядає з дитиною картинку, з'ясовує, що їй відомо. Потім пропонує дві картинки – одну ту, яку дитина вже бачила, а іншу – нову. Пропонує дитині уважно роздивитися і згадати, чи бачила вона десь такий предмет. Якщо вона цей предмет не впізнала, потрібно допомогти, підказати його назву. Вказати на ознаки предмета, характер та його призначення. Закріплювати назву предмета та його впізнавання потрібно в різних ігрових ситуаціях:

- а) розглядання картинок, які лежать на столі, знаходження нових;
- б) знаходження пари;
- в) знаходження декількох однакових картинок.

2. Робота з геометричними фігурами:

- а) розкладання фігур за формою;
- б) сортування геометричних фігур за кольором без врахування форми.

3. Сортування мозаїки за кольором.

4. Викладання найпростіших візерунків з мозаїки за зразком, потім без зразка.
5. Робота з предметними картинками (6 – 8 хв.):
 - а) групування предметів за кольором;
 - б) групування предметів за призначенням.
6. Робота з пірамідками.
7. Сортування насіння квасолі, гороху, дині, кавуна, кольорових гудзиків.
8. Обведення контурів предметів олівцем (на аркуші паперу намальовані контури предметів яскравими кольорами, а діти зверху обводять контури олівцем).

Зорове навантаження № 2

Другий етап у лікуванні амбліопії з підключенням ортоптики

(проходить в ортоптичному кабінеті)

Загальні відомості

Гострота зору 0,4 і вища. Враховується вид косоокості - при збіжній косоокості вправи виконуються на спрямування погляду угору і вдаль. При розбіжній косоокості – на спрямування погляду вниз на невелику відстань. Об'єкти розміром менше 2 см, форма різноманітна, переважно об'ємна. Кольори – жовтий, зелений, червоний та їх відтінки.

Ігри та вправи, які використовуються при збіжній косоокості

1. Робота з монокулярним фільмоскопом.
2. Робота з магнітним конструктором на підставці 45° (5 – 7 хв.).
3. Гра "Тир". На картонному диску намальовано декілька предметів розміром менше 2 см. З відстані 2,5 м (поступово відстань збільшується) дитина повинна назвати предмет, на який вказує педагог указкою.

4. Сортування геометричних фігур за формою, кольором з використанням підставок.
5. Викладання візерунків з кольорових паличок з використанням підставок.
6. Нанизування кілець, рахункових паличок, катушок на нитку на відстані так, щоб погляд був спрямований вдаль.
7. "Знайди свій колір". Закріплення навичок кольоророзрізнення, розвиток дивергенції.
8. "Впіймай метелика". Яскраво забарвлений метелик, підвішений на волоссіні. Паличку з волоссінню тримають над головою дітей на такій відстані, щоб, підстрибнувши, діти могли його зловити, не сходячи з місця.
9. "Чого не стало". На мотузці на відстані 3 – 4 кроки від дітей, на рівні піднятої руки, педагог прив'язує або прикріплює предмети. Діти розглядають їх, запам'ятовують. Потім вони відвертаються, а педагог знімає спочатку 1, а потім 2 – 3 предмети. Діти повертаються і починають відгадувати, якого предмета не вистачає. З метою закріплення кольоророзрізнення можна підвішувати однакові предмети, які відрізняються за кольором. Наприклад, кульки : "Яка кулька полетіла?"

Ігри та вправи при розбіжній косоокості

1. Робота з калейдоскопом, спрямовуючи тубус горизонтально.
2. Розглядання картинок через діаскоп.
3. Робота з мозаїкою середніх розмірів: сортування, викладання візерунків.
4. Сортування зернят за кольором, величиною, видом плодів.
5. Сортування геометричних фігур за кольором, формою.
6. Нанизування кілець, катушок на волоссінь.

Зорове навантаження № 3 і №4

Загальні відомості

Гострота зору 0,01 – 0,3. Вид косоокості не враховується. Об'єкти розміром більше 2 см, об'ємної форми. Кольори: жовтогарячий, жовтий, червоний, зелений та їх відтінки. Проводиться робота для розвитку зорового сприймання, окорухового апарату, розвитку кольоророзрізнення, сприймання простору. Вводяться вправи для розвитку гостроти зору. Всі вправи виконуються з використанням плеоптики.

1. Розглядання картинок (10 – 15 хв.).

Принцип той самий, що і для дітей 3 – 4 років, тільки використовується більша кількість картинок. Тривалість занять теж збільшується.

2. Сортування предметів за кольором, формою, призначенням (7–8 хв.):

а) геометричні фігури;

б) предметні картинки (наприклад: “Відбери предмети, які потрібні лікарю, кухареві, вихователю” тощо);

в) природний матеріал - за кольором і формою, групування однакових плодів;

г) гудзики.

3. Розглядання у великий калейдоскоп.

4. Гра в лото з великими картинками (10 – 15 хв.):

„Домашні тварини”;

„Рослинний світ”;

„Предметний світ”.

5. Ігри: "Доміно", "Який колір", "Ланцюжок" (картинки повинні бути великими і яскравими).

Зорове навантаження № 5

Загальні відомості

Розраховано на дітей зі збіжною косоокістю. Гострота зору – 0,4 – 1,0. Фіксація погляду – центральна. Розміри наочності менше 2 см. Предмети переважно об'ємні. Колір різноманітний.

1. Робота з монокулярним фільмоскопом (4 – 5 хв.) – 2 рази на день.
2. Нанизування кілець, намистин, гудзиків на волосінь, нитку (5 – 7 хв.).
3. Втягання нитки, кольорового дроту у вушко голки.
Голка зроблена з картону. Діаметр вушка 0,4 см, довжина голки – 15 см. Спрямування погляду вгору, вдалечінь (5 – 7 хв.).
4. Шиття по картону.
На відстані 0,5 см робляться дірочки діаметром 0,3 см. Спочатку волосінь чи кольоровий дріт протягується по прямих лініях, за простим контурним малюнком, поступово малюнки ускладнюються.
5. Шнурування.
Протягування шнурка через отвори, зроблені на пластмасовій, металевій або картонній пластинці (тримати на відстані витягнутих рук). Шнурувати можна двома способами: тільки з лицьового боку та по чергово – раз з одного, раз зі зворотного боку, згори донизу. Діаметр дірочок поступово зменшується, а кількість дірочок збільшується (10 – 15 хв.).
6. "Лото", "Доміно".
Для доміно використовують магнітні пластинки і картинки доміно зеленого кольору. Розмір дошки 30х40 см. Дошка розташована під кутом 45° .
7. Штрихування плоских шаблонів з використанням підставки (5 – 10 хв.).

8. Розфарбовування малюнків, картинок, прикріплених до дошки на рівні очей (5 – 7 хв.).
9. Розглядання картинок на відстані. У подальшій роботі необхідно зменшити розміри картинок або збільшити відстань між оком та картинкою. Описування цих картинок дитиною (5 – 8 хв.).
10. "Закарлюка".

На відстані витягнутої руки кожна дитина по черзі одним рухом проводить лінію або карлючку на дошці. Тифлопедагог для прикладу своїм штрихом вносить ясність у малюнок і обов'язково пояснює дітям, що він бачить. Потім запитує в дітей, що вони бачать на малюнку. В подальшій роботі ці дії виконують діти самостійно. Ця гра спрямована на розвиток уяви, біокулярного зору, фіксації погляду, цілеспрямованої уваги.
11. "Вакса-клякса".

Заздалегідь на аркуші паперу ставлять чорнильні плями і просушують їх. Діти намагаються знайти схожість з чимось і домальовують деталі, яких не вистачає (10 – 15хв).
12. Розглядання далеких і високих предметів. Введення елементів змагання: хто більше помітить ознак предметів, хто більше предметів впізнає вдалині.
13. Викладання візерунків з кольорових паличок (10 – 15 хв.).
14. Обведення по контуру малюнків.
15. З'єднання крапок у зошиті в клітинку
16. Обведення чотирьох крапок у зошиті в клітинку.
17. Малювання орнаменту.
18. Змальовування малюнка через напівпрозорий папір (на апараті з підсвічуванням). Спочатку через один аркуш паперу, потім через два.

Зорове навантаження № 6

Загальні відомості

(Див. зорове навантаження № 5). Розраховано на дітей з розбіжною косоокістю.

1. Робота з дрібною мозаїкою: сортування за кольором, викладання простих візерунків, потім більш складніших (3 – 4 хв.).
2. Нанизування намистин (діаметр отвору поступово зменшується).
3. Шнурування (див. зорове навантаження № 5).
Погляд при цьому повинен бути спрямований вниз. Діаметр поступово зменшується, а кількість дірочок збільшується.
4. Обведення по контуру.
5. Штрихування та розфарбовування шаблонів.
6. Обведення шаблонів, трафаретів.
7. Гра "Диск, що крутиться"
На картонний диск розміром з грамплатівку наклеюються зображення предметів, розміри яких поступово зменшуються. Цей диск вставляють на програвач. Діти повинні роздивитися і назвати зображення тоді, коли диск крутиться. Вправа спрямована на посилення акомодаційної функції ока.
8. Перемальовування через напівпрозорий папір малюнків з чітким контуром.
9. Діаскоп.
10. Сортування круп за кольором (сортом).
11. Розміщення крапок у кутках квадрату (обведення клітинок).
12. Обведення по контуру малюнків, з'єднання крапок (див. зорове навантаження № 5, вправи 14 – 17).
13. Викладання візерунків з кольорових паличок, сірників.
14. Ігри в лото, доміно. Конструктор.

- 15.** Розглядання предметних картинок, виділення основних частин, деталей предметів:
- а) покажи в ляльки руки, ніжки, голівку (як ускладнення вводиться їх просторове розташування);
 - б) покажи на сукні комірець, кишеню;
 - в) покажи в чайника носик, кришку.
- 17.** Розглядання предмета і визначення його кольору, форми, величини та інших ознак.

Зорове навантаження № 7

Загальні відомості

Призначене для розвитку і закріплення бінокулярного зору. Характер зору – одночасний бінокулярний нестійкий; фіксація – центральна. Розміри об'єктів будь-які, форма бажано об'ємна.

- 1.** Сортування круп за кольором і сортом.
- 2.** Вправи з розділенням полів зору (РПЗ). Якщо в дитини раніше була збіжна косоокість, вправи на РПЗ проводять у вікні, за яким відкривається далека перспектива. Дитина дивиться крізь кольорове скло на предмети, що розташовані далеко. Дитина сидить на стільчику так, щоб зорові осі були спрямовані трохи вгору. Якщо в дитини була раніше розбіжна косоокість, вправи на РПЗ потрібно проводити на відстані 2 – 2,5 см. Діти сідають так, щоб зорові осі були спрямовані трохи вниз. Під час виконання вправ необхідно слідкувати, щоб очі дитини весь час перебували в симетричному положенні.
- 3.** Розглядання в бінокль далеких і високо розміщених предметів (при колишній збіжній косоокості).
- 4.** Метання м'яча в ціль.
- 5.** Настільні ігри (при колишній розбіжній косоокості).

Зорове навантаження № 8

Загальні відомості

Розраховано на розвиток стереоскопічного зору. Можна проводити з дітьми 3 – 4 років, як тільки встановлюється правильне положення очей. при Фіксація центральна, нормальна рухливість очних яблук, гострота зору не нижче 0,4.

1. Накинути кільце на стрижень, конус.

2. Накинути кільце.

3. "Забий цвях".

Цвяхи довжиною 6 – 8 см забити в дно ящика на різній відстані один від одного. Дитина дерев'яним молотком повинна вдарити по голівці цвяха.

4. Вправи зі стереотренером.

Прилад складається з пластмасової лінійки з чотирма круглими отворами різного діаметру (до 3 см) і м'ячика діаметром до 0,8 см, прикріпленого до кінця лінійки. Тримаючи ручку приладу, дитина розхитує нитку з м'ячиком, для того, щоб влучити в кожен отвір.

5. Вправи з киданням кілець. Нанизування кілець на стрижень або різноманітні фігури (слон з хоботом, Буратіно). Накидання кілець на відстані 2 – 2,5 м.

6. Настільні ігри:

„Футбол”, „Ковпачки”, „Більярд”.

Санітарно – гігієнічні вимоги до організації педагогічного процесу в спеціальному дошкільному закладі для дітей з вадами зору

Виділяють такі санітарно – гігієнічні вимоги до роботи педагогів по забезпеченню охорони зору дітей.

1. Під час занять при природному освітленні в кімнаті не повинно бути ніяких перепон для проходження денного світла. Віконне скло повинно бути чистим, підвіконня вільні від квітів та інших речей.
2. Під час роботи при штучному освітленні необхідно слідкувати за справністю ламп, які повинні забезпечувати освітлення робочої поверхні парти в 150 люксів. Лампи повинні вичищатися від пилу не менше 2 разів на місяць.
3. Якщо природного освітлення не вистачає необхідно використовувати змішане освітлення.
4. Світло повинно падати на робочу поверхню парти з лівої сторони, а очі при цьому повинні залишатися в тіні.
5. Тифлопедагог повинен правильно розмістити дітей за партами відповідно до функціональних розладів органа зору.
6. Тифлопедагог зобов'язаний слідкувати за відповідністю розміру парт до зросту дітей. Це одна з умов зорової роботи. Якщо немає парти необхідного розміру можна посадити дитину за парту більшого розміру, при цьому поставити підставку їй під ноги.
7. Важливо, щоб дитина сиділа прямо, тримаючи плечі на одному рівні, ноги повинні стояти на підлозі, а відстань від очей до робочої поверхні дорівнювала 25-30 см.
8. Всі слабозорі і діти зі збіжною косоокістю під час занять повинні використовувати підставки.
9. Безперервне зорове навантаження для слабозорих дошкільників на близькій відстані під час занять повинно

складати не більше 10 хв.; дітям з залишковим зором допустиме безперервне зорове навантаження тривалістю 5 хв. 1-2 рази протягом заняття; для дітей з косоокістю і амбліопією – в залежності від змісту заняття за ступенем зорового навантаження.

10. Рекомендується влаштовувати протягом занять короткочасні перерви, під час яких можна походити по кімнаті, зробити декілька фізичних вправ, для переключення зору подивитися вдалечінь.

11. Під час навчальних і корекційних занять педагоги повинні досягти максимального контрасту між фоном та навчальним матеріалом.

12. Вихователь повинен постійно здійснювати контроль за тим, щоб діти постійно носили окуляри у відповідності із рекомендаціями лікаря – офтальмолога.

13. Тифлопедагог повинен систематично надавати інформацію лікаря – офтальмолога та лікаря – педіатра про зміни в стані зору та допомогу щодо організації охоронного режиму дітей, які на це потребують, всім працівникам спеціального дошкільного закладу для дітей з вадами зору і батькам.

14. Тифлопедагог повинен проводити з батьками інструктаж з питань збереження зору під час перебування дитини вдома, звернути увагу на індивідуальні особливості стану зору дитини.

15. Тифлопедагог повинен навчити дітей дотримуватись вимог щодо режиму збереження зору.

Конспект корекційного заняття з розвитку пізнавальних процесів для середньої групи для дітей зі зниженим зором

Тифлопедагог вищої
категорії ДНЗ №219
Калачова Л.О.

Тема. Володіння загальними та спеціальними способами розумової діяльності в галузі математики.

Мета. Ознайомити дітей з цифрою 4. Продовжувати порівнювати групи предметів за кількістю, встановлювати їх рівність і нерівність в межах чотирьох.

– Формувати вміння співвідносити предмети за кольором, розміром, формою, обираючи задані сенсорні властивості кількох можливих в умовах продуктивної діяльності.

– Пропедевтично ввести в активний словник слово “сусіди”.

– Розвивати на полісенсорній основі, орієнтацію на мікроплощині та відносно себе. Розвиток мислення. Розвиток окоміру, рухових функцій ока, фіксації погляду. Розвантаження нервової системи. Виховувати вміння дітей діяти за інструкцію педагога.

Обладнання:

1. Паперові тюльпани (по 2 на кожну дитину - великий, маленький одного кольору).

2. Квітки і метелики (по різному на кожну дитину).

3. Пелюстки для квіток (по 5 на кожну дитину).

4. Серединки для квіток (у вигляді трикутника, прямокутника, круга і квадрата), стебло для квітки (по 1 на кожну дитину).

5. Перфокарти (по 1 на кожну дитину).

6. Великий барвистий метелик для гри.

7. Магнітофон, касета.

8. Кольорові олівці.

Диференційований підхід: в залежності від стану дефекту (всі діти зі зниженим зором);

темний фон - Родіон П., ЗН №1;

світлий фон - Ілля Ш., Максим Т., Вероніка С., ЗН № 3, 4.

Індивідуальний підхід: в залежності від особистісних можливостей

(1-й стіл - Родіон П., Вероніка С. - необхідна допомога).

Хід заняття

I. Вступна частина

- Діти, сьогодні такий чудовий день - до нас завітав клоун-чарівник. Він мені дав конверт і сказав, що має статися щось чарівне, ніби-то будуть розквітати чарівні квіти.

Погляньте, вже з'явилися такі квіточки! *(на фланелеграфі квіти: рожеві, блакитні, салаткові).*

II. Основна частина

1. *(Заглядаємо в конверт - там метелики)*

- Діти уявіть, що ви метелики. *(Роздати дітям метелики, вони такого ж кольору, що і квіти, але метеликів на один більше і він бузкового кольору. Запитую у дітей, якого кольору у них метелики.)*

- Послухайте мене уважно! Кожен з вас вибере свою квіточку. Яка такого ж кольору, що і метелик, і посадить метелика на свою квіточку. *(Діти виконують завдання, запитую кожного чому він вибрав саме цю квіточку)*

- Одному метелику не вистачило квіточки!!! Чому?
(Бо метеликів більше, ніж квіточок!).

- А квіточок? *(Менше)*

- Як допомогти метелику, який залишився знайти свою квіточку?

- Що треба зробити? *(Треба додати ще одну квіточку)*

- Діти подивіться, а зараз куди сісти метелику? *(Дитина садить метелика на квітку)*

- Що можна сказати про квіточки і метеликів? *(Квіточок і метеликів стало порівну або квіточок стільки ж, скільки метеликів)*

- Давайте порахуємо квіточки: 1,2,3,4.

- Тепер порахуємо метеликів: 1,2, 3,4.

- Квіточок і метеликів стало...Порівну.

- Квіточок і метеликів стало по чотири. Дітки, сьогодні ми з вами познайомимося з цифрою 4, яка означає число чотири *(показую цифру 4)*.

Гострий лікоть у четвірки: як зачепить-буде дірка.

- Давайте пальчиком у повітрі спробуємо написати цифру 4! Промовляємо: “чотири”.

- А зараз, діти, сядемо за столики і спробуємо з паличок скласти цифру 4 *(перевіряю)*.

- У вас на столі є картки, знайдіть на них цифру 4, обведіть її олівцем, а потім замалюйте *(перевіряю)*.

Висновок: Ось, діти, ви дізналися ще про одну цифру. Що це за цифра? *(Чотири)*

- Дуже добре! Чарівник вам допоможе запам'ятати цю цифру.

2. - Підійдіть до мене і подивіться уважно, як розташовані метелики. Станьте так один за одним, як сидять метелики *(Запитую дітей по черзі, хто позаду, хто попереду них)*.

- Поверніться до мене обличчям *(Запитую дітей, хто стоїть справа, зліва від кожного. Даю поняття “сусіди”)*.

Висновок: Молодці дітки! Ви правильно відповідали. Дізнались ще про одне нове слово. Яке це слово? *(Сусіди)*

- Запам'ятайте це слово.

3. Дітки, чарівник зробив нам, щось несподіване! Він перетворив стіл на клумбу з тюльпанами. Якого кольору тут тюльпани? *(Пропоную дітям сказати і показати, якого кольору квіти)*

- Діти! Подивіться, чи однакові я показую тюльпани?

- Який за величиною червоний тюльпан? *(Великий)*

- А який жовтий? *(Маленький)*

- А стеблі які за висотою? (*Високі і низькі*)
- А який у них колір? (*Зелений*)
- А тепер кожен по черзі зірвіть один великий і один маленький тюльпан різних кольорів.
- Тепер давайте перевіримо, чи у всіх вас один великий і один маленький тюльпани і чи різного вони кольору! (*Перевіряємо*).
- Діти! Заплющіть очі! (*Перекладаю в руках дітей тюльпани, так, щоб у одного було тонке стебло, а у іншого-товсте. Діти на дотик впізнають, де товсте стебло і де тонке, пропоную дітям поставити квіти у вазу*).

Висновок

4. Фізкультхвилинка:

Летіла комашка,	Он сороконіжка,
Сіла на ромашку,	Тупу-тупу, ніжки.
Крильцями махала,	Павучок мохнатий,
Діток всіх вітала.	Лапу тре об лапу.

5. - Діти, давайте ми з вами самі перетворимось на чарівників і зробимо чарівні квіточки! Подивіться в коробочку. Що там ви побачили? (*Пелюстки*)

- Якого вони кольору? (*Різнокольорові*)
- (*Запитую дітей, які це кольори: жовті, червоні, білі, сині*)
- Скільки пелюсток? (*Багато*)
- Давайте з цих пелюсточок складемо квіточки. Тільки будьте уважними - у вашої квіточки усі пелюстки мають бути одного кольору і пелюсток буде... Заплющити очі, дітки, і уважно слухайте... (*Плескаю в долоні чотири рази*)
- Скільки? (*Чотири*)
- Діти, ви зрозуміли завдання? (*Діти виконують завдання, допомагаю тим, хто не може виконати цю роботу. Запитую кожну дитину, якого кольору в неї вийшла квіточка. Потім діти прикладають стебло до квітки*)
- Діти, а ви помітили, чого немає у ваших квіточках?

- Серединки. (Роздаю дітям серединки різної форми). Подивіться вони посміхаються! (Запитую кожен дитину, якої форми серединка і пропоную подивитися, що ще є в коробочці - вази).

- Скільки ваз у кожного? (Чотири)

- Якого вони кольору? (Сині, коричневі, помаранчеві, бузкові)

- Чим вони прикрашені? (Кружечками, прямокутниками, трикутниками і квадратами)

- Підніміть вазу з трикутничками, квадратами, прямокутниками, кружечками (по черзі). А тепер квіточку поставимо у вазу, тільки візьміть вазу з таким візерунком, як серединка вашої квіточки. (Перевіряю і запитую дітей чому вони вибрали саме таку вазочку)

- Ой! що це? (Запрошую дітей до себе).

- Діти, подивіться! Тут щось є! Мабуть чарівник нам залишив сюрприз! (Дістаю великого метелика)

- Хто це? (Метелик)

- А ви хочете погратися з метеликом?

Гра “Діти і метелик”

Мета: розвиток фіксації зору та окоорухових функцій.

Дітки бігають, стрибають,

Вони весело гуляють,

Ось метелик, подивіться!

Ось він, ось він метушиться.

Та який же гарний гожий!

Наче квіточки пригожі.

III. Заключна частина

Поки діти гралась, їх квіти перетворились на живі квіти. Вони дякують клоуну-чарівнику, що він дуже цікаве завдання їм придумав і допоміг познайомитись з цифрою 4, з новим словом “сусіди”. Діти нюхають живі квіти і я пропоную їх подарувати своїм мамам.

Конспект корекційного заняття з розвитку мови в середній групі для дітей зі зниженим зором

Тифлопедагог ДНЗ №219
Федоришина Л.А.

Тема. „Дарунки осені”.

Мета. Вчити описувати натуральний об’єкт, використовуючи сенсорні еталони - підказки;

- виявити наявність уявлень про ознаки предмету на рівні словесного впізнавання;
- активізувати словник ознаками предмету, який описується;
- формувати навички підбору необхідних прикметників, узгоджуючи їх з іменниками, вправляти дітей в утворені слів суфіксальним способом;
- співвідносити предмет з його трьохмірним і двомірним зображенням.

Обладнання: натуральні яблука, трафарети, кетяг калини, підставки, картки-еталони, муляжі домашніх тварин та їх дитинчат, двомірне зображення тварин.

Хід заняття

I. Вступна частина

- Діти, яке свято ми з вами недавно святкували?
- “Щедрі дарунки осені”
- Ось і нам осінь подарувала свої щедрі дарунки. *(Показую корзину, в якій складені яблука різної форми, кольору, розміру).*

II. Основна частина

- Сьогодні ми з вами поговоримо про ті щедрі дарунки, які кожного року приносить нам осінь, а саме про яблука.
(Пропоную кожній дитині взяти яблуко, сісти за столом і уважно роздивитись своє яблуко, обвести пальчиком його

форму, “намалювати” цю форму у повітрі, уточнюю у кожної дитини форму, колір і розмір її яблука).

- А тепер намалюйте яблуко на папері, але для цього підберіть трафарет схожий за формою і розміром до свого яблука, обведіть трафарет олівцем, а потім, слідкуючи за лінією олівця, обведіть її пензликом, фарбою потрібного кольору.

(Коли діти обвели форму яблука, перериваю їх роботу і запитаю: “Що ви намалювали?” Якщо діти відповідають: “Яблуко”, то звертаю їх увагу на те, що в цьому зображенні можна уявити і кульку, і м’ячик, і помідор (все це малюю на дошці), тобто слід підвести дітей до правильної відповіді, що це тільки форма яблука, а якщо ми її розмалюємо, тобто, коли вона буде мати колір, тоді ми зможемо впізнати предмет). Діти розфарбовують форму яблука, спочатку наносять світлий тон, потім темніший. Коли розфарбують, уточнюю у кожної дитини, якого кольору у неї яблуко, вимагаючи від дітей граматично-правильної побудови речення: “У мене яблуко „червоного” кольору” (можна назвати відтінок).

- Ось тепер можна сказати, що це яблуко, бо ми бачимо не тільки форму, але і колір, а це основні ознаки предмету, які потрібно називати описуючи предмет. Тому, коли ви будете про якийсь предмет розповідати, обов’язково спочатку назвіть його форму і колір. А щоб ви не забули з чого розпочинати свою розповідь, я підготувала вам підказки (показую картку із зображеними геометричними фігурами і картку з кольоровою веселкою) - картка із геометричними фігурами підкаже, що треба назвати форму, а з веселкою - назвати колір.

- Діти, а що ще ми можемо сказати про ці яблука? (Показую велике і мале яблуко).

- Так, одне з цих яблук велике, а одне маленьке, тобто вони різні за розміром. (Показую підказку - картинку з двома

різними за розміром предметами, яка допоможе дітям нагадати про розмір при описі предмета).

- Діти, а давайте покуштуємо яблука. *(порізані шматочки яблука різні за смаком ложу кожному на стіл).*

- Які вони на смак? *(Потрібно намагатись, щоб діти назвали якомога більше прикметників - кисле, солодке, кисло-солодке, соковите).*

- Правильно яблука на смак бувають різні, а щоб ви не забули про це розповісти, вам нагадає про це картка-підказка *(із зображенням лимона. (Показую картку)*

- А що можна сказати про яблуко, якщо до нього доторкнутися рукою, на дотик. Яке воно: тверде чи м'яке, гладеньке чи шершаве? *(Пропоную обстежити руками)*

- Так, на дотик яблуко тверде і гладеньке". А щоб ви не забули про це сказати, який предмет на дотик, вам нагадає картка з м'якою ватою.

- А як можна назвати яблуко, грушу, сливу одним словом? *(Відповіді дітей мають бути повні: „Яблуко, груша, слива - це фрукти”)*

- А яку користь приносить яблуко, що з нього можна зробити?

- Ось, діти, як багато ви можете розповісти про яблуко. *(Звертаю увагу, що на дні корзини, де лежали яблука, ми не помітили музичну скриньку. Діти підходять, роздивляються музичну скриньку і слухають музику. Пропоную закрити очі і під музику протягом 1 хв. відпочивати з закритими очима)*

Гімнастика для очей (3 хв.)

(В музичну скриньку, непомітно для дітей, кладу кетяг калини, ще один щедрий дарунок осені. Читаю вірш про калину. Пропоную дітям роздивитися кетяг калини, відірвати кожному по ягоді, і користуючись еталонами-підказками, описати ягоду калини.)

- Складаємо яблука і калину в кошик, а після заняття ви зможете покоштувати фрукти і калиновий сік.

Фізкультхвилинка

- Діти, до нас прийшов у гості клоун-чарівник і приніс кожному сюрприз - маленькі скриньки. Зараз він їх роздасть. Але скриньки закриті на замочки, які мають вигляд геометричних фігур. Треба геометричні фігури назвати правильно і попросити у клоуна ключик такої ж форми і такого ж кольору як замочок.

- Мені також клоун дав скриньку. Послухайте, як я буду просити у клоуна ключик: “Дай мені, будь ласка, ключик квадратної форми рожевого кольору”.

(Роздаю скриньки. Питаю у кожної дитини, якої форми в неї замочок і якого він кольору (закріплення форми та відтінків), пропоную кожній дитині по черзі попросити ключики (за зразком), необхідно стежити за узгодженням іменника і прикметника у відповідях, які дають діти. Під час відповідей показую названі форми на фланелеграфі.)

- Діти відкрийте свої скриньки, але нікому не показуйте, що в них, і розкажіть про свій предмет так, щоб ми самі змогли впізнати, що у вас в скриньці. *(У скриньках муляжі домашніх тварин та їх дитинчата.)*

(Даю зразок опису тварини і наголошую на тому, що описуючи тварину, потрібно намагатись називати тільки характерні для неї ознаки. Діти описують тварин. Після відгадування описаної тваринки педагог виставляє на фланелеграфі їх двомірне зображення.)

- Як називається дитинча описаної тварини? Як його можна назвати лагідно? *(Порося, поросятко).*

(Коли кожна дитина опише свою тварину, педагог уточнює, де живуть домашні тварини і пропонує дітям поставити їх біля хліва. Хлів і хатинка дідуся і бабусі стоять у куточку групи.)

III. Заключна частина

Конспект заняття для дітей зі складною структурою дефекту з формування елементарних математичних уявлень

Вчитель-дефектолог
ДНЗ №219
Мойсеєнко Т. М.

Тема. Віконечко у цікаву математику.

Мета. Розвиток розумових здібностей на полісенсорній основі у дітей зі складною структурою дефекту шляхом математичних вправ.

- Продовжувати вчити дітей лічити предмети дотиком пальця і стежачи очима у межах 5-ти; називати підсумкове число.
- Співвідносити відокремлену кількість предметів з кількістю пальців на руці та з потрібною цифрою у межах 4-х.
- Формувати вміння дітей співвідносити предмети за кольором, величиною.
- Знаходити за зразком зображення плоских предметів, які мають форму круга, трикутника, квадрата.
- Розвивати у дітей зорове, слухове та тактильне сприймання, орієнтацію у малому просторі. Розвивати окомір, фіксацію зору і рухові функції ока у дітей; розвивати точність рухів.
- Активізувати словник дітей: “вгорі”, “внизу”.

Обладнання. Натуральні яблука - 5 шт. (1 зелене, 1 червоне, 1 жовте, 2 маленьких).

“Дерева” - 1 велике, 3 маленьких.

Індивідуальні картки - 3 шт.

Підставки - 3 шт.

Чарівні вкладанки - 3шт. (по одній на кожну дитину).

Площинні геометричні форми: круг, квадрат, трикутник.

Зображення площинних предметів які мають форму круга - 5 шт., форму трикутника 5 шт., форму квадрата - 4 шт.

Цифри: 1, 2, 3, 4 (на кожну дитину).

Зайчик, кошик, магнітофон.

Диференційований підхід: всі діти зі збіжною косоокістю:

Юля Н. ЗН №1, Діма Г., Оленка В. ЗН №3, 4.

Індивідуальний підхід: в залежності від розвитку особистості (Юля Н. - необхідна допомога).

Хід заняття

Гімнастика для очей.

I. Вступна частина

- До нас прийшов зайчик. А що він нам приніс? Давайте подивимось!

II. Основна частина

Із кошика дістаємо яблука.

1. У кожної дитини по 1 яблуку. Діти роздивляються, які гарні яблука, впізнають їх на дотик.

- Як яблучко смачно пахне?

- На яку фігуру схоже яблучко?

- Якого воно кольору? Яке за величиною?

- Мені теж зайчик дав яблуко. Подивіться, яке воно?

- Давайте порахуємо скільки всього яблук приніс зайчик.

(Діти рахують і називають підсумкове число).

- Яблука покотилися *(інше розташування у просторі).*

Знову рахують і говорять скільки тепер яблук.

- Хто сьогодні буде уважним, тому зайчик подарує яблучко. *(Діти кладуть яблука на тарілочку і сідають на стільчики).*

2. Діти рахують предмети розташовані на індивідуальних підставках.

3. Психічне розвантаження і нетрадиційне лікування очей.

(Діти за допомогою пальчиків виконують вправу: складають пальчики - великий, безіменний та мізинчик

разом, вказівний та середній - випростовують. Заплющують очі. Грає магнітофон, співають пташки)

- Діти, відкрийте очі. Що ви чули?

- Правильно, ви почули як співають пташки. Погляньте це вони до нас прилетіли і почали співати. !

4. На фланелеграфі з'явилося дерево з пташками.

На дереві 2, 3, 4 пташки. *(Діти співвідносять з потрібною кількістю пальців). Педагог звертає увагу на те, що у кожної дитини теж є дерево і на них зараз прилетять пташки.*

5. Виконання інструкцій на орієнтацію у малому просторі.

- Візьми 2 пташки, посади їх на дереві - "вгорі".

- Візьми 2 пташки, посади їх на дереві - "внизу".

- Скільки пташок - "вгорі"?

- Скільки пташок - "внизу"?

- Де пташок більше? Де пташок менше?

- Зроби так, що пташок стало "порівну".

- Що ви зробили? *(Додали ще одну пташку).*

Фізкультхвилинка. Хомка, Хомка, хом'ячок,

У полосочку бочок.

Хомка раненько встає,

Щічки миє, лапки тре.

Підмітає Хомка хатку

І виходить на зарядку.

Один, два, три, чотири, п'ять,

Хоче Хомка сильним стать.

- Дітки, ви дуже гарно рахували, бачите, який зайчик задоволений. Він теж хоче з вами погратися. *(Діти підходять до зайчика)*

1. Діти на дотик впізнають, що зайчик "поклав" дитині в руку.

- Що у тебе в руці? *(Діти визначають і називають форму, сідають усі разом на свої місця. Форми кладуть на столики)*

2. Зайчик запитує:

- Яка у тебе фігура?
- Відбери предмети, які схожі на круг.
- Відбери предмети, які схожі на квадрат.
- Відбери предмети, які схожі на трикутник. *(Діти самотійно відбирають предмети, які схожі на круг, квадрат, трикутник)*

3. - Назви, які картинки ти відібрав?

- На яку форму схожі предмети?
- Чому ти не взяв...? *(Тому що "гудзик" не схожий на квадрат)*
- Так, які це предмети? *(Круглі - відповідають усі діти)*

4. Діти рахують відібрані картинки і називають підсумкове число.

- Скільки предметів круглої форми ти відібрав?
 - Якою цифрою це можна позначити? *(Відповіді дітей).*
5. Ви дуже добре виконали завдання. А зараз зайчик буде з вами гратися.
- Скільки разів зайчик "поплескав у долоні"?
 - Поплескайте теж стільки ж разів.

III. Заключна частина

Зайчик дякує діткам за гру і пригощає яблуками.

**Конспект корекційного заняття
з розвитку комунікативних умінь
для дітей з вадами зору
старшого дошкільного віку**

Тифлопедагог ДНЗ № 219
Ціотова Л. О.

Психолог ДНЗ №219
Пішеніна Н. К.

Тема. Країна взаєморозуміння (корекційні ігри, вправи, тренінги).

Мета. Сприяти формуванню вербальних і невербальних комунікативних умінь дітей: вчити доцільно використовувати міміку, пантоміміку та голос в процесі спілкування.

– Продовжувати вчити розпізнавати почуття інших та формувати вміння регулювати свої емоції (слухати й чути інших, осмислювати свої і чужі вчинки).

– Заохочувати відкритий прояв емоцій і почуттів різними соціально-придатними способами (словесними, фізичними, творчими).

– Розвивати перцептивну активність збережених аналізаторів (тактильне, слухове сприймання) та аналізуюче спостереження.

– Розвивати й автоматизувати навички й способи орієнтації у великому просторі.

Обладнання. Контрастні картинки з хорошими і поганими вчинками, схематичні зображення емоційних станів людини, повітряні кульки, гуашеві фарби, клубок ниток.

Хід заняття

Гімнастика для очей.

I. Вступна частина

(Повідомлення про присутність гостей з країни Знань).

II. Основна частина

1. - Сьогодні наше заняття буде цікавим і особливим. Ми спробуємо навчитися відчувати настрій та краще розуміти один одного. Давайте сядемо на килимок і зробимо велике коло. Наші гості бажають з нами познайомитися. Послухайте уважно, як я буду з ними знайомитись. *(Зразок розповіді).*

Розповіді дітей про себе. Ключові питання:

- Як тебе звать?
- У тебе є брати чи сестричка?
- Як їх звать?
- Що ти любиш їсти?
- Чим граєшся вдома?
- Яка твоя улюблена іграшка?
- Хто твої друзі?

2. - Ми зрозуміли, що у вас є багато друзів. А тепер побачимо, чи можете ви із зав'язаними очима впізнати своїх друзів?

Гра “Впізнай друга”

(Дітей ділять на підгрупи. Одній підгрупі зав'язують очі, вони ходять по кімнаті; зустрівшись з іншим учасником гри, обмацуючи волосся, одяг, впізнають один одного. Коли всі діти назвали один одного, розв'язуються очі і діти дивляться чи правильно вони назвали своїх друзів.)

- Діти, давайте спробуємо привітатись оди з одним якимось незвично, наприклад, привітатися плечем; спинами; щічками; доторкнутись долонька до долоньки.

- Відчуємо тепло, радість від зустрічі і настрої свого один одного!

3. *Раптом діти чують незвичний стук. З'являється казкова героїня Шапокляк під пісню у власному виконанні:*

Допомагати людям – лиш марно гаяти час
Хороші справи, діти, вкажу вам не для нас.

Не вітаючись звертається до дітей:

- А що це ви тут робите?

Тифлопедагог: “Чому це ти, шапокляк, не вітаєшся з нами?”

- А навіщо?

Спонукає дітей до того, щоб вони сказали чому потрібно вітатися.

- Бачу, бачу, що тут зібрались дуже ввічливі діти, дружелюбні діти. Це не входить в мої плани.

Звертається до у пацючки Лариски:

- Спробуємо їх збити з пантелику. Переконаємо їх, що краще робити погані вчинки, ніж дружити. А ще ми їм розкажемо, що без друзів набагато легше. *(Потирає східно руки)*

Шапокляк проводить гру “Оціни вчинок”

- Діти, я ось тут принесла картинки зі своїми найулюбленішими вчинками. Я думаю, що саме їх ви і оберете. *(На столах вже лежать картинки із зображенням добрих вчинків. Шапокляк докладає свої картки, відходить і сідає на стілець).*

Діти працюють обов’язково в парах, вони обирають добрі вчинки та ведуть обговорення з тифлопедагогом, чому вони обрали саме ці картинки. На столі залишаються картинки з зображенням поганих вчинків. Шапокляк піднімається зі стільця і розгублено говорить:

- Як, діти?! Мої улюблені вчинки залишились на столі? *(Бере зі столу картинки і пробує заплутати дітей. Діти пояснюють, які вчинки добрі, а які погані і чому).*

Шапокляк з образою:

- Ніяк не вдається мені схилити їх на свою сторону.

4. Гра “Чарівні водорості”.

Кожен учасник гри (по черзі) намагається протиснутися у центр кола, яке утворюють діти, притиснувшись один до одного. “Водорості” розуміють мову людини, відчують, коли до них доторкаються та можуть розслабитися і пропустити, якщо їх гарно попросять. Діти правильно

виконують правила гри. Шапокляк, навпаки, грубо поводиться з чарівними водоростями. В кінці гри необхідно провести невеличке обговорення: коли водорості розступилися, коли ні. І чому?

5. Психом'язеве тренування "Добра тварина". Діти беруться за руки і стають у коло.

- Ми - одна велика і добра тварина, давайте послухаємо як вона дихає (діти прислухаються до свого дихання і дихання сусіда).

- А тепер дихаємо разом:

Вдих - 1 крок вперед, видих, вдих - 1 крок назад,
видих;

Вдих - 2 крок вперед, видих, вдих - 2 кроки назад,
видих;

Вдих - 2 крок вперед, видих, вдих - 2 кроки назад,
видих.

Так не лише дихає тварина, а й стукає її серце.

Стук - стук 1 крок вперед, стук - один крок назад.

Ми всі беремо дихання й стук серця цієї тварини собі.

Шапокляк голосно звертається до пацючки Лариски:

- Ти бачиш, які вони дружні, як вони ладять один з одним, а ми з тобою весь час лаємось, та й друзів у нас немає. Треба змінитися, бо я більше так не можу.

- Діти, я все зрозуміла, без друзів ніяк не можна. Піду поділюся своїми враженнями з усіма, кого зустріню.

- Чекай, Шапокляк, візьми на згадку про нашу зустріч повітряну кульку.

Шапокляк, зовсім розчулившись:

- Дякую! Прощайте, друзі!

- Бачите, як протягом заняття змінювався настрій нашої героїні Шапокляк. Спочатку це була вередлива особа, потім вона злилась, потім розгубилась, замислилась, і, вкінці, подобрішала. Наче відтанула. Вона навіть обіцяла нам змінитися в кращу сторону. Діти, всі ці зміни називаються

емоційні прояви. Зверніть увагу на картинки, які розташовані перед вами.

Тифлопедагог знайомить з назвами емоційних проявів: радість, сум, гнів, страх, байдужість.

- Розпізнати всі ці емоційні стани людини допомагають брови, куточки губ, вираз очей. А тепер давайте подивимось на інші картинки та спробуємо відобразити ці емоції на наших обличчях.

- Діти, давайте подивимось один на одного, відчуємо настрій свого товариша. Ось у нас є різнокольорові повітряні кульки. Візьміть ту кульку, яка вам подобається та намалюйте на ній настрій свого товариша, за допомогою піктограм емоцій, з якими ви вже ознайомлені.

III. Підсумок заняття.

- На цьому наше заняття закінчено, а на добру згадку про нашу зустріч пригадаємо як ми з вами вітались незвичним способом. Давайте так само попрощаємось з вами, та подаруємо один одному повітряну кульку.

Схема аналізу заняття

1. Загальні відомості про заняття

Дата, дошкільний заклад, група, назва заняття, прізвище, ім'я та по-батькові тифлопедагога, кількість дітей присутніх на занятті.

Де проводиться (в групі, кабінеті тифлопедагога, спортивному залі). Чи відповідає санітарно-гігієнічним вимогам обстановка в групі. Готовність дітей до заняття.

Тема заняття.

Мета заняття та його основні завдання.

Обладнання.

2. Оцінка планування тифлопедагогом заняття

Відповідність теми, типу заняття дидактичній меті, віку дітей, обсягу, складності та новизні матеріалу, вимогам програми. Структура заняття та послідовність окремих етапів заняття. Раціональність розподілу часу між окремими етапами заняття. Продуктивність використаного часу. Керівництво процесом засвоєння нових знань. Темп роботи тифлопедагога і дітей.

3. Методи, прийоми і засоби навчання на занятті

Реалізація спеціальних та загальних дидактичних принципів на уроці. Взаємозв'язок дидактичних принципів на кожному з етапів заняття. Характеристика системи методів і прийомів навчання, їх відповідності змісту, матеріалу, типу заняття, цілям та завданням, а також віковим і типологічним особливостям дітей. Взаємозв'язок використаних методів та прийомів у формуванні уявлень і понять). Організація самостійної роботи дітей (форми самостійної роботи та види перевірки).

4. Корекційно-виховна спрямованість заняття

Індивідуальний підхід до дітей, наочний характер навчання. Розвиток збережених аналізаторів та опора на них, образної мови та мислення. Корекція недоліків

розвитку предметних уявлень, специфічна організація навчальної діяльності дітей:

- реалізація вимог охоронного режиму;
- вміння знімати втому зорового аналізатора та забезпечувати високу працездатність дітей;
- пробудження та підтримання інтересу до матеріалу, який вивчається;
- робота з розвитку мови (співвідношення об'єму мовленнєвої діяльності учителя та учнів);
- вміння добирати методи і створювати оптимальні умови для їх застосування у відповідності з віковими, індивідуальними та типологічними особливостями дітей з вадами зору.

Виховання якостей особистості дитини, які відіграють важливу компенсаторно-корекційну роль у розвитку пізнавальної діяльності, соціально-значимих мотивів навчання самооцінки та самоконтролю.

Фізичний розвиток дитини.

5. Поведінка дітей

Уважність, зацікавленість, дисциплінованість. Як ставляться діти до педагога і один до одного. Емоційний стан дітей.

6. Характеристика тифлопедагога

Зовнішній вигляд та культура поведінки. Організаційні вміння та навички. Уміння володіти групою. Стиль і тон роботи. Педагогічний контакт, педагогічна майстерність, мова, міміка, жестикуляція та емоційний стан педагога.

7. Результативність заняття

Досягнення мети. Освітнє, виховнє і корекційно-розвиваюче значення заняття. Конкретні показники результату заняття для розвитку дітей.

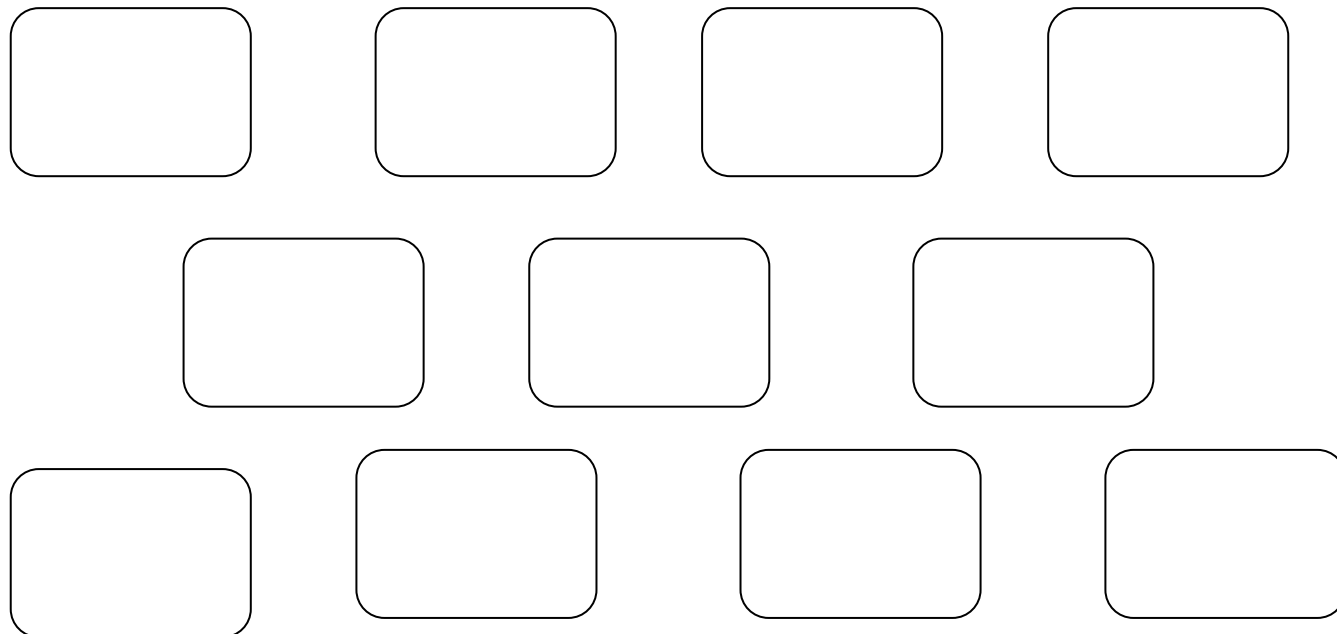
Основні позитивні моменти заняття. Новизна в роботі тифлопедагога, яка заслуговує на поширення в педагогічному колективі.

8. Пропозиції

Додаток 9

СТІЛ ПЕДАГОГА

ДОШКА

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Напрямки роботи спеціального дошкільного закладу для дітей з вадами зору.....	5
Функціональні можливості зорового сприймання при вадах зору.....	17
Ігри та вправи на розвиток зорового сприймання	
Покращення функціональних можливостей зорового аналізатора.....	29
Розрізнення величини предметів.....	38
Розрізнення форми предметів.....	40
Формування сенсорної функції розрізнення за кольором.....	43
Розвиток аналізуючого спостереження.....	49
Виділення просторових відношень між предметами.....	50
Розвиток дотикового сприймання.....	52
Розвиток пам'яті та цілеспрямованості уваги.....	61
Рухливі ігри для дітей з вадами зору.....	64
Словник термінів.....	77
Список рекомендованої літератури.....	94
Додатки.....	99

Гребенюк Т.М., Сасіна І.О., Тімакова Ю.В. Медико-педагогічна корекція зорового сприймання у дошкільників з вадами зору: Навчальний посібник. - К., 2005. - 147 с.

Текст друкується в авторській редакції

Автори:

Гребенюк Тетяна Миколаївна - старший викладач кафедри тифлопедагогіки;

Сасіна Ірина Олександрівна – викладач кафедри тифлопедагогіки;

Тімакова Юлія Вікторівна – викладач кафедри тифлопедагогіки.

В підготовці навчально-методичного посібника брали участь педагоги спеціального дошкільного закладу №219 для дітей з вадами зору м. Києва:

Рожко Н.М. – завідувач, тифлопедагог вищої категорії;

Калачова Л.О. – тифлопедагог вищої категорії, вчитель-методист;

Федоришина Л.А. – тифлопедагог вищої категорії, старший вчитель;

Мойсеєнко Т.М. – вчитель-дефектолог вищої категорії, вчитель-методист;

Ціотова Л.А. – тифлопедагог вищої категорії;

Пішеніна Н.К. – психолог.